

zwjესტაი —

Izdavač	Autonomna ženska kuća Zagreb
Za izdavača	Neva Tölle, Valentina Andrašek
Autorice	Adriana Bego, Sanja Bezbradica Jelavić, Neva Tölle, Nela Pamuković, Đurđica Kolarec
Urednica	Valentina Andrašek
Lektura	Marica Grigić
Dizajn/ prijelom	Ivan Klis
Pismo	Stag, Christian Schwartz, 2009.
Tisak	Zagreb
Naklada	500 primjeraka
	Tisak završen u listopadu 2011.
ISBN	123-456-7890

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem
1234567890

Autonomna ženska kuća Zagreb
Centar za žene žrtve rata ROSA
Poduzetnički centar ROSA

**Mogućnosti
zapošljavanja**
za žene koje su
preživjele nasilje.
2011.

1	UVOD	7
2	NASILJE PROTIV ŽENA	9
2A	Partnersko nasilje protiv žena	10
	Uzroci i definicija	10
	Statistika i istraživanja	11
	Posljedice nasilja u kontekstu rada i zapošljavanja	15
	Oblici izravne pomoći	17
2B	Trgovanje ženama	18
	Uzroci i definicija	18
	Struktura podrške za žrtve	20
3	ANALIZA ZAKONA I STRATEGIJA	21
	Pravni okvir za prevenciju, sankcioniranje i suzbijanje nasilja protiv žena u obitelji te trgovanja ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja	
3A	Zakoni	22
	Kazneni zakon	22
	Zakon o kaznenom postupku	28
	Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji	30
	Prekršajni zakon	32
	Zakon o socijalnoj skrbi	33
	Zakon o suzbijanju diskriminacije	35
	Zakon o ravnopravnosti spolova	35
	Zakon o potvrđivanju Europske konvencije o naknadi štete žrtvama kaznenih djela	36
	Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela	36
	Zakon o društveno poticanoj stanogradnji	37
	Obiteljski zakon	38
	Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći	39
	Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi	40
	Zakon o doplatku za djecu	41
	Zakon o radu	42
	Zakon o zaštiti osobnih podataka	45
	Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti	47
3B	Strategije, politike i međunarodni dokumenti	48
	Nacionalna strategija za borbu protiv nasilja u obitelji za razdoblje 2011. - 2016. godine	48
	Nacionalni plan za poticanje zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu	50
	Komentar iz UNDP-ove studije	61
	JAP – zajednički memorandum o prioritetima politike zapošljavanja Republike Hrvatske	62
	Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova	65
	Socijalna politika grada Zagreba	65
	Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima 2009. - 2011.	66
	Protokol o integraciji i reintegraciji žrtava trgovanja ljudima	66

4	ISKUSTVA ŽENA	68
	(izvještaj fokus grupa)	
	Problemi vezani uz zapošljavanje i radno ponašanje žena koje su bile žrtve nasilja u obitelji i trgovine ljudima	
	Kvalitativna analiza podataka prikupljenih metodom grupnih diskusija (fokus grupa) i polustrukturiranih individualnih intervjua	69
	Rezultati fokus grupa – radna iskustva žena žrtava nasilja u obitelji	69
	Rezultati polustrukturiranih intervjua – radna iskustva žena žrtava trgovine ljudima	73
5	STUDIJE SLUČAJA	77
5A	Tri studije slučaja – žrtve partnerskog nasilja	78
	Klijentica skloništa A. A.	78
	Klijentica skloništa B. B.	79
	Klijentica skloništa C. C.	80
5B	Tri studije slučaja – žrtve trgovanja ljudima	82
	Klijentica 1	82
	Klijentica 2	83
	Klijentica 3	84
6	ZAKLJUČCI	87
7	PREPORUKE	89

1 UVOD

Ovaj izvještaj je nastao u sklopu projekta 'Support of social inclusion and labour market integration of women survivors of domestic violence and other forms of gender based violence/Potporna socijalnom uključivanju i integraciji na tržište rada za žene koje su preživjele nasilje u obitelji i druge oblike rodno utemeljenog nasilja' čiji je nositelj Autonomna ženska kuća Zagreb, a provodi ga u partnerstvu s Centrom za žene žrtve rata ROSA i Poduzetničkim centrom ROSA. Projekt je financiran iz programa 'Uspostava podrške u socijalnom uključivanju i zapošljavanju socijalno ugroženih i marginaliziranih skupina', u okviru IV. komponente Instrumenta pretpristupne pomoći IPA-a.

U izradi izvještaja sudjelovale su predstavnice Autonomne ženske kuće Zagreb, Centra za žene žrtve rata ROSA – stručnjakinje za problem nasilja protiv žena u obitelji i trgovanja ženama te pravna stručnjakinja Sanja Bezbradica. Za provedbu terenskog istraživanja koje je realizirano kroz dvije fokus grupe sa ženama žrtvama nasilja u obitelji te intervju s voditeljicom Programa protiv trgovanja ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja Centra za žene žrtve rata ROSA bile su zadužene stručnjakinje dr. sc. Darja Maslić Seršić i dr. sc. Anita Lauri Korajlija.

Osim sveobuhvatnog istraživanja o položaju žena koje su preživjele nasilje u obitelji i žena koje su preživjele trgovanje u svrhu seksualnog iskorištavanja na tržištu rada; pravne, sociološke i terenske analize prezentirane u ovom izvještaju, projekt je sadržavao i sljedeće aktivnosti:

- program ekonomskog osnaživanja žena – individualno savjetovanje i grupne radionice za zapošljavanje
- savjetodavni rad sa ženama koje su preživjele nasilje u obitelji ili trgovanje u svrhu seksualnog iskorištavanja, smještaj žena žrtava nasilja, pravno i psihološko savjetovanje
- pripremu i izradu Vodiča pri zapošljavanju za žene o njihovim pravima i mogućnostima na tržištu rada s obzirom na njihov status žrtve nasilja
- kampanju s ciljem ukazivanja na nedjelotvornost postojećih politika i programa koje su donesene radi poticanja zapošljavanja žena koje su preživjele nasilje u obitelji i trgovanje u svrhu seksualnog iskorištavanja te lobiranja za poboljšanje sadržaja i provedbe tih politika i programa.

Glavni je cilj projekta poboljšanje socijalne uključenosti dugoročno nezaposlenih žena žrtava nasilja. Projekt pridonosi ovom cilju izravnim osnaživanjem žena žrtava nasilja za pronalazak zaposlenja putem edukacije, podrške i pomoći.

Specifičan cilj projekta je priprema i osnaživanje dugoročno nezaposlenih žena žrtava nasilja za sigurno zapošljavanje i integraciju na tržištu rada. Ovaj cilj postiže se pružanjem sveobuhvatnih usluga ženama koje su preživjele nasilje, edukacijom, mogućnosti za vlastiti doprinos projektu te izravnom pomoći u traženju posla. Ovaj cilj također se postiže i dijeljenjem znanja i informacija o problemima s kojima se susreću žene koje su preživjele nasilje kada traže stalno zaposlenje.

Edukacijom, savjetovanjem i aktivnostima osnaživanja, kao i lobiranjem, suradnjom i umrežavanjem s institucijama i drugim nevladinim organizacijama, u mogućnosti smo kreirati najbolji model i program za izravnu pomoć ženama žrtvama nasilja u procesu zapošljavanja, samozapošljavanja te općenito integracije na tržište rada.

Cilj je ovog izvještaja dobiti jasnu sliku o postojanju i djelovanju zakona, politika i mjera relevantnih za poticanje zapošljavanja žena koje su preživjele nasilje, lobirati za poboljšanje postojeće situacije te kampanjom upozoriti širu javnost na postojeće probleme.

Izvještaj sadrži:

- 1 uvod koji daje prikaz problema fenomenologije ovim projektom obuhvaćenih oblika nasilja protiv žena – obiteljskog nasilja i trgovanja u svrhu seksualnog iskorištavanja
- 2 pravnu analizu postojećeg zakonodavnog okvira za suzbijanje navedenih oblika nasilja protiv žena s naglaskom na radna prava i položaj na tržištu rada
- 3 analizu postojećih strategija, nacionalnih planova, međunarodnih dokumenata i drugih mehanizama koji se tiču poticanja zapošljavanja i na taj način socijalnog uključivanja žena koje su preživjele rodno utemeljeno nasilje
- 4 interpretaciju terenskog istraživanja o mogućnostima zapošljavanja i utjecaja nasilja na radnu sposobnost žena provedenog kroz dvije fokus grupe s ukupno trinaest žena koje su preživjele nasilje u obitelji i intervju s voditeljicom Programa protiv trgovanja ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja u sklopu Centra za žene žrtve rata ROSA koja izravno radi sa ženama koje su preživjele ovaj oblik zlostavljanja
- 5 zaključke i preporuke državnim tijelima za poboljšanje sadržaja i provedbe zakonskih i podzakonskih akata, strategija i nacionalnih akcijskih planova za zapošljavanje.

Osim političara/političarki, institucija i šire javnosti primarna ciljana skupina aktivnosti ovog projekta jesu žene koje su preživjele nasilje u obitelji ili trgovanje u svrhu seksualnog iskorištavanja. S pomoću savjetodavnog rada, ekonomskih programa osnaživanja i izradom Vodiča pri zapošljavanju cilj nam je informirati i osnažiti ovu ranjivu skupinu žena u procesu traženja posla i na taj način pridonijeti njihovom socijalnom uključivanju u društvo kao bitnom faktor u procesa prevladavanja posljedica dugogodišnjeg izlaganja nasilju.

2 NASILJE PROTIV ŽENA

Kako se navodi u UN-ovoj Pekinškoj deklaraciji i pripadajućem Akcijskom planu 'Nasilje protiv žena je manifestacija povijesno nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca i sputavanja potpunog razvoja žena.'⁰¹ Isti dokument također navodi da je nasilje protiv žena u obitelji: '(...) bilo koji čin rodno temeljenog nasilja koje rezultira, ili bi moglo rezultirati, u fizičkoj, seksualnoj ili psihološkoj šteti ili patnji žena, uključivši prijetnje takvim činom, prinudom ili samovoljnim lišavanjem slobode, u javnom ili privatnom životu', a u dokumentu se također ističe: 'Nasilje protiv žena je prepreka ispunjenju ciljeva jednakosti, razvoja i mira. Nasilje protiv žena krši i umanjuje ili poništava uživanje ženskih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Dugotrajni neuspjeh u zaštiti i promoviranju tih prava i sloboda u slučaju nasilja protiv žena tiče se svih država i treba mu posvetiti pažnju. U svim društvima, u većem ili manjem opsegu, žene i djevojčice izložene su fizičkom, seksualnom i psihičkom zlostavljanju koje prelaze granice, prihode, klase i kulture. Nizak socijalni i ekonomski status žena može biti i uzrok i posljedica nasilja protiv žena.'⁰²

Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja protiv žena iz 1993. godine (DEVAW) definira nasilje protiv žena kao 'bilo kakav čin nasilja koje se temelji na rodu i spolu, a koji kao posljedicu ima, ili je vjerojatno da će imati, fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju u žena, uključujući prijetnje takvim radnjama, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu'.

'Nasilje protiv žena jedno je od najjačih društvenih mehanizama kojima se žene prisiljavaju u podčinjeni položaj u odnosu na muškarce. U mnogim slučajevima, nasilje protiv žena i djevojčica događa se u obitelji ili unutar doma, gdje se nasilje često tolerira. Zapostavljanje, fizičko i seksualno zlostavljanje, te silovanje ženske djece i žena od strane članova obitelji ili kućanstva, kao i slučajevi bračnog i vanbračnog nasilja, često ostaju neprijavljeni te ih je stoga teško detektirati. Čak i kada je takvo nasilje prijavljeno, često nema zaštite žrtava kao niti kažnjavanja zlostavljača.'⁰³

---

01 Pekinška deklaracija i Akcijska platforma, Četvrta svjetska konferencija o ženama, Peking, 4. - 5. rujna 1995, New York 1996.
02 Isti dokument, član 112.
03 Isti dokument, član 117.

2A Partnersko nasilje protiv žena

UZROCI I DEFINICIJA Mizoginija i socijalizacija dvije su osnovne pretpostavke za razumijevanje nasilja protiv žena. Živeći u mizoginijskoj kulturi žene su izložene mržnji i strahu. Nisu svi muškarci mizoginijski raspoloženi prema ženama, ali velika većina uživa pozitivne posljedice takvog društvenog stava. Jedino odbijanjem svojih 'muških privilegija', oni aktivno mogu pomoći ženi. Pretučena žena samo je jedan od oblika nasilja protiv žena. Žene su izložene silovanju, uličnom nasilju, različitim uvjetima zapošljavanja, iskrivljenom predstavljanju u medijima, pornografiji, kastraciji, prodaji. Nasilje koje se vrši protiv žena rezultira općim osjećajem ženske nemoći, submisivnošću i samopreziranjem.

U procesu socijalizacije žena prvo nauči svoju ulogu u obitelji i strukturi moći. Dok muškarce odgajaju za preuzimanje odgovornosti, za to da budu odlučni i agresivni, žene odgajaju za 'osjećajnost'. Muškarci su naučeni djelovati, a žene prihvaćati. Iako žene odgajaju tako da prihvaćaju da je njihova najvažnija domena kuća i djeca, taj posao se najčešće uopće ne cijeni. Zbog svega navedenog, u procesu nasilja i muškarac i žena ponavljaju naučeni obrazac.

Kod žena koje su preživjele nasilje najviše do izražaja dolazi upravo model naučene bespomoćnosti. Muškarci koji tuku najčešće imaju 'tisuću dobrih razloga' za svoj napad. Žene na neki način skupljaju te razloge i dobro se čuvaju da ne učine nešto što bi izazvalo napad (uvijek pospremiti krevet, uvijek skuhati ručak, pokorno slušati, ne zapošljavati se...). Zato se žena izvana doima pasivnom i zapravo kao poželjan cilj napada, a shodno tome kao osoba koja uživa u batinama. Jednom naučena bespomoćnost onemogućit će bilo kakvu reakciju čak i u slučajevima kada možemo dobro i pravilno reagirati radi vlastite samozaštite. Tražeći pomoć i primajući adekvatnu pomoć, žene će učiniti prvi korak u vraćanju poljuljanog samopouzdanja.

Tipični osjećaji pretučenih žena su: beznadnost, bespomoćnost, uhvaćenost u zamku, očaj, ostavljenost, jaka zabrinutost, depresija, teška izolacija, krivnja, odgovornost, nizak osjećaj samopoštovanja, nepodobnost, osjećaj neuspjeha u životu. Budući da same za sebe misle kao o nesposobnim bićima, one ne napuštaju zajednicu misleći da same ne mogu uspjeti u životu.

Nasilje protiv žena nije lako jednoznačno definirati. Postoje različiti oblici nasilja koje nad ženama provode bivši ili sadašnji partneri. Oni uključuju:

- **FIZIČKO NASILJE** – udaranje, šamaranje, udaranje predmetima, premlaćivanje, gušenje, ugrizi, štipanje, ranjavanje nožem, oštrim predmetima ili oružjem.
- **PSIHIČKO NASILJE** – stalno kritiziranje, ponižavanje, verbalno zlostavljanje, ljubomora, izolacija od okoline, kontroliranje, ucjenjivanje, vrijeđanje žene i njezinih prijateljica, rodbine i žena općenito, korištenje djece da bi je se ucijenilo, prijetnje i zastrašivanja te prebacivanje krivnje i sl.
- **SEKSUALNO NASILJE** – svi oblici silovanja, seksualni napadi, neželjena seksualna intimnost, prisilno izlaganje pornografskim sadržajima, prisiljavanje na prostituciju, incest.

- EKONOMSKO NASILJE – oduzimanje i uskraćivanje novca, uskraćivanje alimentacije, zabrana zapošljavanja, neinformiranje o zajedničkim prihodima i svi drugi oblici ostavljanja žena bez sredstava za život.
- INSTITUCIONALNO/STRUKTURALNO NASILJE – manjkavo postupanje socijalnih radnika/radnica, policije, sudaca i ostalih državnih službenika/službenica u slučajevima nasilja protiv žena, nepružanje sveobuhvatne pomoći ženama i djeci; slaba učinkovitost državnih institucija i ustanova zaduženih za pružanje zaštite žrtvama i sankcioniranje počinitelja.

Partnersko nasilje protiv žena najčešće obuhvaća kombinaciju više ili svih gore navedenih oblika nasilja, odnosno kod pojave nasilja protiv žena nikada nije riječ o jednom izoliranom incidentu, npr. šamaru, već je uvijek posrijedi slojevit sustav ponašanja koji dovodi do nemoćnosti žrtve da se odupre i izađe iz nasilne situacije.

STATISTIKA I ISTRAŽIVANJA Godine 2003. Autonomna ženska kuća Zagreb provela je prvo i zasad jedino sveobuhvatno istraživanje o rasprostranjenosti nasilja protiv žena u obitelji.⁰⁴ Istraživanje je pokazalo alarmantan podatak prema kojem je u Republici Hrvatskoj najmanje **29% žena doživjelo neki oblik fizičkog zlostavljanja koje je počinio njihov intimni partner** (21% ispitanica to je doživjelo osobno, 29% ima spoznaju da je nasilje doživjela najbolja prijateljica, a u 36% slučajeva obiteljsko nasilje je doživjela majka ispitanice, čemu je ispitanica bila svjedokinjom u djetinjstvu). Dakle, **svaka četvrta žena u Hrvatskoj preživjela je neki od fizičkih oblika nasilja u obitelji**. Podaci govore da je, suprotno vjerovanjima, upravo dom, a ne mračna ulica najopasnije mjesto za žene. Žene su najvećim stradanjima i nasilju izložene upravo u vlastitu domu, a nasilnik je partner, dakle osoba koju poznaju i kojoj vjeruju, što ovaj oblik nasilja čini osobito okrutnim i zastrašujućim. Ovi podaci poklapaju se sa svjetskim istraživanjima.

Navedenim istraživanjem mjerena je učestalost različitih tipova nasilja koje možemo podijeliti na sljedeće vrste:

- A **Fizičko nasilje**
- B **Psihičko i emocionalno nasilje**
- C **Seksualno nasilje**
- D **Ekonomsko nasilje.**

- A **Fizičko nasilje.** Definirano je kao svaki oblik fizičkog zlostavljanja, bez obzira na pojavni oblik i intenzitet i ono u većini slučajeva kao posljedicu ima nanošenje težih ili lakših fizičkih ozljeda.

Prva varijabla kojom je mjereno fizičko zlostavljanje žena odnosi se na spoznaju ispitanice (najbolje prijateljice žrtve nasilja) o iskustvima nasilja koje je počinio partner njezine najbolje prijateljice. Ovom neizravnom mjerom rasprostranjenosti zlostavljanja žena dobili smo vjerojatno najrealnije oslikan opseg agresivnog ponašanja muškaraca prema ženama u bračnim/izvanbračnim vezama.

Na pitanje: *Koliko je vama poznato, je li vaša najbolja/najvažnija prijateljica ikad doživjela da se muškarac s kojim je (bila) u vezi – muž/partner/dečko – prema njoj ponaša grubo, tj. da je udari ili na neki drugi način fizički ozlijedi?* ispitanice su odgovorile:⁰⁵

04 Autonomna ženska kuća Zagreb, D. Otročak, *Interpretacija rezultata istraživanja nasilja protiv žena u Hrvatskoj*, Zagreb, 2003.

05 Od ukupnog broja ispitanica (976) odgovor je uskratilo njih 20 (2%).

<i>Jedanput</i>	12%
<i>Nekoliko puta</i>	13%
<i>Često</i>	2%
<i>Vrlo često</i>	2%

Prihvatimo li odgovor *ne znam* s rezervom, onda sa sigurnošću možemo tvrditi da samo **59% žena nikad nije doživjelo fizičko zlostavljanje koje je počinio bračni/izvanbračni partner**. S druge strane, konceptualno gledano, ova je varijabla služila kao uvod u emotivno teška pitanja o osobnim iskustvima sa zlostavljanjem. Psihološki efekt koji se očekivao odnosi se na povećanje spremnosti da se iskreno progovori o iskustvima o kojima većina žena misli sa stidom. Nakon što je ispitanica osvijestila traumatska iskustva prijateljice, lakše je iznijela i vlastita ⁰⁶ (*egalitarni sindrom*).

Jeste li Vi ikad doživjeli fizičko nasilje od muškarca s kojim sada jeste ili ste bili u vezi/braku?

<i>Da</i>	21%
<i>Ne</i>	79%

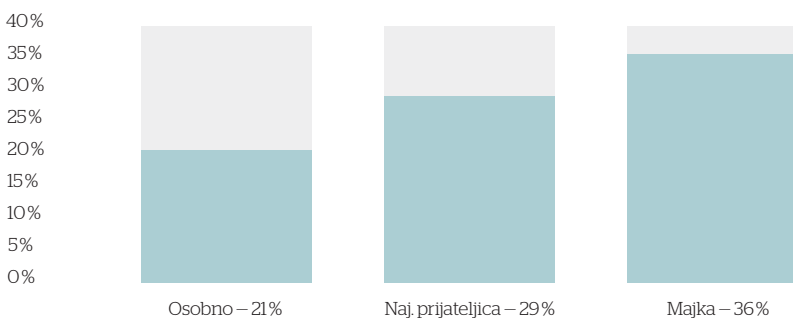
Iz ovoga proizlazi da je **svaka peta žena u Republici Hrvatskoj barem jedanput** imala traumatsko iskustvo zlostavljanja a da je zlostavljač osoba s kojom je u intimnoj vezi. Fizičko zlostavljanje žena u našoj zemlji dodatno je neizravno mjereno varijablom koja se odnosi na obitelj ispitanice i njezinu svjesnost o agresivnom ponašanju kojemu je bila izložena njezina majka. Na pitanje *Jeste li kao dijete ikad vidjeli da je Vaš otac (ili odgojitelj) bio izrazito grub prema Vašoj majci (ili odgojiteljici), tj. da ju je gumuo, udario i sl.?* ispitanice su odgovorile: ⁰⁷

<i>Da, vidjela sam jedanput</i>	9%
<i>Da, vidjela sam više puta</i>	14%
<i>Nisam vidjela, ali znala sam da se dogodilo</i>	13%
<i>Nisam vidjela jer se nije nikad dogodilo</i>	64%

Dakle, možemo zaključiti da su djeca u najmanje 36% hrvatskih obitelji svjedoci fizičkog zlostavljanja majki (ili odgojiteljica) koje su počinili njihovi očevi (ili odgojitelji). Prema ovim podacima **svaka je treća žena u našoj zemlji barem jedanput bila žrtva fizičke agresije svog bračnog/izvanbračnog partnera**.

Grafički prikaz donosi komparativan pregled triju varijabli kojima je mjereno fizičko zlostavljanje žena u Republici Hrvatskoj.

GRAFIČKI PRIKAZ 1
Fizičko zlostavljanje žena

⁰⁶ Ispitanice koje su na pitanje o 'ljubavnom statusu' odgovorile da dosad još nisu imale vezu isključene su iz analize (N=965; missing=4).

⁰⁷ Iz analize su isključene ispitanice koje su odrastale samo uz jednog roditelja, tj. čije majke nisu imale bračnog/izvanbračnog partnera. Također su isključene ispitanice koje su na ovo pitanje uskratile odgovor – 3%. Time je uzorak umanjnjen za 53 ispitanice, tj. N=923.

Ovaj oblik nasilja mjereno je kroz nekoliko varijabli:

- a grubo guranje, drmanje, povlačenje za kosu, uši i slične agresivne radnje
- b gađanje predmetima
- c udarci rukom – šamar, pljuska
- d udarci šakom ili nogom
- e premlaćivanje
- f gušenje
- g prijetnje oružjem.

- B Psihičko i emocionalno nasilje.** Različiti oblici kontrole, izolacije, zastrašivanja, prijetnji, ucjenjivanja i manipulacije kojom nasilnik ženu žrtvu drži u strahu i samim tim u kratkotrajnoj ili dugotrajnoj podčinjenosti i ovisnosti. U ove vrste nasilja ubrajaju se ne samo radnje usmjerene prema ženama kao izravnim žrtvama, već i različite ucjene i prijetnje koje su usmjerene i na osobe bliske žrtvi, kao što su članovi uže ili šire obitelji i prijatelji.

Ovaj oblik nasilja mjereno je uz pomoć dvaju indikatora:

- a verbalna agresija
- b prijetnja fizičkim nasiljem.

Cilj je psihičkoga nasilja zadobivanje moći i kontrole nad žrtvom. Ima razarajući učinak na psihičko zdravlje i osobnost žene.

Kod psihičkog zlostavljanja zastupljenije je verbalno zlostavljanje nego prijetnja udarcima, a oba oblika najviše su zastupljena u brakovima koji su završili razvodom. 61% žena koje su se razvele doživjele su prijetnje udarcima, a 49% njih i verbalno zlostavljanje koje uključuje vikanje, psovke, vrijeđanje i nazivanje pogrdnim imenima. U aktualnim vezama 27% žena doživjelo je prijetnju fizičkom agresijom, što je više od svake četvrte žene koja je trenutačno u braku ili vezi. Zabrinjavajuće velik broj žena izložen je psihičkom zlostavljanju. Nasilje je traumatično iskustvo kojem je cilj uništavanje žrtvina samopouzdanja i slamanje njezina otpora. Kao posljedica stalne izloženosti prijetnjama i zastrašivanju žrtva živi u stalnom strahu. U mnogim slučajevima nije ni potrebno da nasilnik izvrši svoje prijetnje jer one same kod žrtve izazivaju strah i bezuvjetno pokoravanje nasilniku. Nije nužno konstantno koristiti fizičko nasilje da bi se žrtvu držalo u strahu. Ovo istraživanje je pokazalo da su mnogo češće prijetnje fizičkim nasiljem i smrću nego fizičko nasilje. Osim što nasilnici prijetje žrtvi, česte su i prijetnje upućene drugim osobama bliskima žrtvi.

- C Seksualno nasilje.** Ovaj oblik zlostavljanja u bračnim i izvanbračnim zajednicama jedan je od najtežih i psihički najbolnijih oblika kojemu je žena izložena. Ovakvo je zlostavljanje najteže dokazati, a samim tim i sankcionirati. O seksualnom zlostavljanju žene teško progovaraju te ono često ostaje tajnom između nje i nasilnika. Prema mišljenju velikog broja centara za silovane žene u Americi na jedno prijavljeno silovanje dolazi između petnaest do dvadeset neprijavljenih slučajeva. Istraživanje u RH ukazalo je na zabrinjavajuće visok postotak ispitanica koje su imale seksualni odnos protiv svoje volje, a na izričit zahtjev partnera: čak 34%, tj. svaka treća žena.

- D Ekonomsko nasilje.** Ovaj oblik zlostavljanja mjereno je neizravno, tj. kroz samoprocjenu ispitanica o njihovom utjecaju na raspolaganje novcem i donošenjem najvažnijih financijskih odluka u kućanstvu. Ova varijabla je pokazala alarmantnu ekonomsku nemoć žena, koja je izražena u većoj zastupljenosti žena u nezaposlenoj populaciji, kao i činjenici da žene zarađuju manje nego muškarci.

Tako je, primjerice, istraživanje pokazalo da u ženskoj populaciji u Hrvatskoj 62% je onih čiji mjesečni prihod ne prelazi 2.500 kn, dok je u toj najnižoj dohodovnoj kategoriji svega 35% muške populacije.

Kad govorimo o **tamnim brojkama** možemo se osvrnuti na rezultate istraživanja koje je početkom 90-ih provela *Statistics Canada*.⁰⁸ Osnovni rezultati su sljedeći:

- jedna od četiriju žena preživjela je nasilje sadašnjeg ili bivšeg partnera (što se podudara s rezultatima već navedenog istraživanja u Hrvatskoj)
- jedna od šest trenutačno udanih žena navela je da je preživjela nasilje koje je počinio njezin suprug
- jedna od dviju žena koja se više ne nalazi u vezi navela je nasilje u prethodnim vezama
- jedna od deset žena trenutačno trpi nasilje strahujući za vlastiti život
- jedna od triju žena koja je pretrpjela nasilje, u određenom trenutku bojala se za vlastiti život
- jedna od četiriju žena koja je preživjela obiteljsko nasilje, barem jedanput je prijavila nasilje.

Ovi podaci naglašavaju veličinu i ozbiljnost problema nasilja protiv žena u obitelji, njegovu rasprostranjenost i brutalnost. Zabrinjava podatak da tek svaka četvrta žena prijavljuje nasilje policiji. Podaci dobiveni istraživanjem⁰⁹ govore da u Hrvatskoj samo 17% žena prijavljuje nasilje policiji, dakle tek svaka peta žena. Prema tome, podaci kojima raspolaže policija pokazuju tek 1/5 žena i njihove djece koje su žrtve nasilja u obitelji. Problem nasilja u obitelji u Hrvatskoj peterostruko je veći nego što to navode službeni policijski podaci. U 2009. godini, prema podacima policije, bilo je 14.265 prijava prekršajnog djela nasilničkog ponašanja u obitelji, a u 2010. godini 14.129 prijava. Također je 2010. prijavljen 971 slučaj kaznenog djela nasilja u obitelji prema čl. 215.a Kaznenog zakona, 25% manje nego u 2009. godini te 38% manje nego u 2008. godini. Ovakav trend zabrinjava jer ukazuje na to da se nasilje nad ženama, umjesto da se shvaća sve ozbiljnije te da se u povećanom broju tretira kao kazneno djelo, zapravo tretira sve više kao prekršaj odnosno kao lakši oblik prijestupa, čime se ne šalje ozbiljna poruka počiniteljima nasilja da je nasilje neprihvatljiv oblik ponašanja. Prekršajna regulativa nije i ne može postati osnovni pravni okvir za rješavanje slučajeva nasilja u obitelji. Ona to trenutačno jest samo zato što kaznenopravna regulativa uopće ne predviđa mehanizme zaštite žrtve nasilja u obitelji. Nasilje u obitelji ozbiljan je problem jer ostavlja trajne i neizbrisive posljedice na osjetljive pojedince – uglavnom žene i djecu. Riječ je o djelima koji prema stupnju društvene opasnosti prelaze okvire prekršajnog zakonodavstva, osim u slučajevima kada možemo govoriti o neintenzivnom jednokratnom ekscesu koji doista jest u domeni prekršajne regulative.

Kada bi počinitelj nasilja u obitelji počinio isto djelo, s istim činjeničnim opisom prema nekoj trećoj osobi, a ne, primjerice, prema svojoj supruzi, primjena prekršajnog zakonodavstva ne bi dolazila u obzir. Primijenila bi se kaznenopravna regulativa. U slučajevima nasilja u obitelji, zbog nepostojanja zaštitnih mehanizama u kaznenom zakonodavstvu, ali i zbog predrasuda koje uvjetuju pogrešan pristup problemu, tijela državne vlasti postupaju diskriminatory.

U većini slučajeva pri policijskim intervencijama, policijski službenici uopće ne uzimaju cjelovitu izjavu žrtve nasilja koja gotovo uvijek upućuje na kontinuitet nasilja, na upornost počinitelja i na njezin ponižavajući položaj. Pri uzimanju podataka za činjenični supstrat policijski službenici zadržavaju se samo i isključivo na nasilnom aktu zbog kojeg je pozvana policija. Opisanim pristupom dobiva se necjelovita slika problema te se neadekvatno pristupa zaštiti žrtava nasilja u obitelji koje u većini slučajeva čine žene. Neadekvatnim pristupom dobivaju se i statistički podaci prema kojima broj prekršajnih postupaka uvelike premašuje broj kaznenih postupaka za djela nasilja u obitelji.

08 Group of Specialistic for combating violence against women (1997). Final Report of Activities of the EG-S-VL. Strasbourg: Council of Europe. (Skupina stručnjaka za borbu protiv nasilja protiv žena (1997). Završni izvještaj aktivnosti EG-S-VL. Strasbourg: Vijeće Europe)⁰⁹

Takvi statistički podaci upućuju na pogrešan zaključak da je u većini slučajeva zapravo i riječ o incidentnim neintenzivnim situacijama koje i trebaju biti pod domašajem odredbi prekršajnih zakona, premda je stvarna životna situacija bitno drukčija.

POSLEDICE NASILJA U KONTEKSTU RADA I ZAPOŠLJAVANJA I STRAŽIVANJE O EKONOMSKOM NASILJU NAD ŽENAMA (Darja Maslić Seršić, Anita Lauri Korajlija, 2009)

Godine 2009. za Autonomnu žensku kuću Zagreb i Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti profesorice s Odsjeka za psihologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Darja Maslić Seršić i Anita Lauri Korajlija metodom fokus grupa provele su istraživanje: Ekonomski aspekti nasilja nad ženama i njihovom djecom: Žene i zapošljavanje – Utjecaj nasilja na djecu. U svom izvještaju navode sljedeće podatke:

Ispitanice su navele nekoliko razloga zbog kojih su u braku/vezi bile nezaposlene ili su prestale raditi. Neke od njih navode kako su na njih utjecali partneri vrlo brzo nakon stupanja u brak, a najčešće nakon rođenja djece i uz sljedeće razloge uvjerali ih da ne trebaju raditi:

- trebaju ostati kod kuće i brinuti se o djeci jer je to pametnije nego ih rano slati u jaslice (tako će često pobolijevati i sl.)
- sve žene koje rade su 'kurve' i loše žene, a pravim je ženama mjesto u kući
- uloga muškarca je da radi i zarađuje za svoju obitelj
- nema potrebe da rade jer on zarađuje dovoljno za sve njihove potrebe.

Ispitanice navode kako su im se u početku, najčešće zbog zaljubljenosti, ti razlozi činili opravdanimi i tada nisu bile svjesne kako je to početak kontrole njihova života.

Neke su od sudionica fokus grupa ili prije braka ili u kratkom razdoblju tijekom braka, bile zaposlene, ali su vrlo brzo napustile posao ili dobile otkaz. Kao razloge navode upravo ponašanje svojih partnera. Partneri su ih maltretirali na poslu, neprestance ih nazivali i ometali tijekom posla pa su dobile otkaz ili ga same dale kako bi spasile brak i spriječile buduće scene. Neke od njih navode kako su bile prisiljene dati otkaz jer je partner odbijao brinuti se o djeci pa bi djecu ostavljao samu dok su one na poslu.

Žene navode kako je financijska moć partnera, odnosno njihova potpuna **financijska nemoć** bila osnovni razlog zbog kojeg su one dugo ostajale u takvim brakovima/vezama. Partneri su ih uvjerali kako su nesposobne i kako ih nitko neće zaposliti te kako je život s njima njihova jedina opcija. Bez ušteđevine i često bez ikakvog radnog iskustva sudionice su vjerovali kako za njih ne postoji nikakva mogućnost osamostaljenja i financijskog uzdržavanja sebe i djece.

Svoja iskustva rijetko su povjeravale na poslu, najčešće neposrednom nadređenom kojem bi rekle kako bi objasnile česta bolovanja ili neka svoja ponašanja. Ispitanice navode kako je reakcija ovisila o osobi pojedinačno, neki su ih žalili, neki osuđivali, a neki im pružali potporu.

Druge sudionice pak navode kako su na poslu bile dekoncentrirane, često pospane zbog noćnih scena, uplakane i s modricama koje bi opravdavale padovima. U tim razdobljima njihova je radna učinkovitost bila smanjena. Nadređeni su često imali razumijevanja, ali

im nisu delegirali odgovorne poslove. Partneri su ih najčešće čekali pred tvrtkom, vozili ih na posao i s posla, imali ljubomorne ispade zbog kolega na poslu ili prema njihovoj procjeni predurog zadržavanja na poslu i sl.

Nakon što su napustile nasilnog partnera, ispitanice navode kako im je dosta teško pronaći adekvatan posao. Naime, zbog situacije u kojoj se nalaze kao samohrane majke teško mogu naći posao koji ne uključuje rad u smjenama i vikendom. One na takva zaposlenja (koja im se najčešće nude) ne mogu pristati jer su im tada djeca nezbrinuta. Posebnu nelagodu im stvaraju reakcije poslodavaca kad doznaju kako su one samohrane majke. Najčešće čim doznaju, uopće više ne žele imati s njima posla jer ih ne doživljavaju kao pouzdane radnice spremne na prekovremeni rad. Neke od njih imale su negativnih iskustava s poslodavcima nakon što su im partneri na radnom mjestu priredili agresivne scene. U tim ih slučajevima poslodavci nisu zaštitili već su im dali otkaz kako bi zaštitili svoju tvrtku. Manji broj njih ističe pozitivna iskustva koja imaju s nekim poslodavcima i to najčešće onima koji su povezani s Autonomnom ženskom kućom Zagreb i znaju što su one prošle. Takvi su im poslodavci spremni izlaziti u susret, razumiju ih i na sve im načine pokušavaju pomoći.

Postoje i neka negativna iskustva s poslodavcima koji su mislili da će zlostavljana žena zbog svoje situacije pristati na sve njihove uvjete.

Iako bi im trajno zaposlenje osiguralo financijsku stabilnost i sigurnost te mogućnost rješavanja stambenog pitanja, sudionice se zaposlenju ili ne nadaju ili ga ne mogu prihvatiti. Naime, mnogima od njih trenutačno odgovara 'rad na crno' jer im omogućava više slobodnog vremena koje mogu provoditi s djecom, kreiranje vlastitog radnog vremena, a nekima od njih čak i više prihode.

Sudionice imaju velike probleme s pronalaženjem odgovarajućeg smještaja za sebe i svoju djecu. Probleme im stvaraju najmodavci koji ne žele za podstanare samohrane majke i/ili majke s malom djecom. Osim toga, cijene stanova su previsoke za njihova primanja i zbog toga često moraju birati manje adekvatan smještaj.

Unatoč svemu posebno zadovoljstvo predstavlja im samostalnost koju imaju, mogućnost da same raspolažu novcem i kupuju što im treba te da rade što žele a da nikomu ne 'polažu račune'. Navode kako su se nakon početne faze privikavanja na upravljanje novcem, našle u situaciji u kojoj novac čuvaju, ne troše ga olako i više ga cijene. Poseban izvor zadovoljstva i snage predstavlja im zaposlenje i vjerovanje kako se mogu brinuti o sebi i djeci.

Najčešći oblik suočavanja sa zlostavljanjem koje su sudionice koristile jest povlačenje u vlastiti svijet, pasivno promatranje situacije u kojoj se nalaze bez snage da išta promijene te potpuno podilaženje i povlađivanje partneru kako bi izbjegle zlostavljanje. Navode kako su naučile prepoznavati njihova raspoloženja te na temelju partnerova raspoloženja procjenjivati što bi mogle očekivati.

Neke od njih koristile su se kreativnim tehnikama kako bi se suočavale sa situacijom zlostavljanja.

Navode kako su često članovi obitelji nasilnika znali za zlostavljanje, ali ništa nisu poduzimali u vezi s tim. Podržavali su ih, pomagali im, ali samo do trenutka dok nisu otišle. Tada su za njima zatvorili sva vrata jer su im, procjenjuju one, *ostavili luđaka da se sad oni o njemu brinu*. Nekima od njih čak ni članovi vlastite obitelji nisu pružili pomoć jer imaju stavove kako je razvod sramota.

Zaposlenim sudionicama, unatoč svim problemima, radno mjesto predstavljalo je oazu mira u kojoj su najčešće bile slobodne od zlostavljanja.

OBLICI IZRAVNE POMOĆI Usluge pomoći koje su dostupne ženama koje su preživjele nasilje u Hrvatskoj mogu se podijeliti na one koje pružaju državne institucije te na one koje pružaju nevladine organizacije.

Državne institucije pružaju pomoć preko domova za djecu i odrasle osobe žrtve obiteljskog nasilja. Riječ je o ustanovama koje se nalaze na javnim adresama što ih čini nesigurnima za žene i djecu, posebno za one kod kojih je stupanj opasnosti izrazito visok. Domovi za odrasle osobe i djecu žrtve obiteljskog nasilja – opterećeni su birokracijom i sporošću sustava, što znatno otežava njihove napore u pomoći žrtvama obiteljskog nasilja. Za prijam u dom nužna je uputnica centra za socijalnu skrb te prijava nasilja policiji, što nekim ženama koje su preživjele nasilje onemogućava dobivanje smještaja, a mnogima nepotrebno produžuje postupak odlaska iz nasilne situacije.

Trenutačno u Hrvatskoj postoji desetak takvih domova za djecu i odrasle osobe žrtve obiteljskog nasilja.

Nevladine organizacije pružaju izravnu pomoć ženama koje su preživjele partnersko nasilje kroz skloništa i savjetovališta. Za pomoć u autonomnom ženskom skloništu i savjetovalištu, ženama i djeci nije potrebna uputnica centra za socijalnu skrb, ne moraju prijaviti nasilje ako se boje ili to ne žele, zajamčena im je povjerljivost i anonimnost, što, kad su posrijedi državne institucije, nije moguće. Također, Vlada Republike Hrvatske proglasila je adresu skloništa Autonomne ženske kuće Zagreb 2007. godine službenom tajnom za čije je otkrivanje zapriječena kazna zatvora do tri godine.

Zbog autonomnog oblika pružanja usluga, koji je izvan samoga sustava, skloništa i savjetovališta koja vode ženske nevladine organizacije, pružaju izravnu pomoć i pristranu borbu za žene, djecu i njihova prava, u suradnji s institucijama, što ubrzava pružanje potrebne pomoći, a samim time i povećava kvalitetu u postojećem pružanju usluga.

2B Trgovanje ženama

UZROCI I DEFINICIJA Problem trgovanja ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja i prostitucije pojavio se krajem 19. stoljeća. Problem je bio poznat pod terminom 'trgovanje bijelim robljem', što je podrazumijevalo trgovanje mladim ženama za rad u uvjetima sličnim ropstvu u bordelima.

U današnje vrijeme ova vrsta brutalnog kršenja ljudskih prava jedna je od najunosnijih grana organiziranog kriminala, koja donosi veliku dobit, a istodobno to je posao niskog rizika jer je 'roba' u tom lancu lako zamjenjiva te do krajnjih granica iskoristiva.

U lancu trgovanja ženama radi seksualnog iskorištavanja zloupotrebljava se želja žena da potraže bolje životne uvjete u razvijenim zemljama. U tim su situacijama žene svjesne opasnosti u koje se upuštaju, ali objektivne potrebe te visoke plaće koje se nude u inozemstvu otvaraju, na prvi pogled, bolje mogućnosti u životu te kao takve predstavljaju jake razloge za odlazak. Također je stalno prisutna velika potražnja za novim ženama u ubrzano rastućoj i nezasitnoj industriji seksa. Muškarci koji odlaze u bordele, striptiz-klubove, koji koriste usluge uličnih prostitutki te odlaze u turistička odredišta koja se reklamiraju kao odredišta seks-turizma, traže i žele neograničen pristup ponudi žena i djevojaka iz različitih zemalja. Konstantna potražnja za 'novom i svježom robom' diktira međunarodnu trgovinu ženama radi seksualnog iskorištavanja. Klijentima je svejedno jeli žena 'dobrovoljno' u prostituciji ili je žrtva trgovanja te kao takva prisiljena na nju jer oni u njoj ne vide osobu već robu za zadovoljavanje svojih potreba.

Vrbovanje žrtve predstavlja prvi segment u lancu trgovanja. Iskustva su pokazala da postoji nekoliko načina vrbovanja:

- vrbovanje koje obavlja pojedinac: često je posrijedi osoba od povjerenja (poznaničnik/poznanica, prijatelj/prijateljica, partner)
- postoje situacije kada i same žrtve trgovanja, kako bi se izvukle iz pakla prostitucije pristaju preuzeti ulogu vrbovateljice. Tada se one vraćaju kao bogate i uspješne žene te nude dobro plaćene poslove u inozemstvu djevojkama koje završe kao žrtve trgovanja ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja
- vrbovanje preko različitih agencija, primjerice, za zapošljavanje i/ili za sklapanje brakova te preko oglasa za posao
- otmica, oblik vrbovanja koji se rjeđe događa. (Jedno istraživanje je pokazalo kako postoje dva načina otmica žrtava trgovanja ženama – prvi je način otimanje atraktivnih djevojaka koje nemaju nikakve razloge tražiti bolji život izvan svoje zemlje. Njima se prilazi u klubovima ili barovima na ulici ili nekom drugom javnom mjestu; profesionalni vrbovatelj ih drogira ili zavede, prebaci ih preko granice gdje ih se zatoči i prisiljava na prostituciju.

Drugi se način odnosi na prostitutke koje također nemaju namjeru emigrirati, ali ih proda njihov svodnik i tako bivaju prisiljene raditi u međunarodnoj seks-industriji kao žrtve trgovanja.

Osobe koje vrbuju uvijek se služe prijevarom. Jedan od načina prijevare vezan je uz vrstu posla koju će žena obavljati i takve su prijevare najčešće. Ženama se obično nudi dobro plaćen posao u neformalnom sektoru, ali kada dođu na odredište, shvate da se obećanim poslom neće baviti. Druga vrsta prijevare odnosi se na uvjete obavljanja posla i ovdje je riječ o ženama koje su spremne raditi u seks-industriji, ali na odredištu doznaju da uvjeti rada nisu ni blizu onima na koje su one pristale.

Nakon vrbovanja slijedi drugi korak u lancu trgovanja, a to je transport. Premda se dosad, kada se govorilo o trgovanju ženama govorilo o trgovanju izvan granica zemlje porijekla, u posljednje vrijeme velik je broj slučajeva unutarnjeg trgovanja, što znači da žrtve ne prelaze granice zemlje porijekla, već je zemlja porijekla ujedno i zemlja odredišta. U slučajevima trgovanja ženama s Istoka na Zapad prelazak granice može biti legalan i ilegalan, te može uključivati i krivotvorenje dokumenata, radnih dozvola i viza.

Kako je u većini slučajeva riječ o ženama koje su žrtve prijevare vezane uz vrstu posla koji će one obavljati u zemlji odredišta, trgovci im prije nego što uopće počnu raditi, slamaju otpor. Slamanje otpora uključuje premlaćivanje, silovanje, grupno silovanje te psihičke prijetnje do te mjere da žrtva nakon nekog vremena pristane na sve, samo da bi mučenje prestalo. Osim slamanja otpora, trgovci ljudima koriste se i brojnim drugim načinima porobljavanja i držanja žena u podređenom položaju kao što su: oduzimanje dokumenata, ograničavanje i nadziranje kretanja, stvaranje ovisnosti o drogi i alkoholu koju žrtva i sama može razviti kako bi otupjela te na taj način preživjela konstantno zlostavljanje, silovanje i prijetnje za nju ili članove njezine obitelji.

Važan je element trgovanja ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja dužničko ropstvo. Budući da žene koje odluče potražiti posao izvan svoje zemlje nemaju sredstava za put, vrbovatelji i/ili agencije za zapošljavanje obećavaju im da će oni to srediti, kao i dokumente te radne dozvole. Na odredištu, često u situaciji kad se žene suoče sa stvarnom istinom o poslu koji će obavljati, biva im rečeno da će biti slobodne onoga trenutka kada vrate sve ono što je trgovac na njih potrošio. Međutim, svakim danom taj dug raste i rijetko koja žrtva trgovanja uspije ga vratiti.

Trgovanje ženama ima dalekosežne fizičke i psihičke posljedice za žrtvu. Tijekom iskorištavanja žene su prisiljavane na seksualne odnose, silovane su pojedinačno ili grupno. Većina žena nije u mogućnosti uvjetovati korištenje zaštite od trudnoće i spolno prenosivih bolesti što za posljedicu ima zarazu nekom od spolno prenosivih bolesti i neželjene trudnoće, nakon kojih su žene prisiljene na pobačaje, koji opet često ostavljaju teške posljedice na njihovo reproduktivno zdravlje. Neke od fizičkih posljedica žrtava trgovanja radi seksualnog iskorištavanja i akutne su i kronične fizičke ozljede i invaliditet, tjelesno propadanje koje može dovesti do invaliditeta i smrti. Zlostavljanje i seksualno iskorištavanje ostavlja dugotrajne posljedice i na mentalno zdravlje žena. Velik broj žena boluje od kronične tjeskobe, gubitka pamćenja, disocijacije ličnosti, depresija, psihosomatskih bolesti, ovisnosti, agresivnosti, gubitka povjerenja u druge, srama, osjećaja krivnje i brojnih drugih psihičkih poremećaja. Zbog traume koju žrtve trgovanja u svrhu seksualnog iskorištavanja prolaze, kod određenog broja njih zamijećen je i posttraumatski stresni poremećaj (PTSP).

Trgovanje ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja u posljednjih dvadesetak godina poprimilo je neslućene razmjere. Procjenjuje se da između 5.000 i 150.000 žena postanu žrtvama trgovanja svake godine u Zapadnoj Europi te da između 10.000 i 200.000 žrtava na godinu prođe preko balkanskih zemalja (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Cipar, Grčka, Makedonija, Rumunjska, Srbija i Crna Gora te Turska).

URH postojeći sustav identifikacije žrtvom priznaje samo onu osobu kod koje je moguće pravno dokazati da se trgovanje ljudima zaista i dogodilo. Ako takvih dokaza nema, sama sumnja (pa čak i činjenica da osoba sama tvrdi kako je žrtva) nije dovoljna da bi stekla taj status i službeno ušla u program pomoći i zaštite. Na taj način država se, kao i većina drugih, štiti od prevelikog broja osoba kojima treba osigurati pomoć i potporu. To potvrđuje konstantno nizak broj identifikacija na godinu koji varira iz godine u godinu, ali je rijetko iznad deset:

DRŽAVLJANI	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	UKUPNO
Republike Hrvatske	2	2	6	3	3	9	4	4	4	37
Bosne i Hercegovine	0	1	2	1	1	2	2	1	1	11
Bugarske				1	3					4
Kameruna	0	1	0							1
Maroka	0	0	1							1
Moldove	3	1	2			1				7
Rumunjske	0	0	3		1				1	6
Ruske Federacije	0	1	0							1
Slovačke	0	1	0							1
Srbije (i Crne Gore)	0	1	3		1	3	1	3	1	13
Ukrajine	2	0	2		3					7
Albanije					1					1
bez državljanstva	1	0	0							1
UKUPNO	8	8	19	6	13	15	7	8	7	91

STRUKTURA PODRŠKE ZA ŽRTVE U Hrvatskoj djeluju dva skloništa na nacionalnoj razini: jedno za maloljetne i drugo za punoljetne žrtve obaju spolova, jedno sklonište koje vodi organizacija civilnog društva koje prima žene žrtve obiteljskog nasilja, a moguće je smjestiti i žene žrtve trgovanja ljudima te tri prihvatilišta u koja se žrtve može smjestiti na kraće vrijeme. To znači da je osoba u prihvatilištu samo kratko, do premještanja u sklonište, ili nešto duže, do povratka u državu porijekla (ako se žrtva odmah izjasni da se želi vratiti kući). Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, koje i financira rad tih skloništa, osim smještajnih kapaciteta ima prema Zakonu o socijalnoj skrbi i druge mogućnosti, kao što je, naprimjer, smještaj u ustanovu socijalne skrbi (dječji dom, domovi za odrasle) ili u obitelj udomitelja.

U praksi se pokazalo da su izvaninstitucionalno uglavnom podupirane žrtve koje su hrvatske državljanke. One dolaze iz različitih, nekad i vrlo udaljenih dijelova Hrvatske i nisu smještene u sigurna skloništa ili alternativni smještaj jer su nakon iskustva trgovanja izabrale ponovno integrirati se u svoje sredine. Osobe stranog državljanstva u skloništim ili privremeno smještene u prihvatilišta ne dolaze u kontakt s organizacijom koja pruža izvaninstitucionalnu podršku i obratno, žrtve u izvaninstitucionalnoj podršci uglavnom nemaju kontakata s organizacijama koje pružaju smještaj. Preklapanja su teoretski moguća, npr., da se dogodi situacija da nakon skloništa osoba treba daljnju izvaninstitucionalnu potporu koju bi joj mogla osigurati druga organizacija, ali dosad takvo rješenje nije sustavno korišteno.

3 ANALIZA ZAKONA I STRATEGIJA

Pravni okvir
za prevenciju,
sankcioniranje
i suzbijanje
nasilja protiv
žena u obitelji
te trgovanja
ženama u svrhu
seksualnog
iskorištavanja

3A Zakoni

KAZNENI ZAKON (NN 110/97M 27/98M 50/00; 51/01; 105/04) Kazneno pravo je sustav zakonskih propisa kojima se zaštićuju osnovne vrijednosti čovjeka i društva propisivanjem kaznenih djela i kazni te drugih sankcija za počinitelje tih djela. Vrijednosti koje zaštićuje kazneno pravo pretežno su utemeljene na ustavnim propisima pa se zato govori o konstitucionalnosti kaznenog prava. Time se ističe izravna važnost kaznenog prava za zaštitu temeljnih vrijednosti pojedinca i cjeline pravnog poretka. Istodobno, ustavne odredbe određuju okvire, sastojke i jakost kaznenopravne zaštite (*Jeschek/Weigend, Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil, 5. Aufl. Berlin, 1995, 2-8*).

Člankom 1. Kaznenog zakona propisano je da se kaznena djela i kaznenopravne sankcije propisuju samo za ona ponašanja kojima se tako ugrožavaju ili povređuju osobne slobode i prava čovjeka te druga prava i društvene vrijednosti zajamčene i zaštićene Ustavom Republike Hrvatske i međunarodnim pravom da se njihova zaštita ne bi mogla ostvariti bez kaznenopravne prisile.

Nasilje protiv žena u obitelji Specifičan oblik rodno utemeljenog nasilja protiv žena, ako je počinjeno u obitelji, predstavlja posebno kazneno djelo koje je uvedeno u kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske 2000. godine. Sukladno odredbi čl. 215.a, kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji čini član obitelji koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj. Za počinitelja kaznenog djela Zakon propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Jamstva iz čl. 21. Ustava Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Ustav) i **čl. 2. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava** (u daljnjem tekstu: Konvencija), zajedno s jamstvima iz čl. 23. Ustava odnosno **čl. 3. Konvencije kojima se zabranjuje mučenje**, predstavljaju prema stajalištu Europskog suda za zaštitu ljudskih prava (u daljnjem tekstu: ESLJP/Sud), cit: '(...) jednu od temeljnih vrijednosti demokratskih društava koja čine Vijeće Europe' *McCann i dr. protiv UK (1995)*.

Ustav i Konvencija kroz dimenziju jamstva i zaštite prava na život daju Republici Hrvatskoj tri naloga: da uspostavi pravni okvir, osigura učinkovite provedbene mehanizme te djeluje preventivno. Kada nečiji život ugrožava privatni pojedinac, obveza je Republike Hrvatske da takvo ponašanje spriječi. U slučajevima koji su razmatrani pred ESLJP-om *Osman protiv UK (1998)* ali i u slučajevima *Kontrova protiv Slovačke i Tomašić protiv Hrvatske*, Europski sud je potvrdio da je pravo pojedinca da tijela državne vlasti preventivno djeluju radi zaštite njegova/njezina života. U posljednja dva slučaja riječ je o slučajevima partnerskog/obiteljskog nasilja.

Aspekt preventivne pozitivne obveze Države posebno je razmatran pred Europskim sudom za ljudska prava i u predmetu *B. Tomašić i drugi protiv Hrvatske*. Prema mišljenju Suda obveza nastaje kada su vlasti znale ili su trebale znati za postojanje stvarne i neposredne opasnosti za život pojedinca, ali su propustile poduzeti mjere kako bi se opasnost uklonila. Sud upravo u presudi *Tomašić protiv Hrvatske* razloge za povredu pronalazi u neadekvatnim i nedovoljno preciznim odredbama hrvatskog zakonodavstva.

Republika Hrvatska ima pravni okvir u smislu postojanja čl. 215.a Kaznenog zakona kojim je nasilničko ponašanje u obitelji 2000. godine uvedeno u materijalno kazneno zakonodavstvo. Kada je zakonodavac 2006. godine pooštrio predviđenu sankciju kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine, na kaznu od šest mjeseci do pet godina, naglasio je društvenu opasnost djela, ali je ostao nedosljedan jer nije uveo zaštitne mehanizme za osobe izložene nasilju. Time je problem obiteljskog nasilja usmjerio pod prekršajnu regulativu što je uzrokovalo razvoj loše sudske prakse, a u nekim slučajevima i povrede ljudskih prava žena žrtava nasilja u obitelji.

Uz Kazneni zakon, materiju obiteljskog nasilja regulira i Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji kojim se na prekršajnopravnoj razini sankcionira obiteljsko nasilje time da prekršajno-pravna razina zaštite ima predviđene zaštitne mjere kojima se štiti žrtvu nasilja u obitelji te jednu mjeru opreza (zabrana približavanja) koja se može izricati tijekom trajanja sudskih postupaka primjenom odredbi Prekršajnog zakona (NN 107/07).

Postojanje zaštitnih mehanizama u prekršajnom zakonodavstvu pogrešno navodi na zaključak da Republika Hrvatska ima učinkovit pravni okvir koji omogućava preventivno djelovanje i učinkovitu zaštitu osoba izloženih nasilju.

Iskustvo u radu sa ženama žrtvama partnerskog i obiteljskog nasilja i njihovom djecom, praćenje sudskih postupaka i učinaka sudskih odluka u životima žena, upućuje međutim na drukčiji zaključak. Savjetovanjem žena žrtava nasilja u ženskom savjetovalištu Autonomne ženske kuće Zagreb, primijećeno je više slučajeva koji upućuju na nužnost postojanja zaštitnih mehanizama u kaznenom zakonu. U individualnim savjetovanjima savjetovane su žene žrtve obiteljskog nasilja, seksualnog nasilja i žena koju je suprug pokušao ubiti. U razgovorima su dobiveni podaci o novom nasilju koje počinitelji vrše nakon pravomoćno izrečenih sudskih presuda kojima su proglašeni krivim i osuđeni na bezuvjetne zatvorske kazne. Neki od počinitelja nasilja vrše novo nasilje tijekom odsluženja bezuvjetno izrečenih kazni zatvora zbog nasilja koje su počinili u odnosu na svoje partnerice, šaljući im razglednice ili pisma koji svojim sadržajem ili brojnošću uznemiruju žrtvu nasilja ili u njoj pobuđuju strah. Neki počinitelji nasilja zbog dobrog vladanja kao osuđenici dobivaju povlasticu vikenda na slobodi koji koriste uznemiravajući žrtve nasilja: u tim situacijama lokalna policija ne reagira, nego upućuje žrtvu da se sama treba obratiti upravi za zatvorski sustav. Neki počinitelji nasilja nakon izdržane kazne zatvora uznemiravaju žrtvu pokušajima uspostavljanja neposrednog kontakta, prijetnjama ili napadima.

Republika Hrvatska uopće nema pravni okvir, u sferi kaznenog zakonodavstva, u smislu postojanja materijalno pravnih i procesno pravnih mjera zaštite žrtve od počinitelja nasilja u obitelji za vrijeme trajanja kaznenog postupka i nakon okončanja kaznenog postupka. Zbog toga RH ne može preventivno djelovati pa proizlazi da RH nije ispunila nijedan od tri naloga koji joj nalažu Ustav i Konvencija. Opisana situacija zabrinjavajuća je i zahtijeva hitne promjene zakona. Suci u kaznenim postupcima nemaju zakonsku mogućnost izricanja mjera kojima se štiti žrtva nasilničkog ponašanja nakon pravomoćnosti sudske odluke. Za vrijeme trajanja postupka mogućnost izricanja mjera kojima se štiti žrtva nasilja, bitno je sužena.

Jamstva iz čl. 35. Ustava Republike Hrvatske i čl. 8. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava štite privatnost, poštovanje i pružaju pravnu zaštitu osobnog i obiteljskog života,

dostojanstva, ugleda i časti. Poštovanje privatnog života uključuje zaštitu sigurnosti osobe koja može biti narušena ili ozbiljno ugrožena protupravnim postupanjem jednog člana obitelji u odnosu na drugog člana obitelji.

Zaštita i osiguranje sigurnosti osobe izložene nasilju u obitelji u sudsko-pravnom smislu obuhvaća sfere kojima se počinitelju ograničava približavanje, uznemiravanje, uhođenje i slično.

Pri razmatranju pitanja hitnosti i nužnosti uvođenja zaštitnih mehanizama u materijalno i procesno kazneno zakonodavstvo važno je poći od činjenice da kod eskalacije nasilja nije posrijedi samo situacija koju je moguće smiriti isključivo intervencijom policije. Čin nasilja u obitelji ili među partnerima posljedica je disbalansa moći između partnera i nerazmjera njihovih snaga, tako da je vjerojatnost ponavljanja i intenziviranja nasilja velika.

Osnovna posljedica razvoja opisane prakse institucionalno je banaliziranje nasilnih obiteljskih situacija koje ostavljaju neizbrisive posljedice na žrtvu i druge članove obitelji koji su vrlo često izravno ili neizravno izloženi nasilju. Pritom se ponajprije misli na djecu.

Daljnja posljedica je strukturalno viktimiziranje žena žrtava nasilja u obitelji jer se „radi njezine zaštite“ za isto djelo katkad vode dva postupka – prekršajni i kazneni. Od žrtve se zahtijeva da u prekršajnom postupku sudjeluje u svojstvu oštećene i da svjedoči. Nakon toga, od žrtve se ponovno zahtijeva da u svojstvu oštećene sudjeluje u kaznenom postupku te da ponovno svjedoči. Ako se u sklopu kaznenog postupka provodi istraga, oštećena će svjedočiti više od jedanput. Sa stajališta zaštite žrtve opisana situacija više je nego problematična.

Učinci presude *Maresti protiv Hrvatske* i posljedice presude na slučajeve istodobnog pokretanja i vođenja prekršajnog i kaznenog postupka za činjenično istu radnju (isto djelo), kako bi se izbjegle povrede načela *ne bis in idem*, motivirali su Ministarstvo unutarnjih poslova i Državno odvjetništvo Republike Hrvatske da donesu privremenu uputu iz koje uvodno proizlazi. cit: '(...) prekršajno sankcioniranje je s obzirom na činjenični supstrat i druge životne odrednice u praksi najčešće i ono kroz odgovarajuće norme Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji na zadovoljavajući način regulira predmetnu problematiku. Uz optužni prijedlog (prekršajnom sudu) ne podnosi se kaznena prijava (državnom odvjetništvu) jer bi to izravno značilo prijavljivanje i procesuiranje dvaput za isto djelo.'

Sadržaj upute je zabrinjavajući. Činjenični supstrat za djela nasilja u obitelji vrlo je često takav da svrstava djelo u kaznenopravnu regulativu. Prekršajna regulativa nije i ne može postati osnovni pravni okvir za rješavanje slučajeva nasilja u obitelji. Ona to trenutačno jest samo zato što kaznenopravna regulativa uopće ne predviđa mehanizme zaštite žrtve nasilja u obitelji. Nasilje u obitelji ozbiljan je problem jer ostavlja trajne i neizbrisive posljedice na osjetljive pojedince – uglavnom žene i djecu. Riječ je o djelima koja, s obzirom na stupanj društvene opasnosti, prelaze okvire prekršajnog zakonodavstva, osim u slučajevima kada možemo govoriti o neintenzivnom jednokratnom ekscesu koji doista može biti u domeni prekršajne regulative.

Diskriminatorski narav prakse i zakona upućuje da je zakone potrebno mijenjati. U protivnom može se zaključiti da Republika Hrvatska kao članica Vijeća Europe i potpisnica Konvencije nije poduzela sve potrebne radnje za promicanje jednakosti svih osoba, a za to nema objektivnog i razumnog opravdanja niti postoji opravdani cilj.

Diskriminatorski narav prakse dolazi do izražaja u primjerima iz sudske prakse. Konkretno, da je počinitelj nasilja, osoba A., nekome trećem a ne svojoj supruzi zaprijetio na način kako glase činjenični supstrati optužnih prijedloga za pokretanje prekršajnih

postupaka, 'ubit ću te, nećeš više hodati' ili 'zbog tebe ću kad-tad završiti u zatvoru, ne želim to napraviti ali ja ću te kad-tad ubiti' ili 'ne mogu te više gledati, sredit ću te, jedino mi je žao djece, nakon čega ju je udario nogom u desnu natkoljenicu' ili 'sve kosti ću ti polomiti i baciti te u kontejner' ili da je, npr., počinitelj nasilja osoba A. nekog trećeg a ne svoju suprugu 'udario šakom u trbuh i bacio na pod gdje ju je nastavio udarati rukama i nogama', za postupanje ne bi bio mjerodavan prekršajni, nego kazneni sud. Kada se nasilje koje je rodno motivirano i usmjereno prema ženama tretira drukčije od uobičajenog, bez dvojbe možemo govoriti o diskriminaciji. Nužnim smatramo ukazivati na diskriminaciju kako bi se žurno promijenila loša praksa koja postoji te kako bi se promijenio zakon koji takvu praksu omogućuje.

U materijalno kazneno zakonodavstvo trebalo bi implementirati Ustav i Konvenciju intervencijom u glavu VII. Zakona – sigurnosne mjere. Sigurnosne mjere koje Kazneni zakon predviđa jesu obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje od ovisnosti, zabrana obavljanja zvanja, djelatnosti ili dužnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom, protjerivanje stranca iz zemlje i oduzimanje predmeta. **Uz postojeće zaštitne mjere potrebno je uvesti i nove, primjerice: zabrana približavanja žrtvi nasilja, zabrana uznemiravanja žrtve nasilja, zabrana uspostavljanja bilo kakve veze sa žrtvom nasilja, zabrana uhođenja žrtve nasilja, osiguranje zaštite osobe izložene nasilju, udaljenje iz kuće ili stana te druge mjere kojima će se, prema ocjeni suda, postići zaštita žrtve nasilja.** S obzirom na to da su sigurnosne mjere kaznenopravne sankcije, potrebno je pritom precizno odrediti pretpostavke za njihovu primjenu.

Trgovanje ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja Kazneno zakonodavstvo RH primjenjuje se na svakoga tko počini kazneno djelo trgovanja ljudima na području RH; na počinitelja kaznenog djela trgovanja ljudima koji je hrvatski državljanin, a počinio je kazneno djelo izvan teritorija RH; na stranca koji izvan područja RH počini kazneno djelo trgovanja ljudima na štetu hrvatskog državljanina, ako se počinitelj zatekne na području RH ili bude izručen; na stranca koji je kazneno djelo počinio izvan područja RH prema stranom državljaninu, ako je prema unutarnjem zakonodavstvu države u kojoj je djelo počinjeno propisana kazna zatvora za kazneno djelo trgovanja ljudima u najmanjem trajanju od pet godina, a počinitelj se zatekne na području RH i ne bude izručen drugoj državi; na kaznena djela trgovanja ljudima počinjena na hrvatskom brodu ili zrakoplovu.

Centar za žene žrtve rata u sklopu projekta 'Utjecaj na poboljšanja u pravnim i medijskim perspektivama trgovanja ženama i prostitucije' izvršio je opsežno istraživanje sudske prakse u razdoblju od pet godina (od 2004. do 2008.) u odnosu na više kaznenih djela, s tim da je istraživanje obuhvatilo i kazneno djelo trgovanja ženama.

Članak 175. Kaznenog zakona u monitoriranom razdoblju od pet godina doživio je bitne promjene. Tri puta je dopunjavani i mijenjan tako da je formulacija iz 1997. u bitnom doručena. Izmjenama i dopunama nacionalno zakonodavstvo se usklađivalo s međunarodno preuzetim obvezama, osobito s Protokolom za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece, kojim je dopunjena Konvencija protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta.

Trgovanje ljudima radi seksualne eksploatacije rastući je svjetski ilegalni biznis, treći na ljestvici svjetskih problema, odmah iza trgovanja drogom i trgovanja oružjem (<http://en.wikipedia.org> – trafficking in human beings). Nemoguće je da u bilo kojoj zemlji može djelovati neka organizirana skupina a da takva činjenica u najmanju ruku nije poznata policiji jer je riječ o visokostrukturiranim, dobro uhodanim grupama koje opstaju čineći razna kaznena djela, a ako je potrebno, i podmićivanje državnih službenika. Sprega korupcije i vlada država danas je očita i prepoznata kao problem koji je potrebno oštro suzbiti.

Izraz *trafficking* u početku monitoriranog razdoblja bio je miješan s ilegalnom imigracijom, a restriktivni imigracijski zakoni i politika u zemlji destinacije zapravo su pridonijeli porastu trgovine ljudima. Upravo je to jedan od razloga zašto su u Hrvatskoj morale biti

unesene promjene i u provedbene propise vezane uz Zakon o strancima. Potom je pojam trafficking bio pogrešno smatran – što se katkad i danas događa – krijumčarenjem (*smuggling*), odnosno protuzakornim prebacivanjem ljudi preko državne granice, premda je u potonjem slučaju posrijedi djelo 'protiv države', dok je kod trgovine ljudima riječ o djelu kojim se vrijeđa ljudsko pravo te koje može biti izvršeno i unutar nacionalnih granica.

Prema definiciji čl. 3. Palermo Protokola (2003.) i čl. 4. Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima (2005.) za *trafficking* moraju biti ispunjena tri elementa: premještanje osobe, primjena sredstava sile, obmane i sl. te svrha iskorištavanja, osim kada je riječ o djeci. Premještanje osoba nije nužno izvan nacionalnih granica.

U slučajevima trgovanja ljudima događa se niz povreda ljudskih prava, a prema vodiču Global Alliance Against Trafficking Women (GAATW), Bangkok, 1999. g. riječ je o povredama prava na život, prava na slobodu i sigurnost, prava na informacije, prava na jednakost i nediskriminaciju, prava na privatni život, prava na rad, prava na zdravlje te prava na slobodu od mučenja, okrutnog ili nehumanog postupanja.

Rezultat izmjena i dopuna hrvatskog Kaznenog zakona jest da su jasno razdvojene glavne radnje izvršenja djela i inkriminacija: trgovanje ljudima, poticanje i posredovanje u tome, uspostavljanje ropstva i držanje u ropstvu ili njemu sličnom odnosu, radna eksploatacija, seksualna eksploatacija, prostitucija, medicinska eksploatacija. U stavku 2. koji se odnosi na djecu i maloljetnike, za postojanje djela nisu potrebni modaliteti radnje iz st. 1. – sila, prijetnja i dr.

U stavku 3. sadržan je najteži oblik djela, kada je ono počinjeno u sastavu grupe ili zločinačke organizacije, ili ga je počinila službena osoba, ili je počinjeno u odnosu na veći broj osoba, ili je prouzročena smrt jedne ili više osoba te je zapriječena kazna zatvora od najmanje pet godina.

U sadašnjem stavku 4., koji je uveden u izmjenama i dopunama iz 2004. g., propisana je odgovornost onih koji znajući da je osoba izložena seksualnoj eksploataciji i prostituciji, iskoriste ili drugom omoguće iskorištavanje njezina položaja, što je vrlo važno u odnosu na sankcioniranje 'primatelja usluga' proizašlih iz počinjenja kaznenog djela iz st. 1. i 2., a ujedno i jedino kazneno djelo u odnosu na osobu koja iskorištava seksualno eksploatiranu i prostituiranu osobu.

Izmjenama i dopunama iz 2004. godine uvodi se kao važan element okolnost da postojanje pristanka žrtve nije od utjecaja na počinjenje djela. Položaj, uvjeti i okolnosti u kojima se žrtva nalazi upućuju na to da nije riječ o njezinoj slobodnoj odluci pa prema tome, nikakav pristanak ili nedostatak otpora ili 'pristojan tretman' žrtava, neće bit uzet u obzir. (Bačić-Pavlović, Organizator, 2004.)

Zakonom predviđena kazna zatvora za osnovni oblik djela nije se mijenjala od 2004. g. i u tom je smislu važno istaknuti činjenicu da Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala definira teško kazneno djelo kao djelo za koje je propisana zatvorska kazna od četiri ili više godina, što je ispoštovano u kvalificiranom obliku djela, no donja granica propisane zatvorske kazne za osnovni oblik ostala je prenisko određena s obzirom na to da je i u osnovnom obliku riječ o teškom kaznenom djelu za koje bi trebala biti propisana donja granica od minimalno tri godine zatvora.

Čl. 175. Kaznenog zakona, nakon svih izmjena i dopuna, danas glasi:

(1) Tko kršeći pravila međunarodnog prava uporabom sile, ili prijetnjom uporabe sile, prijevaram, otmicom, zlouporabom položaja bespomoćnosti ili ovlasti ili na drugi način vrbuje, kupi, proda, preda, prevozi, prevede, potiče ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji, skriva ili prima osobu radi uspostave ropstva ili njemu sličnog odnosa, prisilnog rada ili služenja, seksualnog iskorištavanja, prostitucije ili nedopuštenog presađivanja dijelova ljudskog tijela, ili tko osobu drži u ropstvu ili njemu sličnom odnosu, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) *Tko kršeći pravila međunarodnog prava vrbuje, kupi, proda, preda, prevozi, prevede, potiče ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji, skriva ili prima dijete ili maloljetnu osobu radi uspostave ropstva ili njemu sličnog odnosa, prisilnog rada ili služenja, nezakonitog posvojenja djeteta, seksualnog iskorištavanja, prostitucije ili nedopuštenog presađivanja dijelova ljudskog tijela, ili tko dijete ili maloljetnu osobu drži u ropstvu ili njemu sličnom odnosu, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.*

(3) *Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ili 2. ovoga članka počinjeno u sastavu grupe ili zločinačke organizacije ili je počinitelj službena osoba, ako je počinjeno u odnosu na veći broj osoba ili je prouzročena smrt jedne ili više osoba, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.*

(4) *Tko znajući da je osoba kao žrtva trgovanja ljudima na prisilnom radu ili služenju, seksualnom iskorištavanju, ropstvu ili njemu sličnom odnosu, prostituciji ili nedopuštenom presađivanju dijelova ljudskog tijela, iskoristi njezin položaj ili drugom omogući iskorištavanje njezinog položaja, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.*

(5) *Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka okolnost je li osoba pristala na prisilni rad ili služenje, seksualno iskorištavanje, ropstvo ili ropstvu sličan odnos ili nedopušteno presađivanje dijelova svoga tijela.'*

Trgovanje ljudima, međunarodna prostitucija, podvođenje i druga srodna kaznena djela koja su analizirana u ovom radu, unatoč činjenici da mogu biti počinjena u odnosu na žene i na muškarce, zbog statističkih pokazatelja upućuju da je ponajprije riječ o nasilju protiv žena.

Za sva tijela Vijeća Europe postoji konsenzus o pitanju što ulazi u nasilje protiv žena i još važnije, zašto se o njemu posebno govori i piše te zašto se formiraju posebni timovi stručnjaka upravo za područje međunarodnog pravnog uređenja radi suzbijanja nasilja protiv žena koje se potom implementira u nacionalne pravne sustave država članica.

U Hrvatskoj, kao članici Vijeća Europe, ne postoji tako jasna osviještenost o istim pitanjima. Mjerodavne institucije prepoznaju problem, no bave se njime selektivno. Na području suzbijanja trgovanja ljudima u razdoblju od 2004. do 2008. učinjen je velik napredak, tako da je u izvješću *US Department Of State Report on Human Trafficking 2008*, u odnosu na Hrvatsku, zaključeno da u cijelosti zadovoljava minimalne standarde za eliminaciju trgovanja ljudima. Preporučene su strože sankcije za počinitelje kaznenih djela i nastavak aktivnosti u cilju identifikacije žena u prostituciji i migrantica koje ulaze u zemlju legalnim putem. (*Pravne i medijske perspektive trgovanja ženama i prostitucije, Centar za žene žrtve rata*)

Županijski sud u Zagrebu, za monitorirano razdoblje od pet godina u odnosu na kazneno djelo trgovanja ljudima, dostavio je podatak o postojanju dvaju sudskih predmeta spojenih u jedan spis koji je u radu. Podaci Državnog odvjetništva Republike Hrvatske upućuju da je u monitoriranom razdoblju bilo deset osuđujućih presuda, što upućuje na zaključak da su postupci vođeni pred drugim sudovima u Republici Hrvatskoj ili da evidencija mjerodavnih tijela nije usklađena.

ZAKON O KAZNENOM POSTUPKU (NN 152/08, 76/09, 80/11) Zakon o kaznenom postupku bitno novog sadržaja donesen je 15. prosinca 2008. godine, s tim da stupa na snagu u tri faze: dijelom 1. siječnja 2009. godine, dijelom 1. srpnja 2009. godine, a dijelom 1. studenog 2011. godine. Njime je temeljito promijenjen sustav pravila kaznenog postupka koji je dosad u Hrvatskoj postojao jer sud postaje treći, neutralni subjekt. Državni odvjetnik dobiva velike ovlasti tako da u prethodnom postupku predstavlja tijelo koje vodi postupak, a u središnjem stadiju zastupa optužbu.

Zakon o kaznenom postupku utvrđuje pravila kojima se osigurava da nitko nedužan ne bude osuđen a da se počinitelju kaznenog djela izrekne kazna ili druga mjera uz uvjete koje predviđa Zakon i na temelju zakonito provedenog postupka pred mjerodavnim sudom.

Žrtve kaznenih djela dobivaju položaj kakav do stupanja na snagu Zakona nisu imale, s tim da Zakon predviđa posebnu zaštitu za žrtve koje su djeca, maloljetnici i žrtve seksualnih kaznenih djela. Pravni položaj žrtve razlikuje se u odnosu na težinu kaznenog djela, narav kaznenog djela i dob žrtve. U osnovi novog pristupa jest da se kazneni postupak uzima kao mehanizam uspostave narušenih prava pojedinaca, a ne samo kao postupak koji je izraz skrbi države da provede pravdu koja je narušena.

Žrtva kaznenog djela osoba je koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda. Oštećenik je osim žrtve i druga osoba čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, a u kaznenom postupku sudjeluje u svojstvu oštećenika (čl. 202. t. 10. i 11. ZKP-a).

Žrtva kaznenog djela ima pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenog djela te ima pravo sudjelovati u postupku kao oštećenik.

Žrtve kaznenih djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina imaju pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva, ako trpe teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela. Nadalje, imaju pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog fonda (čl. 43. ZKP-a).

Žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa kao ranjivi svjedoci imaju i pravo da prije ispitivanja razgovaraju sa savjetnikom na teret proračunskih sredstava, da je u policiji i u državnom odvjetništvu ispituje osoba istog spola, ima pravo uskratiti odgovor na pitanja koja se odnose na strogo osobni život žrtve, zahtijevati da bude ispitana preko audio-video uređaja, na tajnost osobnih podataka, pravo zahtijevati isključenje javnosti s rasprave (čl. 45. ZKP-a).

Kada postoji vjerojatnost da bi svjedokinja davanjem iskaza ili odgovorima na pitanja sebe ili blisku osobu izložila ozbiljnoj opasnosti za život, zdravlje, tjelesnu nepovredivost, slobodu ili imovinu većeg opsega (ugrožena svjedokinja), ona može uskratiti iznošenje svojih osobnih podataka, ne odgovoriti na pojedina pitanja ili ne dati iskaz u cjelini, dok se ne osigura zaštita svjedoka onako kako je to razrađeno Zakonom (čl. 294.-300. ZKP-a).

Primjenom članka 338. ZKP-a, sudsko vijeće može iznimno odlučiti da se optuženik privremeno udalji iz sudnice ako svjedokinja (žrtva nasilja u obitelji ili trgovanja ženama) odbija dati iskaz u njegovoj nazočnosti ili ako okolnosti pokazuju da u njegovoj nazočnosti neće govoriti istinu. Nakon povratka optuženika u zasjedanje, pročitat će mu se iskaz svjedokinje, a optuženik ima pravo postavljati pitanja. U praksi, u ostvarenju tog prava, žrtve (oštećenici-svjedoci) znaju imati problema osobito kada nemaju punomoćnika i nisu poučene o pravima.

Primjeri iz prakse ukazuju na postojanje slučajeva da se žrtvama pozivanim da daju iskaz u svojstvu oštećenika-svjedoka, uskraćuje pravo na odvjetnika s obrazloženjem da je riječ o svjedocima koji zapravo nemaju pravo na odvjetnika.

Primjeri iz prakse upućuju i na slučajeve kada je unatoč postojanju tehničkih sredstava ženama žrtvama seksualnog nasilja uskraćivano pravo na saslušanje preko video-linka s obrazloženjem da je riječ o tehničkim pomagalima namijenjenima saslušanju djece i maloljetnih osoba. Postoje i slučajevi kada se od žena žrtava trgovanja, obiteljskog, seksualnog ili drugog nasilja, traži da se suočavaju s okrivljenikom i slično. 'Stara škola' ne poznaje osobitost statusa žrtve, njezinu potrebu i osnovno ljudsko pravo da je se dodatno ne traumatizira načinom vođenja postupka koji se može modificirati uz poštovanje prava svih sudionika pa i okrivljenika. Pravo na saslušanje s pomoću sredstava za prijenos slike i zvuka za punoljetne žrtve seksualnih delikata teško se ostvarivalo i dalje se teško ostvaruje na nekim sudovima, no uočen je znatan napredak i razvoj dobre sudske prakse. U tom smislu važnu su ulogu odigrali edukacijski programi, ali i rad nevladinih organizacija koje se bave pružanjem pomoći ženama žrtvama obiteljskog nasilja, žrtvama trgovanja ljudima koje su proživjele i preživjele seksualno nasilje, a koje su neposrednim kontaktiranjem s mjerodavnim državnim odvjetništvima ili osiguravanjem odvjetnika, za žrtve uspjeli ostvariti prava koja proizlaze iz Ustava RH i Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava, odnosno prakse Europskog suda za ljudska prava.

Minimalni standardi koji bi prema stavu i preporukama *Gender Equality and Anti-Trafficking Division, Council of Europe* 2008. g. trebali biti zadovoljeni, a tiču se provedbe zakona općenito u odnosu na djela koja predstavljaju nasilje protiv žena, jesu sljedeći:

- omogućavanje besplatnih pravnih savjeta ili pomoći u svim stadijima sudskih postupaka
- prema nasilju nad ženama trebalo bi se odnositi jednako ozbiljno kao prema ostalim nasilnim kriminalnim radnjama
- žrtvu što prije treba posjetiti posebno obučeni službenik policije
- u policijskim postajama treba postojati jedna posebno obučena osoba za obiteljsko nasilje te jedna za seksualno nasilje
- trebaju biti osnovane jedinice specijalne policije u gusto naseljenim područjima
- policija treba imati ovlasti ući u privatni posjed, uhititi i maknuti počinitelja
- nepoštivanje sigurnosne mjere treba biti kazneno djelo
- prilikom skupljanja dokaza i istražnih radnji vezanih za seksualno nasilje treba voditi računa o činjenici da većina napadača nisu neznanci, već su najvjerojatnije poznati žrtvi
- policija treba uputiti sve žrtve u odgovarajuće organizacije koje pružaju pomoć
- policija treba dopustiti i omogućiti odvjetnicima i drugim osobama koje pružaju potporu da prisustvuju policijskom ispitivanju i sudskim postupcima – ako žrtva to zatraži ili se suglasi s time
- policijski arhiv treba omogućavati identifikaciju slučajeva nasilja nad ženama i dopuštati praćenje intervencija, ponovljenu viktimizaciju te ishod postupka
- policija treba imati protokole o dijeljenju informacija s ostalim institucijama – pokrivajući također neoznačene skupne podatke koji se identificiraju prema slučajevima
- zahtjevi da žrtva opetovano priča svoju priču od ispitivanja do sudskog postupka trebaju biti svedeni na minimum
- državno odvjetništvo treba osigurati da žrtva ima pravo biti saslušana i/ili podastrijeti dokaze u postupcima
- iskustva nasilja nad ženama trebaju biti ugrađena u politiku i standarde zaštite svjedoka
- kazneni postupci vezani za slučajeve nasilja nad ženama trebaju biti ubrzani
- sudovi trebaju osigurati anonimnost žrtvama u medijima

- sudski postupci trebaju usvojiti procedure koje također štite žrtve od reviktimizacije i omogućiti im da daju kvalitetan iskaz
- sud treba osigurati da se prema žrtvama odnosi s poštovanjem tijekom postupka
- žrtve treba osnažiti kako bi mogle ostvariti svoje pravo na naknadu štete.¹⁰

Sve žrtve trebale bi dobiti:¹¹

- informacije o statusu njihova spisa
- usluge pravne pomoć i savjeta
- pristup informacijama o pravnim lijekovima i zaštitnim mjerama
- informacije o uvjetima jamčevine, točnom datumu kad se počinitelj pušta
- informacije o dostupnoj potpori
- informacije u vezi s ostvarivanjem naknade štete.

Obvezna edukacija svih pravnih službenika (uključujući i suce) treba uključivati:

- analizu nasilja nad ženama na temelju spola
- razumijevanje viktimizacije i različitih posljedica iste
- najbolji dokazni postupak (prikupljanje dokaza i sudski postupak)
- pristup utemeljen na ljudskim pravima
- nediskriminaciju.

Nastavno na gore navedeno, iskustva u zastupanju žena žrtava nasilja pokazala su da u kazneno procesno zakonodavstvo treba implementirati Ustav Republike Hrvatske i Europsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava te uvesti mogućnost da se radi zaštite žrtava nasilja za vrijeme trajanja sudskih postupaka mogu primijeniti mjere opreza u odnosu na počinitelja nasilja, primjerice, zabrana približavanja žrtvi nasilja, zabrana uznemiravanja žrtve nasilja, zabrana uspostavljanja bilo kakvog kontakta sa žrtvom nasilja, zabrana uhođenja žrtve nasilja, osiguranje zaštite osobe izložene nasilju, udaljenje iz kuće ili stana u kojem živi žrtva nasilja, zabrana uspostavljanja *slučajnih* susreta sa žrtvom, druge mjere kojima će se prema odluci suda postići zaštita žrtve nasilja.

ZAKON O ZAŠTITI OD NASILJA U OBITELJI (NN 137/09; 14/2010; 60/2010) Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (u daljnjem tekstu: ZZNO; Zakon) propisuje što je nasilje u obitelji, definira osobe koje se smatraju članovima obitelji u smislu odredbi Zakona te propisuje vrste i svrhu prekršajnopравниh sankcija za počinjenje nasilja u obitelji.

Nasilje u obitelji u smislu odredbi ZZNO-a predstavlja svaki oblik tjelesnog, psihičkog, spolnog ili ekonomskog nasilja.

Odredbama Zakona zaštićeni su žena i muškarac u braku i u izvanbračnoj zajednici, njihova zajednička djeca i djeca svakog od njih, srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja, srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno s trećim stupnjem, srodnici po tazbini

10 EU Odluka Vijeća, čl. 9. 'Svaka država članica će osigurati da žrtve tijekom kaznenog postupka u razumnom roku imaju pravo dobiti odluku o naknadi štete od počinitelja, osim kad, u posebnim slučajevima, nacionalno zakonodavstvo osigurava naknadu štete na drugi odgovarajući način', i '(svaka država članica) će poduzeti odgovarajuće mjere da osigura da počinitelj pruži odgovarajuću naknadu žrtvi'.

11 EU Odluka Vijeća čl. 4. (1), pravo na dobivanje informacija: 'Žrtve posebice imaju pristup, od njihovog prvog kontakta s ustanovama koje provode zakone, na bilo koji način koji smatraju prikladan i na što je moguće jednostavnijem i lako razumljivom jeziku, svim informacijama koje su u skladu sa zaštitom njihovog interesa.'

zaključno s drugim stupnjem, osobe koje imaju zajedničku djecu, štićenik i skrbnik, udomitelj i korisnik smještaja s obitelji, osobe u istospolnoj zajednici.

Sud počiniteljima nasilja primjenom ZZNO-a može izreći novčanu kaznu od minimalno 1.000,00 kn ili kaznu zatvora do 90 dana, osim ako nije riječ o nasilju počinjenom prema djeci, maloljetnim osobama ili osobama s invaliditetom ili u njihovoj prisutnosti, kada su propisane minimalne novčane kazne u visini od 6.000,00 kn odnosno 7.000,00 kn te minimalne kazne zatvora od 30 odnosno 45 dana, sve ovisno o tome je li djelo učinjeno u prisutnosti ili na štetu posebno ranjivih članova obitelji.

Zakonom *de lege lata* djelomično su otklonjeni nedostaci Zakona iz 2003. g., no zakonodavac je odbio prihvatiti prijedloge Autonomne ženske kuće Zagreb usmjerene na poboljšanje teksta Zakona.

Iskustva u neposrednoj primjeni Zakona, a osobito rad sa ženama žrtvama nasilja, pokazala su potrebu da se krug ovlaštenika proširi na muškarce i žene koji se nalaze u intimnoj vezi. Brojnost postojanja partnerskih odnosa koji nisu brak ni izvanbračna zajednica, nužno nameće potrebu uređenja i zaštite od nasilja koje proizlazi iz takvih odnosa. Riječ je o rodno uvjetovanom nasilju usmjerenom protiv žena, a za otklanjanje nasilja ne postoje mehanizmi zaštite primjenom drugih zakona.

Neosiguravanjem pravnog okvira za zaštitu žena od tipičnih oblika obiteljskog nasilja koje proživljavaju u vezama s partnerima s kojima nisu u braku/izvanbračnoj zajednici, Republika Hrvatska ne postupa u skladu s pozitivnim obvezama koje proizlaze iz Ustava RH i iz Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava.

Formulacije Zakona dijelom su nedorečene (u vezi s rokovima), a djelomice općenite i nejasne (kad je riječ o zaštitnim mjerama i korištenju pojma 'izravna životna ugroženosti'). Svi postupci pokrenuti primjenom ZZNO-a smatraju se hitnima, no pojam hitnosti nije posve jasan u praksi.

Primjena Zakona, od vremena kada je prvi put donesen 2003. g., pokazala je da hitnost postupanja varira od suda do suda, od suca do suca. Postupak sličan prema zahtjevnosti postupanja može trajati od mjesec dana do godinu dana. S obzirom na to da je hitnost postupanja prepoznata kao važan nalog za postupanje mjerodavnim tijelima i sudovima te nadalje, da je u svim nacionalnim strategijama koje se odnose na ovu materiju deklarirano da će svi postupci biti hitni, 'hitnost' je potrebno učiniti transparentnim pojmom i uvesti rokove, kako bi se osigurala učinkovita zaštita te kako bi žrtve bile zaštićene od arbitrarnog tumačenja pojma hitnosti.

Nema zapreke da se u postupcima pokrenutim primjenom ZZNO-a ne propiše obveza sudova da rasprave mora zakazivati u rokovima ne dužim od petnaest dana. Isto tako, nema zapreka da se u postupcima pokrenutim primjenom ovog Zakona u kojima se traži izdavanje mjera opreza ili zaštitnih mjera, rasprave zakazuju bez odlaganja, a u slučaju da okolnosti dopuštaju, u razmacima koji ne mogu biti dulji od sedam dana.

ZZNO koristi izraz 'izravna životna ugroženost' kada propisuje uvjete za samostalno izricanje zaštitnih mjera. Riječ je dakle o mjerama kojima se štite osobe izložene nasilju te kojima se sprječava ponovno počinjenje nasilja, ali samo radi otklanjanja izravne životne ugroženosti žrtve. Sud odluku o 'hitnim zaštitnim mjerama' mora donijeti odmah, a najkasnije u roku od 24 sata.

S obzirom na to da se primjenom ZZNO-a na prekršajnopravnoj razini pruža zaštita žrtvama nasilja u obitelji, nije primjereno pružanje zaštite žrtvama uvjetovati stanjem izravne životne ugroženosti. Ako je žrtva izravno životno ugrožena, pritvor počinitelju primjerena je zaštita žrtve, a stupanj ugrožavanja je takav da nema mjesta primjeni prekršajnog

zakona nego kaznenog zakona. Stoga ZZNO treba pružiti zaštitu žrtvama nasilja radi otklanjanja uznemirenosti, straha ili radi zaštite povrijeđenog dostojanstva.

Posljedica loše zakonske formulacije povrede su ljudskih prava, a najčešće je riječ o pravima zajamčenima čl. 3. i čl. 8. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava te čl. 6. iste Konvencije jer dolazi do povrede prava na pristup sudu u svim slučajevima kada je hitnu zaštitnu mjeru svrsishodno donijeti kako bi se otklonilo stanje nemira ili straha.

Primjena ZZNO-a i rad sa ženama žrtvama nasilja pokazali su da u primjeni instituta zaštitnih mjera postoji velik problem te da se u praksi ne ostvaruje ni smisao ni svrha zaštitnih mjera. Praksa je pokazala, osobito u razdoblju prije postojanja prekršajnog zakona koji propisuje mogućnost donošenja specifične mjere opreza koja se primjenjuje u slučajevima nasilja koje je regulirano ovim Zakonom, da sudovi nevoljko izdaju zaštitne mjere te da vrlo rijetko izdaju tzv. hitne zaštitne mjere, dakle da vrlo rijetko, gotovo nikad, primjenjuju čl. 18. i 19. Zakona.

Primjeri iz prakse pokazali su da sudovi zaštitnu mjeru zabrane uznemiravanja smatraju sadržanom u već izrečenoj mjeri zabrane približavanja. Nadalje, pokazalo se da su sudovi mjeru zabrane uznemiravanja odbijali s argumentom da u konkretnoj situaciji nije riječ o otklanjanju izravne životne ugroženosti osobe izložene nasilju, premda se po prirodi i logici stvari činom uznemiravanja gotovo nikada izravno životno nekog ne ugrožava nego jednostavno uznemiruje. Donošenjem Prekršajnog zakona (NN 107/07) samo djelomično su otklonjeni nedostaci iz ZZNO-a vezani uz izricanje 'hitnih zaštitnih mjera'.

PREKRŠAJNI ZAKON (NN 107/07) Materijalno pravnim odredbama Prekršajnog zakona prekršaj je definiran kao djelo kojim se povrjeđuje javni poredak, društvena disciplina ili druga društvena vrijednost koja nije zaštićena Kaznenim zakonom i drugim zakonima u kojima su propisana kaznena djela.

Postupovnim odredbama Prekršajnog zakona utvrđena su pravila kojima se pred prekršajnim sudovima i svim drugim tijelima koja vode prekršajni postupak, osigurava pravično vođenje prekršajnog postupka, zaštita ljudskih prava, pravilno utvrđivanje činjenica i zakonito odlučivanje o prekršajnoj odgovornosti tako da nitko nedužan ne bude osuđen a da se počinitelju prekršaja izrekne kazna ili primjeni druga prekršajnoppravna sankcija. U svim postupcima vezanim uz primjenu ZZNO-a, primjenjuju se odredbe Prekršajnog zakona, Zakona o kaznenom postupku i Zakona o sudovima za mladež.

U vezi sa zaštitom žena žrtava nasilja, važna je odredba članka 130. koja uređuje svrhu, vrste i načela primjene mjera opreza te propisuje da se tijekom prekršajnog postupka protiv okrivljenika može primijeniti mjera opreza zabrane približavanja žrtvi nasilja u obitelji i zabrana uspostavljanja ili održavanja veze sa žrtvom nasilja ili drugim osobama. Loša praksa u primjeni navedene odredbe u pravilu postoji kada se mjera opreza primjenjuje u odnosu, primjerice, na partnericu koja je proživjela nasilje, ali ne i u odnosu na djecu koja su nazočila nasilju. U slučaju kada se žrtve nalaze u skloništima s djecom ili su napustile partnersku zajednicu, neizricanje mjere opreza u odnosu na djecu, stavlja njihove majke u neživotnu situaciju u kojoj se unatoč postojanju mjere opreza moraju, a radi susreta i druženja oca s djecom, susretati s počiniteljem nasilja. Odluke koje nisu sveobuhvatne u smislu da obuhvaćaju sve članove obitelji pogođene činom nasilja, znaju dovesti do paradoksalnih situacija.

Isto tako, u praksi se pokazala važnom odredba čl. 173. koja upućuje da će se pri ispitivanju svjedoka smisleno primjenjivati odredbe Zakona o kaznenom postupku, a koja je za žrtve nasilja važna jer im osigurava pravo da budu ispitane bez prisutnosti okrivljenika koji se za vrijeme davanja iskaza privremeno udaljava iz sudnice. Praksa u primjeni odredbe čl. 173. nije ujednačena, tako da velik broj prekršajnih sudaca i dalje ne primjenjuje citiranu odredbu, osobito kada oštećene pristupaju sudu same, bez odvjetnika.

ZAKON O SOCIJALNOJ SKRBI (NN 57/11) Ovim se Zakonom uređuje djelatnost socijalne skrbi, planiranje i financiranje socijalne skrbi, prava u sustavu socijalne skrbi i postupak za njihovo ostvarivanje, korisnici, sadržaj i organizacijski oblici obavljanja djelatnosti socijalne skrbi, stručni radnici u socijalnoj skrbi, uloga strukovnih komora, zbirke podataka i nadzor te druga pitanja važna za obavljanje djelatnosti socijalne skrbi. Također, ovim se Zakonom uređuje planiranje i financiranje te sadržaj i postupak ostvarivanja usluga međugeneracijske solidarnosti.

Konstantno jačanje antidiskriminatorne politike, poglavito nakon donošenja Zakona o zabrani diskriminacije, i prisutnost standarda izjednačavanja položaja u društvu muškaraca i žena, ogleda se i u ovom Zakonu. Propisano je da **izrazi**, koji se koriste u ovome Zakonu i propisima koji se donose na temelju njega, a koji imaju rodno značenje, bez obzira na to jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu, obuhvaćaju na isti način muški i ženski rod.

Jedan od segmenata koji ovaj Zakon uređuje jesu **korisnici** socijalne skrbi. Dobro je da Zakon među više kategorija korisnika prepoznaje i kategoriju žrtve obiteljskog nasilja i žrtve trgovanja ljudima. Tako Zakon sadrži odredbu čl. 30. st. 2. t. 2. gdje je navedeno da **korisnik socijalne skrbi** može biti *'dijete i mlađa punoljetna osoba koja je bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili je žrtva obiteljskog, vršnjačkog ili drugog nasilja, žrtva trgovanja ljudima...'* i nastavno u t. 5. određeno je kako korisnik socijalne skrbi može biti *'odrasla osoba s invaliditetom ili osoba s drugim privremenim ili trajnim promjenama u zdravstvenom stanju zbog kojih nije u mogućnosti udovoljiti osnovnim životnim potrebama, žrtva obiteljskog ili drugog nasilja te žrtva trgovanja ljudima'*.

U glavi III., socijalne usluge, u odjeljku koji uređuje **privremeni smještaj** (privremeni smještaj je kratkotrajni smještaj koji se ostvaruje u kriznim situacijama, smještaj radi provođenja kraćih rehabilitacijskih programa, kao vikend smještaj i povremeni smještaj), u čl. 112. st. 2. stoji da u kriznim situacijama *'u kojima se djetetu koje se zatekne bez nadzora roditelja ili u skitnji, odrasloj osobi koja se zatekne izvan mjesta prebivališta ili stalnog boravišta, odnosno nema stalnog prebivališta/boravišta (beskućnik) i nije u stanju brinuti se o sebi, trudnici 3 mjeseca prije poroda ili roditelju s djetetom do godine dana života djeteta te djeci i odraslim osobama – žrtvama obiteljskog nasilja i žrtvama trgovanja ljudima, osigurava privremena skrb izvan vlastite obitelji i omogućava pristup drugim uslugama u zajednici, dok se ne ostvari povratak u vlastitu ili udomiteljsku obitelj ili se smještaj ne osigura na drugi način'*.

Nastavno, člankom 113. Zakona određuje se **trajanje privremenog smještaja** pa je *'određeno da privremeni smještaj priznaje Zavod¹² dok traje potreba, a najdulje 6 mjeseci. Iznimno od navedenog, privremeni smještaj osigurava se trudnici 3 mjeseca prije poroda ili roditelju s djetetom do godine dana života djeteta, koji nemaju stan, odnosno nemaju osigurano stanovanje ili zbog poremećenih odnosa u obitelji ne mogu ostati s djetetom u obitelji, djeci i odraslim osobama – žrtvama obiteljskog nasilja i žrtvama trgovanja ljudima, te djeci s teškoćama u razvoju ili osobama s invaliditetom, traje najdulje do godinu dana'*.

Važno je da država, među ostalim i preko ovog Zakona, prepoznaje žrtve obiteljskog nasilja i žrtve trgovanja ljudima kao kategorije kojima je potrebna pomoć. U odredbama ovog Zakona privremeni smještaj se za žene žrtve nasilja i žrtve trgovanja ljudima određuje najdulje do godinu dana, produljeno u odnosu na opće pravilo maksimalnog ostanka do šest mjeseci. Pozitivna iznimka u Zakonu rezultat je prihvaćenog prijedloga Autonomne ženske kuće Zagreb upućenog radnoj skupini za izradu Zakona.

Bitno je međutim naglasiti kako, uz ovaj institucionalni okvir pomoći žrtvama obiteljskog nasilja i žrtvama trgovanja ljudima, postoje i druge opcije pomoći žrtvama u sklanjanju od nasilja. Tako, primjerice, postoje udruge koje su organizirane kao autonomna

ženska skloništa i koje su posljedično specijalizirane za pomoć ženama žrtvama nasilja. Autonomna ženska skloništa i pripadajuća savjetovališta proteklih su desetljeća prikupila veliku količinu stručnog znanja i praktičnog iskustva u potpori ženama žrtvama partnerskog i drugog obiteljskog nasilja jer su pomoć žrtvama nasilja pružala u vrijeme kada država još nije imala nikakav pravni okvir za pružanje pomoći žrtvama nasilja. 'Ovaj oblik pružanja usluga ženama, pokazao se učinkovit jer su ženske organizacije civilnog društva fleksibilnije od javnih tijela u organizaciji sistema podrške na terenu. Uz navedeno, žrtve su više voljne obratiti se za pomoć organizacijama civilnog društva nego državnim tijelima.' (Put iz nasilja, Birgit Appelt, Verena Kaselitz, Rosa Logar, WAVE – Women Against Violence Europe: Europska mreža za borbu protiv nasilja nad ženama u kojoj djeluje 4000 OCD-a.)

Sva autonomna ženska skloništa na teritoriju Republike Hrvatske izradila su prijedlog radi donošenja zakona kojim će biti uređen sustav redovnog i dostatnog financiranja autonomnih skloništa. Državni tajnik Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti nije međutim podržao prijedlog zakona kojim bi se financirala autonomna skloništa i pripadajuća savjetovališta te je predložio da se udruge institucionaliziraju tako da skloništa postanu domovi na koje bi se posljedično primjenjivao Zakon o socijalnoj skrbi. Na opisan način tijela državne vlasti izravno zadiru u autonomiju rada nevladinih organizacija, osobito feminističkih nevladinih organizacija koje pružaju pomoć ženama žrtvama nasilja.

Vežano uz Zakon o socijalnoj skrbi, važno je izdvojiti i odredbu članka 159. Zakona gdje stoji kako se *'ne može primiti u radni odnos na rukovodeće poslove u djelatnosti socijalne skrbi niti te poslove može obavljati, osoba protiv koje se vodi postupak ili je pravomoćno osuđena za kazneno djelo protiv života i tijela, protiv slobode i prava čovjeka i građanina, protiv časti i ugleda, protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, protiv braka, obitelji i mladeži, protiv službene dužnosti, protiv imovine, protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja, protiv vjerodostojnosti isprava, protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom i za kaznena djela protiv Republike Hrvatske, te prema kojoj je izrečena prekršajnoppravna sankcija za nasilje u obitelji*.

Nastavno, *'ne može se primiti u radni odnos na poslove stručnog radnika i suradnika u djelatnosti socijalne skrbi niti te poslove može obavljati, osoba protiv koje se vodi postupak ili je pravomoćno osuđena za kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, protiv braka, obitelji i mladeži, protiv službene dužnosti, protiv imovine, protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja, protiv vjerodostojnosti isprava, protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom i za kaznena djela protiv Republike Hrvatske te prema kojoj je izrečena prekršajnoppravna sankcija za nasilje u obitelji, u zadnjih 10 godina prije zasnivanja radnog odnosa*'.

Ove odredbe su važne jer se u institucijama koje obavljaju djelatnosti socijalne skrbi ne može dopustiti da radi osoba koja je počinila nasilje u obitelji jer je riječ o institucijama koje bi prve trebale pružiti pomoć. U tom kontekstu, valjalo bi razmisliti i o mogućnosti implementacije predmetnih odredbi i u druge zakone koji uređuju uvjete za obnašanje određene funkcije koja je primarno u službi pomoći građanima i ranjivim skupinama građana.

ZAKON O SUZBIJANJU DISKRIMINACIJE (NN 85/08) Ovim se Zakonom osigurava zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije.

Diskriminacijom u smislu ovoga Zakona smatra se stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe prema nekoj od navedenih osnova, kao i osobe povezane s njom rodbinskim ili drugim vezama.

Diskriminacijom se smatra i stavljanje neke osobe u nepovoljniji položaj na temelju pogrešne predodžbe o postojanju navedenih osnova za diskriminaciju.

Valja naglasiti da Zakon u čl. 16. određuje da *'svatko tko smatra da mu je zbog diskriminacije povrijeđeno neko pravo može tražiti zaštitu toga prava'*. Dakle, preko individualne diskriminacijske tužbe daje se pravo pristupa sudu svim onim osobama koje se osjećaju diskriminirane.

Nastavno, u čl. 24. određeno je da *'udruge, tijela, ustanove ili druge organizacije koje su osnovane u skladu sa zakonom, a imaju opravdani interes za zaštitu kolektivnih interesa određene skupine ili se u sklopu svoje djelatnosti bave zaštitom prava na jednako postupanje mogu podnijeti tužbu protiv osobe koja je povrijedila pravo na jednako postupanje, ako učine vjerojatnim da je postupanjem tuženika povrijeđeno pravo na jednako postupanje većeg broja osoba koje pretežno pripadaju skupini čija prava tužitelj štiti'*. Ovim odredbama ustanovljen je institut udružne tužbe koja je upravo pogodna kako bi se obuhvatila cijela skupina ugroženih osoba.

Zaključno, ovaj Zakon daje pravni temelj za pravna sredstva u borbi protiv diskriminacije dajući određenu formu, a na praksi ostaje da isprofilira sadržaj koji će ta forma nositi.

ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA (NN 82/08) Ovaj je Zakon deklaratorne naravi, a njime se utvrđuju opće osnove za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova kao temeljne vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske te se definira i uređuje način zaštite od diskriminacije na temelju spola i stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce.

Zakon sadrži i odredbu kojom je određeno da se odredbe ovoga Zakona ne smiju **tumačiti** ni primjenjivati na način koji bi ograničio ili umanjio sadržaj jamstava o ravnopravnosti spolova koja izvire iz općih pravila međunarodnog prava, pravne stečevine Europske zajednice, Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, ugovorima Ujedinjenih naroda o građanskim i političkim pravima odnosno ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima te Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Na taj način **pokriva se eventualna pravna** praznina koja bi postojala u hrvatskom pozitivnom pravu, a koja bi išla na štetu predmetnim skupinama žena žrtava obiteljskog nasilja i žrtava trgovanja ljudima.

Osim toga, definirano je kako ravnopravnost spolova znači da su **žene i muškarci jednako prisutni** u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata.

Zakon u nastavku definira osnovne pojmove, pa tako kaže da **diskriminacija na temelju spola** (u daljnjem tekstu: diskriminacija) označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje učinjeno na osnovi spola kojemu je posljedica ili svrha ugrožavanje ili onemogućavanje priznanja, uživanja ili korištenja ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkom, gospodarskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom području na osnovi ravnopravnosti muškaraca i žena, u obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, građanskom i svakom drugom području života.

U smislu definiranja pojmova, Zakon određuje i više zabrana, pa se tako zabranjuje diskriminacija na temelju **bračnog i obiteljskog statusa**. Nepovoljnije postupanje prema ženama na osnovi trudnoće i materinstva smatra se diskriminacijom.

Zabranjuje se diskriminacija na temelju **spolne orijentacije**.

Zabranjuje se diskriminacija u odnosu na mogućnosti dobivanja i nabave roba kao i diskriminacija u pružanju i pristupu uslugama.

Poticanje druge osobe na diskriminaciju smatra se diskriminacijom u smislu ovoga Zakona, ako je učinjeno s namjerom.

Nastavno, definirani su pojmovi **izravne i neizravne diskriminacije**, pa je tako izravna diskriminacija svako postupanje uvjetovano spolom kojim se osoba stavlja ili je bila stavljena ili bi mogla biti stavljena u nepovoljniji položaj od druge osobe u usporedivoj situaciji. Neizravna diskriminacija postoji kada neutralna pravna norma, kriterij ili praksa stavljaju osobe jednoga spola u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe suprotnog spola, osim ako je ta pravna norma, kriterij ili praksa objektivno opravdana legitimnim ciljem, a sredstva usmjerena postizanju tog cilja primjerena su i nužna.

ZAKON O POTVRĐIVANJU EUROPSKE KONVENCIJE O NAKNADI ŠTETE ŽRTVAMA KAZNENIH DJELA (NN 4/08) Zakonom se potvrđuje Europska konvencija sastavljena u Strasbourgu 24. studenog 1983. g., a koju je Republika Hrvatska potpisala u Helsinkiju 7. travnja 2005. g. Konvencija je na temelju objave Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija stupila na snagu dana 1. studenog 2008. godine.

Konvencijom je propisano da će država dati doprinos radi naknade štete kada ona nije u potpunosti raspoloživa iz drugih izvora, onima koji su pretrpjeli teške tjelesne ozljede ili narušenje zdravlja kao izravnu posljedicu zločina nasilja počinjenog s namjerom i uzdržanim članovima obitelji osoba koje su umrle od posljedica takvog kaznenog djela. Šteta se u navedenim slučajevima nadoknađuje i u slučajevima kada se počinitelj ne može kazneno progoniti ili kazniti.

Ovisno o slučaju o kojem je riječ, naknada štete obuhvaća barem izgublenu zaradu, troškove liječenja, bolničke troškove (pogrebne troškove), a u odnosu na uzdržavane članove obitelji, gubitak uzdržavanja.

U nacionalnim sustavima može se utvrditi gornja granica iznad koje i najniži prag ispod kojeg se ta šteta neće nadoknađivati.

ZAKON O NOVČANOJ NAKNADI ŽRTVAMA KAZNENIH DJELA (NN 80/08, 27/11) Ovim se Zakonom uređuje pravo na novčanu naknadu žrtvama kaznenih djela nasilja počinjenih s namjerom (u daljnjem tekstu: naknada), pretpostavke i postupak za ostvarivanje prava na naknadu, tijela koja donose odluke i sudjeluju u postupku odlučivanja o pravu na naknadu te se određuju tijela i postupak koji se primjenjuje u prekograničnim slučajevima.

Naknadu daje Republika Hrvatska na načelima društvene solidarnosti i pravde. Kao i kod drugih novijih zakona i ovdje je prisutan standard nediskriminacije po osnovi spola. Tako izrazi koji se koriste u ovom Zakonu koji imaju rodno značenje, bez obzira na to jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu, obuhvaćaju na jednak način muški i ženski rod.

Pravo na naknadu prema ovom Zakonu ima **neposredna žrtva i posredna žrtva**, ako ovim Zakonom nije drukčije propisano.

Neposredna žrtva je osoba koja je pretrpjela **teške tjelesne ozljede ili teško narušenje zdravlja** kao posljedicu kaznenog djela nasilja.

Zakon daje i definiciju što se smatra kaznenim djelom nasilja. Takvo je:

- kazneno djelo počinjeno s namjerom uz primjenu sile ili povredom spolnog integriteta
- kazneno djelo dovođenja u opasnost života i imovine općeopasnom radnjom ili sredstvom kojim je prouzročena smrt, teška tjelesna ozljeda ili teško narušenje zdravlja jedne ili više osoba, a propisano je Kaznenim zakonom kao teži oblik temeljnoga kaznenog djela počinjenog s namjerom.

Neposrednom žrtvom smatra se i osoba koja je pretrpjela teške tjelesne ozljede ili teško narušenje zdravlja:

- za vrijeme počinjenja namjernoga kaznenog djela nasilja prema drugoj osobi, ako nije sudjelovala u počinjenju toga kaznenog djela
- pokušavajući spriječiti počinjenje kaznenog djela
- pomažući policiji pri uhićenju počinitelja
- pružajući pomoć drugoj žrtvi kaznenog djela.

Kad opisana kaznena djela prouzroče smrt neposredne žrtve, pravo na naknadu ima **posredna žrtva**. Posredna žrtva je bračni drug, izvanbračni drug, dijete, roditelj, posvojenik, posvojitelj, maćeha, očuh, pastorak neposredne žrtve i osoba s kojom je neposredna žrtva živjela u istospolnoj zajednici.

Posredna žrtva je i djed, baka i unuk, ako je jedan od njih neposredna žrtva, u slučaju kad je između njih postojala trajnija životna zajednica, a baka i djed su zamjenjivali roditelje. Postojanje izvanbračne i istospolne zajednice prosuđuje se prema propisima Republike Hrvatske.

Valja naglasiti kako ovaj Zakon stupa na snagu na dan ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju te će se tek od tog trenutka vidjeti na koji će se način odredbe ovog Zakona implementirati u pravnoj praksi.

Zaključno, žene žrtve obiteljskog nasilja i žrtve trgovanja ljudima s ciljem seksualne eksploatacije ne spominju se izričito, nego potpadaju pod krovni pojam 'žrtve' i kao takve imat će pravo na naknadu prema odredbama ovog Zakona.

ZAKON O DRUŠTVENO POTICANOJ STANOGRADNJI (NN 109/01, 82/04, 76/07, 38/09) Ovim se Zakonom uređuje sustavno organizirana stanogradnja poticana javnim sredstvima (u daljnjem tekstu: društveno poticana stanogradnja) radi zadovoljavanja stambenih potreba i poboljšanja kvalitete stanovanja što šireg kruga građana, kao i unaprjeđenja graditeljstva.

Javnim sredstvima u smislu ovoga Zakona razumijevaju se financijska i druga sredstva koja za poticanje stanogradnje osiguravaju Republika Hrvatska i jedinice lokalne samouprave.

U čl. 21. određuje se da **pravo na kupnju stana uz obročnu otplatu** imaju:

- građani – državljani Republike Hrvatske
- jedinice lokalne samouprave i druge pravne osobe sa sjedištem u Republici Hrvatskoj.

Nastavno, prvenstvo na kupnju stana, neovisno o načinu plaćanja, imaju:

- građani koji prvi put stječu stan u vlasništvo za potrebe svoga stanovanja
- osobe koje kupuju stan u skladu s odredbom članka 3. stavka 3. ovoga Zakona (radi osiguranja stanova zaštićenim najamoprimcima koji koriste stan u vlasništvu fizičkih osoba).

Red prvenstva na kupnju stana za građane određuje se prema uvjetima i mjerilima koji se utvrđuju ovisno posebice o uvjetima stanovanja i stambenom statusu, tako da prednost na kupnju imaju osobe koje nemaju na adekvatan način riješeno stambeno pitanje, odnosno nemaju odgovarajući stan.

Zaključno, Zakon izričito ne spominje žene žrtve obiteljskog nasilja kao ni žrtve trgovanja ljudima u smislu da bi te kategorije na bilo koji način bile dodatno poticane, izuzimajući ono što vrijedi i za ostale građane. Navedeno se ukazuje kao problem u praksi jer žene žrtve obiteljskog nasilja kao i žrtve trgovanja ljudima često ostaju 'bez krova nad glavom' zbog društveno-političkih okolnosti na koje nemaju utjecaja. U praksi se najčešće događa da je određena nekretnina upisana na ime obiteljskog nasilnika te žrtva obiteljskog nasilja u strahu za svoj život mora napustiti nekretninu. Sudski postupci za razvrgnuće suvlasničke zajednice traju vrlo dugo, nekada i više od pet godina, a za to vrijeme žrtva nema izbora nego potražiti pomoć i smještaj u institucijama ili specijaliziranim udrugama. Nakon proteka određenog vremena u kojem im navedene institucije ili udruge pomažu, žrtve su prisiljene na podstanarstvo. U kontekstu navedenoga, u okolnosti koje se cijene za red prvenstva na kupnju stana svakako bi trebalo uzeti u obzir i činjenicu da je netko žrtva obiteljskog nasilja odnosno trgovanja ljudima.

OBITELJSKI ZAKON (NN 116/03, 17/04, 136/04, 107/07) Ovim se Zakonom uređuje brak, odnosi roditelja i djece, posvojenje, skrbništvo, učinci izvanbračne zajednice žene i muškarca te postupci mjerodavnih tijela u svezi s obiteljskim odnosima i skrbništvom.

Uređenje obiteljskih odnosa temelji se na načelima:

- 1 ravnopravnosti žene i muškarca te uzajamnog poštovanja i pomaganja svih članova obitelji
- 2 zaštite dobrobiti i prava djeteta te odgovornosti obaju roditelja za podizanje i odgoj djeteta
- 3 primjerene skrbničke zaštite djeteta bez roditeljske skrbi te odrasle osobe s duševnim smetnjama.

Ne postoje odredbe koje bi na bilo koji način izdvajale žene žrtve obiteljskog nasilja ili žrtve trgovanja ljudima, no postoje zakonske odredbe koje se u praksi često primjenjuju u slučajevima obiteljskog nasilja kada partneri imaju djecu, kao i one koje mogu doći do primjene ako je u trgovanju maloljetnicom sudjelovao član obitelji. Iako je riječ o odredbama usmjerenima na zaštitu dobrobiti djece, njihova važnost i pravilna primjena velika je pomoć ženama žrtvama obiteljskog nasilja ili trgovanja ljudima. Tako, primjerice, sud u izvanparničnom postupku primjenom čl. 111. Zakona može oduzeti pravo roditelju da živi i odgaja dijete, ako isti u većoj mjeri zanemaruje podizanje i odgoj djeteta ili postoji opasnost za pravilno podizanje djeteta. Člankom 110. Zakona propisana je mogućnost određivanja nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi, a člankom 114. propisani su uvjeti za provođenja postupka lišenja roditeljske skrbi u slučajevima grubog kršenja

roditeljske odgovornosti, dužnosti i prava. Uz navedeno, članak 116. daje mogućnost sudu da zabrani članovima obitelji neovlašteno približavanje djetetu na određenoj udaljenosti ili na određenim mjestima.

Nastavno, iskustva iz prakse i potreba usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s međunarodnim ugovorima ukazuju na potrebu izmjene Obiteljskog zakona. U dijelu Zakona, Glava 3. *Posredovanje prije razvoda braka*, propisane su pretpostavke za provođenje postupka posredovanja u slučajevima razvoda braka. Postupak provodi ustanova ili pojedinac, a u praksi uvijek centri za socijalnu skrb, svaki put kada se postupak radi razvoda pokreće tužbom, neovisno o tome imaju li bračni drugovi maloljetnu djecu ili nemaju. Dužnost je posredovatelja ispitati stranke te pomoći da se uzroci koji su doveli do poremećenih bračnih odnosa otklone i bračni drugovi pomire. U slučajevima rodno uvjetovanog obiteljskog nasilja, nije oportuno miriti žrtvu nasilja i počinitelja nasilja. Poželjno je pomoći žrtvi nasilja da izađe iz nasilnog partnerskog odnosa. S tim u vezi potrebno je proširiti odredbu čl. 45. Zakona koji predviđa iznimne situacije kada se postupak posredovanja ne provodi.

ZAKON O BESPLATNOJ PRAVNOJ POMOĆI (NN 62/08, 44/11, 81/11) Ovim Zakonom uređuju se pojam, vrste i opseg besplatne pravne pomoći (u daljnjem tekstu: pravna pomoć), korisnici pravne pomoći, mjerodavnost, postupak i uvjeti za ostvarivanje pravne pomoći, pružatelji pravne pomoći, pravna pomoć iz razloga pravičnosti, prekogranično ostvarivanje pravne pomoći, financiranje pravne pomoći i nadzor nad provedbom ovoga Zakona.

Pravna pomoć je način olakšavanja pristupa sudu i drugim tijelima koja odlučuju o pravima i obvezama hrvatskih državljana i stranaca tako da troškove u cijelosti ili djelomično snosi Republika Hrvatska, uzimajući u obzir njihov materijalni položaj i okolnost da ne bi mogli ostvariti to pravo bez ugrožavanja svog uzdržavanja i uzdržavanja članova svojeg kućanstva.

Odlukom Ustavnog suda br. U-I-722/2009 od 6. travnja 2011. okončan je postupak za ocjenu suglasnosti Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći s Ustavom koji je pokrenula Hrvatska odvjetnička komora ('Narodne novine' broj 62/08.; dalje: ZBPP) te su ukinute odredbe pet zakonskih članaka (čl. 5. st. 2., čl. 8., čl. 10. st. 2., čl. 37., čl. 53. st. 2.), koje su predstavljale značajnu spregu efektivnom ostvarivanju prava građana za besplatnu pravnu pomoć.

Zakonom se razrađuje **postupak za ostvarivanje pravne pomoći**, pa je tako vezano za zahtjev za odobravanje pravne pomoći u čl. 16. određeno da se **zahtjev** uredu podnosi na propisanom obrascu uz koji se prilaže pisana izjava podnositelja zahtjeva i članova njegova kućanstva o imovini te pisana izjava podnositelja zahtjeva i punoljetnih članova njegova kućanstva o dopuštenju uvida u sve podatke o imovini i dohotku.

Iznimno od navedenog, **žrtve obiteljskog nasilja** navedene izjave podnose samo za sebe, a azilanti, stranci pod supsidijarnom zaštitom, stranci pod privremenom zaštitom te **žrtve trgovanja ljudima**, uz zahtjev prilažu potvrdu mjerodavnog tijela o svom statusu.

Pozitivna okolnost vezana uz ovaj Zakon jest činjenica da je zakonodavac prepoznao potrebu uspostave pravnog okvira za ostvarivanje besplatne pravne pomoći u širem opsegu nego dosad, budući da je Hrvatska odvjetnička komora takvu pomoć pružala hrvatskim državljanima, no ne i strancima.

Negativna okolnost jest da Zakon zbog brojnih nedostataka nije zaživio. Postupak i uvjeti za ostvarivanje besplatne pravne pomoći prekomplikirani su i do te mjere isformalizirani da predstavljaju strahovito opterećenje za građane, a osobito za žene žrtve obiteljskog nasilja ili trgovanja.

Pisani obrazac zahtjeva ima jedanaest stranica koje građani moraju popuniti, a bez stručne pomoći često ne znaju kako to ispravno učiniti.

U slučaju da žena žrtva nasilja u obitelji želi ostvariti besplatnu pravnu pomoć za više sudskih postupaka koji se uobičajeno vode pred sudovima (tužba radi razvoda braka, prijedlog radi privremenog uređenja sadržaja roditeljske skrbi i kontakata roditelja s djetetom do presude, tužba radi utvrđenja bračne stečevine ili postupka razvrgnuća suvlasničke zajednice, prijedlog radi zabilježbe spora u zemljišnim knjigama, prijedlog radi osiguranja privremenom mjerom, ostvarenje prava na dječji doplatak, kaznena prijava, prijedlog ili privatna kaznena tužba ili optužni prijedlog prekršajnom sudu sa zahtjevom radi izricanja mjera opreza i zaštitnih mjera, ako to nije učinila policija), uz primjenu ovog Zakona žena žrtva nasilja dobit će uputnicu za primarnu pravnu pomoć koja joj daje pravo na korištenje svih oblika primarne pravne pomoći. U tom smislu dobit će opću pravnu informaciju, pravni savjet te sastav pismena za upravni postupak. Prvom uputnicom na taj način riješit će pitanje pravne pomoći za dječji doplatak i znat će da treba pokrenuti razne postupke jer će dobiti pravni savjet. Nakon toga, žena će dobiti uputnice za sekundarnu pravnu pomoć i to za 1. pamični postupak radi razvoda braka – prvostupanjski postupak; 2. izvanparnični postupak radi privremenog uređenja odnosa – prvostupanjski; 3. za pokretanje kaznenog postupka; s tim da ako je počinjeno više kaznenih djela pa treba pisati više pismena, trebaju joj različite uputnice; 4. za zahtijevanje mjera opreza i zaštitnih mjera; 5. za utvrđenje bračne stečevine. Dakle, prije vođenja postupka, ženi žrtvi nasilja treba minimalno oko pet uputnica. Kada jednom postupci krenu, pa se povodom žalbi promijeni stadij postupka, bit će potrebne nove uputnice.

Građani pritom moraju točno znati na što se odnosi uputnica: ako su slučajno tražili uputnicu za sekundarnu pravnu pomoć radi zastupanja u postupku razvoda braka, a ispostavi se u razgovoru s odvjetnikom da je hitno potrebno poduzimati i druge radnje, odvjetnik to ne može učiniti jer stranka nema uputnicu.

Zbog kompliciranosti naplate izvršenih radnji pravnog zastupanja te izuzetno niske naknade, odvjetnici mahom odustaju od pokušaja naplate svog rada i u konačnici zastupaju stranke *pro bono*.

ZAKON O PREDŠKOLSKOM ODGOJU I NAOBRABZI (NN 10/97M 107/97) Ovim se Zakonom uređuje predškolski odgoj i naobrazba te skrbi o djeci predškolske dobi (u daljnjem tekstu: predškolski odgoj) kao dio sustava odgoja i naobrazbe te skrbi o djeci.

Predškolski odgoj obuhvaća programe odgoja, naobrazbe, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi koji se ostvaruju u dječjim vrtićima sukladno ovom Zakonu, za djecu od navršenih šest mjeseci života do polaska u osnovnu školu.

Dječji vrtići su javne ustanove koje djelatnost predškolskog odgoja obavljaju kao javnu službu.

Županije, Grad Zagreb te gradovi i općine imaju pravo i obvezu odlučivati o potrebama i interesima građana na svom području za organiziranjem i ostvarivanjem programa predškolskog odgoja te radi zadovoljavanja tih potreba osnivati dječje vrtiće.

Člankom 20. Zakona obuhvaćene su povlaštene skupine koje imaju prednost pri upisu djece u dječje vrtiće, koji su u vlasništvu jedinica lokalne uprave i samouprave ili u državnom vlasništvu. Riječ je o djeci roditelja žrtava i invalida Domovinskog rata, djeci iz obitelji s troje ili više djece, djeci zaposlenih roditelja, djeci s teškoćama u razvoju, djeci samohranih roditelja i djeci uzetih na uzdržavanje, djeci u godini prije polaska u osnovnu školu i djeci roditelja koji primaju dječji doplatak.

Djeca žena žrtava obiteljskog nasilja ili žena žrtava trgovanja ljudima radi seksualne ili druge eksploatacije, nemaju posebnu prednost pri upisu u vrtiće što ukazuje na nedovoljnu senzibiliziranost zakonodavca za opseg problema s kojim se ove žene susreću. Isto tako, u praksi zna doći do restriktivnog tumačenja pojma samohrani roditelj, pa bi bilo korisno definirati zakonske pojmove. U cilju olakšavanja pristupa tržištu rada ženama žrtvama obiteljskog nasilja i trgovanja ljudima, poželjno bi bilo uvrstiti ih u posebnu kategoriju povlaštenih skupina iz čl. 20. Zakona.

Člankom 25. Zakona propisano je da rad u dječjem vrtiću ne može obavljati osoba koja je pravomoćno osuđena za neko od kaznenih djela protiv Republike Hrvatske, kazneno djelo primanja mita, kazneno djelo nasilničkog ponašanja, kazneno djelo zlouporabe opojnih droga, neko od kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnoga ćudoređa te neko od kaznenih djela protiv braka, obitelji i mladeži.

Kao i u odnosu na krug povlaštenih skupina, i u čl. 25. zakonodavac je propustio propisati zabranu rada u dječjem vrtiću osobama koje su pravomoćno osuđene za prekršaj primjenom Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji. Zabrana se u ovom Zakonu odnosi samo na počinitelje nasilničkog ponašanja u obitelji činjenično i pravno opisano u čl. 215a Kaznenog zakona, no zabranom nisu obuhvaćene prekršajne osuđujuće odluke, a morale bi biti s obzirom na težinu i društvenu opasnost nasilja u obitelji, neovisno o činjenici je li protupravno postupanje procesuirano u prekršajnom ili kaznenom postupku. Razlog je sadržan poglavito u činjenici da se brojni prekršajni postupci vode zbog vrlo ozbiljnih djela nasilja u obitelji koji bi prema svojoj prirodi i težini trebali biti u domeni kaznenopravne regulative, a zbog trenutačne prakse tome nije tako. O ovoj se temi više govorilo u dijelu analize Kaznenog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji.

Prema daljnjim odredbama ovog Zakona, iz preventivnih razloga, radnik protiv kojega je pokrenut kazneni postupak za kaznena djela, udaljava se od obavljanja poslova u odgojno-obrazovnom radu do pravomoćnosti sudske presude, odnosno do obustave postupka, odbačaja prijave ili odustanka od progona. Za to vrijeme, radnik ima pravo za vrijeme udaljenja na naknadu mjesečne plaće u visini polovice prosječne plaće isplaćene tom radniku u prethodna tri mjeseca.

ZAKON O DOPLATKU ZA DJECU (NN 94/01, 138/06, 107/07, 37/08, 61/11) Prema ovom Zakonu **doplatka za djecu** novčano je primanje koje koristi roditelj ili druga osoba određena ovim Zakonom, radi potpore uzdržavanja i odgoja djece.

Pravo na doplatka za djecu stječe se i ostvaruje ovisno o visini ukupnog dohotka članova kućanstva korisnika i drugih uvjeta utvrđenih ovim Zakonom.

Za ostvarivanje prava na doplatka za djecu **izvanbračna zajednica**, u smislu ovoga Zakona, izjednačava se s bračnom zajednicom.

Pravo na doplatka za djecu može **ostvariti** roditelj, posvojitelj, skrbnik, očuh, maćeha, baka, djed i osoba kojoj je na temelju rješenja mjerodavnog tijela za poslove socijalne skrbi dijete povjereno na čuvanje i odgoj (u daljnjem tekstu: korisnik) za svu djecu koju uzdržava, pod uvjetima utvrđenima ovim Zakonom.

Korisnik doplatka za djecu može biti i punoljetno dijete bez oba roditelja koje je na redovitom školovanju.

Pravo na doplatka za djecu stječe korisnik pod uvjetom:

- 1 da mu ukupni dohodak ostvaren u prethodnoj kalendarskoj godini po članu kućanstva na mjesec ne prelazi 50% proračunske osnovice (u daljnjem tekstu: dohodovni cenzus), i
- 2 da živi u kućanstvu s djetetom.

Zaključno, Zakon nema posebnih odredbi koje bi bile privilegirajuće u odnosu na žene žrtve obiteljskog nasilja ili žrtve trgovanja ljudima.

ZAKON O RADU (NN 149/09, 61/11) Zakonom o radu uređuju se radni odnosi u Republici Hrvatskoj, ako drugim zakonom ili međunarodnim ugovorom koji je sklopljen i potvrđen u skladu s Ustavom te objavljen, a koji je na snazi, nije drukčije određeno.

Zakon o radu osnovni je zakon radnog zakonodavstva, ali uz njega postoji i niz drugih propisa kojima se uređuju pojedina pitanja iz odnosa poslodavca i radnika te takvi propisi imaju prednost jer su *lex specialis* u odnosu na Zakon o radu.

Zakon o radu u čl. 2. definira subjekte radnog odnosa:

- *'Radnik-ca (zaposlenik-ca, uposlenik-ca, djelatnik-ca, namještenik-ca, službenik-ca ili drugi radnik-ca – u daljnjem tekstu: radnik) u smislu ovoga Zakona je fizička osoba koja u radnom odnosu obavlja određene poslove za poslodavca.'*
- *'Poslodavac u smislu ovoga Zakona je fizička ili pravna osoba koja zapošljava radnika i za koju radnik u radnom odnosu obavlja određene poslove.'*

Citiranom odredbom o pojmu radnika i poslodavca kod definiranja radnika poštovana je zabrana diskriminacije prema spolu pa se u zakonskom tekstu izričito spominju radnik i radnica te se ističe da radnik ili radnica mogu biti i zaposlenik/zaposlenica, uposlenik/uposlenica, djelatnik/djelatnica, namještenik/namještenica, službenik/službenica ili drugi radnik/radnica, a sve sukladno Zakonu o ravnopravnosti spolova. Zakonom o ravnopravnosti spolova uvedena je i obveza korištenja naziva radnog mjesta u muškom i ženskom rodu kod donošenja rješenja o rasporedu na radno mjesto i drugih rješenja o pravima i obvezama državnih službenika/službenica te u području obrazovanja (obveza korištenja jezičnih standarda u muškom i ženskom rodu, u svim obrazovnim ustanovama, u sadržajima svjedodžbi, diploma i drugih dokumenata).

Zakon o radu kao temeljni zakon radnog zakonodavstva žene žrtve nasilja i žene žrtve trgovanja ljudima izričito ne spominje kao skupine koje bi odredbama tog Zakona imale bilo kakve povlastice, prednosti ili privilegije pri zasnivanju radnih odnosa.

Nedostatak izričitih odredbi kojima bi se žene žrtve obiteljskog nasilja i žrtve trgovanja ljudima u okviru radnog zakonodavstva stavile u povoljniji položaj u odnosu na druge osobe, tzv. pozitivna diskriminacija, dovodi do njihove učestale diskriminacije. Naime, nerijetko se događa u svakodnevnom životu da su te žene, zbog svog položaja žrtve ili obiteljskog nasilja ili trgovanja ljudima, diskriminirane jer su potencijalni poslodavci vođeni mišlju: 'Ta žena samo donosi probleme.' Upravo da bi se spriječilo takvo i slično razmišljanje i omogućilo pravo na rad ženama žrtvama nasilja i trgovanja ljudima, potrebno je u radno zakonodavstvo i njegov osnovni zakon – Zakon o radu – unijeti odredbe koje će predstavljati tzv. pozitivnu diskriminaciju i posljedično te žene staviti u povoljniji položaj u odnosu na druge osobe jer samo takvim odredbama njima se može omogućiti jednako pravo na rad.

Nadalje, prema odredbama Zakona o suzbijanju diskriminacije smatra se diskriminacijom stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe po osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije. Prema ovoj odredbi bilo bi diskriminatorno ponašanje potencijalnih poslodavca svaka uskrata zaposlenja ženi zbog njezina položaja žrtve obiteljskog nasilja ili trgovanja ljudima, i takvo postupanje potencijalnih poslodavaca moglo bi se podvesti pod diskriminatornu osnovu socijalno podrijetlo te bračni ili obiteljski status.

Nedostatak odredbi u radnom zakonodavstvu kojima bi žene žrtve obiteljskog nasilja ili trgovanja ljudima bile stavljene u povoljniji položaj pri zasnivanju radnih odnosa, može dovesti do mnogo težih posljedica od samog nezasnivanja radnog odnosa i povrede prava na rad.

Naime, istraživanja i statistika pokazuju da su većina žena žrtava obiteljskog nasilja upravo žrtve ekonomskog nasilja i financijski ovisne o svom bračnom/izvanbračnom partneru. Uz psihičko i fizičko nasilje, ekonomsko nasilje jedan je od učestalijih pojavnih oblika obiteljskog nasilja, bilo da se pojavljuje kao jedini oblik nasilja ili prateći oblik uz fizičko ili psihičko nasilje.

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji ekonomsko nasilje podrazumijeva oštećenje ili uništenje osobne i zajedničke imovine ili zabranu ili onemogućavanje korištenja osobne i zajedničke imovine ili pokušaj da se to učini te oduzimanje prava ili zabrana raspolaganja osobnim prihodom ili imovinom stečenom osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja ili rada, prisiljavanje na ekonomsku ovisnost, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i skrb o djeci ili drugim uzdržavanim članovima zajedničkog kućanstva.

Imajući u vidu navedeno te činjenicu nedostatka izričitih odredbi u radnom zakonodavstvu kojima bi žene žrtve obiteljskog nasilja ili trgovanja ljudima bile stavljene u povoljniji položaj, jasno zaključujemo da su te kategorije žena upravo zbog ekonomske ovisnosti prisiljene ostati u braku ili izvanbračnoj vezi punoj nasilja. Stoga su spomenute odredbe, bile one u Zakonu o radu ili podzakonskim aktima, nužne da bi se pojačao položaj žena žrtava obiteljskog nasilja i trgovanja ljudima na tržištu rada.

Zakon o radu, kao što je prije navedeno, ne sadrži izričite odredbe o položaju i pravima žena žrtava obiteljskog nasilja ili trgovanja ljudima, ali ipak sadrži odredbe kojima se žene pod određenim uvjetima stavljaju u povoljniji položaj od muškaraca.

Glava VIII. Zakona o radu sadrži odredbe o zaštiti trudnica, roditelja i posvojitelja, pa se tako čl. 67. propisuje da poslodavac ne smije odbiti zaposliti ženu niti joj otkazati ugovor o radu zbog njezine trudnoće, niti joj smije ponuditi sklapanje izmijenjenog ugovora o radu.

Nadalje, poslodavac ne smije tražiti bilo kakve podatke o ženinoj trudnoći niti smije uputiti drugu osobu da traži takve podatke, osim ako radnica osobno zahtijeva određeno pravo predviđeno Zakonom ili drugim propisom radi zaštite trudnica. Spomenute odredbe Zakona o radu ne sprječavaju poslodavca da trudnici, odnosno ženi koja doji dijete, na njezin prijedlog, ponudi sklapanje ugovora o radu pod izmijenjenim uvjetima za obavljanje drugih odgovarajućih poslova. Ako radnica radi na poslovima koji ugrožavaju njezin život ili zdravlje, odnosno djetetov život ili zdravlje, poslodavac joj je dužan ponuditi sklapanje sporazuma kojim će se odrediti obavljanje drugih odgovarajućih poslova, a koji će za određeno vrijeme zamijeniti odgovarajuće uglavke ugovora o radu. Ako poslodavac nije u mogućnosti postupiti na propisan način, radnica ima pravo na dopust uz naknadu plaće.

Za vrijeme trudnoće, korištenja rodiljnog, roditeljskog, posvojiteljskog dopusta, rada s polovicom punog radnog vremena, rada u skraćenom radnom vremenu zbog pojačane njege djeteta, dopusta trudnice ili majke koja doji dijete te dopusta ili rada u skraćenom radnom vremenu radi skrbi i njege djeteta s težim smetnjama u razvoju, odnosno u roku od petnaest dana od prestanka trudnoće ili prestanka korištenja tih prava, poslodavac ne može otkazati ugovor o radu trudnici i osobi koja se koristi nekim od spomenutih prava. Radnica koja koristi pravo na rodiljni, roditeljski i posvojiteljski dopust, rad s polovicom punog radnog vremena, rad u skraćenom radnom vremenu zbog pojačane njege djeteta, dopust trudnice ili majke koja doji dijete te dopust ili rad u skraćenom radnom vremenu radi skrbi i njege djeteta s težim smetnjama u razvoju ili kojoj ugovor o radu miruje do treće godine života djeteta sukladno posebnom propisu, može otkazati ugovor o radu izvanrednim otkazom.

Nakon proteka roditeljnog, roditeljskog, posvojiteljskog dopusta, dopusta radi skrbi i njege djeteta s težim smetnjama u razvoju te mirovanja radnog odnosa do treće godine života djeteta sukladno posebnom propisu, radnica koja je koristila neko od tih prava ima pravo povratka na poslove na kojima je radila prije korištenja toga prava, a ako je prestala potreba za obavljanjem tih poslova, poslodavac joj je dužan ponuditi sklapanje ugovora o radu za obavljanje drugih odgovarajućih poslova, čiji uvjeti rada ne smiju biti nepovoljniji od uvjeta rada poslova koje je obavljala prije korištenja toga prava.

U Zakonu o radu postoje odredbe, koje su važne za položaj žena žrtava obiteljskog nasilja ili trgovanja ljudima, a kojima se regulira zaštita privatnosti radnika/radnica.

Prema čl. 34. Zakona osobni podaci radnika smiju se prikupljati, obrađivati, koristiti i dostavljati trećim osobama samo ako je to određeno ovim ili drugim zakonom ili ako je to potrebno radi ostvarivanja prava i obveza iz radnog odnosa odnosno u svezi s radnim odnosom. Ako je osobne podatke potrebno prikupljati, obrađivati, koristiti ili dostavljati trećim osobama radi ostvarivanja prava i obveza iz radnog odnosa odnosno u svezi s radnim odnosom, poslodavac mora unaprijed pravilnikom o radu odrediti koje će podatke u tu svrhu prikupljati, obrađivati, koristiti ili dostavljati trećim osobama. Prikupljanje i korištenje osobnih podataka detaljno je propisano Zakonom o zaštiti osobnih podataka, koji je razrađen u daljnjem dijelu teksta.

Zakon o radu sadrži odredbe o zaštiti dostojanstva, zabrani uznemiravanja, diskriminacije i spolnog uznemiravanja: te su odredbe veoma važne sa stajališta radnica koje su nerijetko izložene uznemiravanju, diskriminaciji ili spolnom uznemiravanju.

U posljednje je vrijeme doneseno nekoliko nepravomoćnih kaznenih i parničnih presuda u vezi s uznemiravanjem i spolnim uznemiravanjem na radnome mjestu.

Od 1. siječnja 2010. otkada se primjenjuje novi **Zakon o radu**, primjenjuju se i odredbe koje se odnose na zaštitu dostojanstva, zabranu uznemiravanja, diskriminacije i spolnog uznemiravanja, a koje navedena pitanja reguliraju bitno oskudnije nego prijašnji Zakon. Uznemiravanje i spolno uznemiravanje na radnom mjestu, kako to navodi Zakon o radu (NN 149/09), u široj je javnosti poznatije pod nazivom **mobbing**.

Nekoliko je pravnih izvora koji reguliraju zaštitu dostojanstva, zabranu uznemiravanja, diskriminacije i spolnog uznemiravanja na radnome mjestu. Osim Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih određenja iz **Ustava RH**, kao temeljnih akata, ta je materija na više ili manje obiman način regulirana Zakonom o radu, **Zakonom o suzbijanju diskriminacije** te **Zakonom o ravnopravnosti spolova**.

Novi Zakon o radu, za razliku od Zakona o radu koji je bio na snazi do 1. siječnja 2010. drukčije je i uže regulirao uznemiravanje i spolno uznemiravanje. Kao prvo, diskriminacija i zabrana diskriminacije spominje se u novom Zakonu o radu na svega nekoliko mjesta.

Tako se u članku 5. stavak 4. i 5. Zakona o radu navodi:

‘Zabranjena je izravna ili neizravna diskriminacija na području rada i radnih uvjeta, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju, napredovanju, profesionalnom usmjeravanju, stručnom osposobljavanju i usavršavanju te prekvalifikaciji, sukladno posebnim zakonima.

Poslodavac je dužan zaštititi dostojanstvo radnika za vrijeme obavljanja posla od postupanja nadređenih, suradnika i osoba s kojima radnik redovito dolazi u doticaj u obavljanju svojih poslova, ako je takvo postupanje neželjeno i u suprotnosti s posebnim zakonima.’

Posebni zakoni (*lex specialis*) na koje ukazuju stavci 4. i 5. članka 5. Zakona o radu već su spomenuti Zakon o suzbijanju diskriminacije i Zakon o ravnopravnosti spolova.

Dosad su uočena reagiranja na ovakvu novu radnopravnu regulativu: primjerice, dopis Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova od 19. studenoga 2009. upućen Odboru za

ljudska prava i prava nacionalnih manjina, s prijedlozima u vezi s novim Zakonom o radu, u kojima je, među ostalim, istaknuto sljedeće:

'Ovakav prijedlog odredbe je nedostatan i u potpunosti je izgubio smisao dosadašnje odredbe Zakona o radu koji je povezivao zaštitu dostojanstva sa zaštitom od uznemiravanja i spolnog uznemiravanja. To je izuzetno bitno s obzirom da su uznemiravanje i spolno uznemiravanje oblici diskriminacije koji su definirani i postojećim Zakonom o radu i Zakonom o suzbijanju diskriminacije i Zakonom o ravnopravnosti spolova koji su usklađeni s Direktivama EU u tom području. Prijedlog Zakona o radu nema više odredbi o uznemiravanju i spolnom uznemiravanju pa je upravo potrebno uputiti na posebne zakone koji uređuju ovo područje jer u suprotnom odredba gubi smisao.

Ujedno se mora napomenuti da postojeće uređenje po Zakonu o radu jasno navodi da se dostojanstvo radnika štiti od uznemiravanja ili spolnog uznemiravanja poslodavca, nadređenih, suradnika i osoba s kojima radnik redovito dolazi u doticaj u obavljanju svojih poslova. Potpuno je neprimjereno da je novom odredbom poslodavac isključen kao moguća aktivna strana u uznemiravanju ili spolnom uznemiravanju.'

Zaštita dostojanstva u novom Zakonu o radu regulirana je **člankom 130.**, kojim su preuzete odredbe iz prijašnjeg Zakona o radu uz dvije iznimke.

U st. 8. toga članka navodi se da ponašanje radnika koje predstavlja uznemiravanje ili spolno uznemiravanje predstavlja povredu obveze iz radnog odnosa, no Zakon ne definira pojam uznemiravanja, kao ni pojam spolnog uznemiravanja, već je to prepušteno posebnim zakonima.

Novim Zakonom o radu je, za razliku od starog, ispuštena odredba kojom je bilo propisano da je u slučaju spora teret dokazivanja na poslodavcu.

Možemo konstatirati da će se u primjeni Zakona o radu, žrtve *mobbinga*, u smislu zaštite, pozivati na odredbe o zaštiti dostojanstva radnika od uznemiravanja i spolnog uznemiravanja iz članka 130. Zakona o radu koje, kako se to vidi iz navedenog, imaju određenih manjkavosti.

Naime, pojam uznemiravanja novi Zakon o radu ne definira, kao ni pojam spolnog uznemiravanja, već određuje da se postupak i mjere zaštite dostojanstva radnika od uznemiravanja i spolnog uznemiravanja uređuju posebnim zakonom, kolektivnim ugovorom, sporazumom sklopljenim između radničkog vijeća i poslodavca ili pravilnikom o radu.

Također, na novi način uređena zabrana uznemiravanja više ne sadrži pravila o teretu dokazivanja, što znači da se u vezi s tim primjenjuju druge odredbe Zakona o radu o teretu dokazivanja, odnosno odredba **članka 131.** novog Zakona o radu.

Nastavno na navedeno, odredba **članka 130. stavka 2.** Zakona o radu problematična je jer propisuje da je poslodavac koji zapošljava najmanje dvadeset radnika dužan imenovati osobu koja je osim njega ovlaštena primati i rješavati pritužbe vezane za zaštitu dostojanstva radnika. Iz toga proizlazi da ako poslodavac zapošljava manje od dvadeset radnika, pa nema obvezu imenovanja osobe koja je ovlaštena rješavati pritužbe za zaštitu dostojanstva, a ako sam počini uznemiravanje ili spolno uznemiravanje (iako iz odredbe **članka 5.** Zakona o radu proizlazi da je poslodavac isključen kao moguća aktivna strana u uznemiravanju ili spolnom uznemiravanju, što se čini nerazumnim i životno nelogičnim), dvojbeno je tko će u tom slučaju zapravo primati i rješavati spomenute pritužbe.

ZAKON O ZAŠTITI OSOBNIH PODATAKA (NN 103/03, 118/06, 41/08) Zakonom o zaštiti osobnih podataka uređuje se zaštita osobnih podataka o fizičkim osobama te nadzor nad prikupljanjem, obradom i korištenjem osobnih podataka u Republici Hrvatskoj. Svrha zaštite osobnih podataka zaštita je privatnog života i ostalih ljudskih prava i temeljnih sloboda u prikupljanju, obradi i korištenju osobnih podataka.

Zaštita osobnih podataka u Republici Hrvatskoj osigurana je svakoj fizičkoj osobi bez obzira na državljanstvo i prebivalište te neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.

Zakonom o zaštiti osobnih podataka, kako je navedeno, uređuje se prikupljanje podataka i fizičkih i pravnih osoba, dakle i poslodavaca. Čl. 7. propisuje da se osobni podaci smiju prikupljati i dalje obrađivati:

- uz privolu ispitanika ili
- u slučajevima određenim zakonom.

U slučaju prikupljanja i obrade osobnih podataka uz privolu ispitanika, osobni se podaci smiju prikupljati i dalje obrađivati samo u svrhu za koju je ispitanik dao privolu. Bez privole ispitanika osobni podaci smiju se prikupljati i dalje obrađivati:

- u svrhu izvršavanja zakonskih obveza voditelja zbirke osobnih podataka, ili
- u svrhu zaštite života ili tjelesnog integriteta ispitanika ili druge osobe u slučaju kada ispitanik fizički ili pravno nije u mogućnosti dati svoj pristanak, ili
- ako je obrada podataka nužna radi ispunjenja zadataka koji se izvršavaju u javnom interesu ili u izvršavanju javnih ovlasti koje ima voditelj zbirke osobnih podataka, ili
- ako je ispitanik sam objavio te podatke.

Člankom 8. istog Zakona zabranjeno je prikupljanje i daljnja obrada osobnih podataka koji se odnose na rasno ili etničko podrijetlo, politička stajališta, vjerska ili druga uvjerenja, sindikalno članstvo, zdravlje ili spolni život i osobnih podataka o kaznenom i prekršajnom postupku. Zakon izrijekom navodi u kojim slučajevima se iznimno ti podaci mogu prikupljati, uvjete pod kojima se podaci o građanima mogu davati trećim osobama te način vođenja evidencije. Na temelju tog Zakona, poslodavac je dužan na zahtjev radnika/radnice, a najkasnije u roku od 30 dana od podnošenja zahtjeva, dostaviti mu/joj potvrdu o podacima koji se prikupljaju, čija je obrada u tijeku, tko je i prema kojoj osnovi dobio na korištenje osobne podatke koji se odnose na radnika/radnicu i omogućiti mu/joj uvid u zbirke osobnih podataka koje se na njega/nju odnose te prijepis tih podataka. U slučaju neovlaštenog korištenja ili neovlaštenog davanja osobnih podataka radnika/radnice drugim korisnicima ili fizičkim i pravnim osobama, radnik/radnica može zahtijevati naknadu štete koja mu/joj je time nastala.

Nadzor nad provođenjem zaštite osobnih podataka provodi Agencija za zaštitu osobnih podataka kao samostalno tijelo koje za svoj rad odgovara Hrvatskom saboru. Sve navedene odredbe kako Zakona o radu tako i Zakona o zaštiti osobnih podataka posebno su važne za žene žrtve obiteljskog nasilja i trgovanja ljudima. Odredbe tih zakona omogućuju ženi zaštitu njezinog privatnog i obiteljskog života. Radnice koju su žrtve obiteljskog nasilja, a posebno žrtve trgovanja ljudima, često ne žele da njihovi kolege i kolegice te druge osobe raspoložu podacima iz njihovog privatnog života objašnjavajući to najčešće riječima 'sram me je'. Njihovo je ustavno pravo da štite svoj osobni i obiteljski život te im osiguranje tog prava mora jamčiti i poslodavac, a posebno jer je riječ o podacima koji nisu u vezi s radnim odnosom.

Odredbe Zakona o radu o zaštiti privatnosti radnika/radnica i odredbe Zakona o zaštiti osobnih podataka na području radnog zakonodavstva iznimno su važne jer je Hrvatski zavod za zapošljavanje u okviru Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu donio mjere o sufinanciranju zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba, među kojima se nalaze i žene žrtve nasilja. Poslodavci kada koriste ove mjere, unaprijed znaju da je žena s kojom sklapaju ugovor o radu žrtva obiteljskog nasilja jer je to uvjet za korištenje mjere i tada dolaze do izražaja odredbe o zaštiti privatnosti radnika/radnice i odredbe Zakona o zaštiti osobnih podataka. Važno je da se ženama žrtvama nasilja i trgovanja ljudima osigura zaštita njihovog privatnog i obiteljskog života kroz dobar zakonodavni okvir.

Kao što je već navedeno, u slučaju otkrivanja, odnosno neovlaštenog korištenja podataka, drugim fizičkim i pravnim osobama, radnica može zahtijevati naknadu štete od osobe koja je određena kao voditelj zbirke osobnih podataka, a sukladno propisima o naknadi štete. Prema Zakonu o radu poslodavac može odgovarati za teži prekršaj ako prikuplja, obrađuje, koristi i dostavlja trećim osobama osobne podatke radnika/radnica protivno odredbama Zakona o radu ili ako ne imenuje osobu koja je osim njega ovlaštena nadzirati prikupljanje, obradu, korištenje i dostavljanje tih podataka trećim osobama.

ZAKON O POSREDOVANJU PRI ZAPOSŁJAVANJU I PRAVIMA ZA VRIJEME NEZAPOSLENOSTI (NN 80/08, 94/09, 121/10) Ovim se Zakonom uređuje posredovanje pri zapošljavanju, profesionalno usmjeravanje, obrazovanje u cilju povećanja zapošljavanja radne snage, osiguranje za slučaj nezaposlenosti, aktivno djelovanje na tržištu rada radi poticanja prostorne i profesionalne pokretljivosti radne snage te novog zapošljavanja i samozapošljavanja, izvori sredstava za djelatnosti Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (u daljnjem tekstu: Zavod) te ustroj, upravljanje i obavljanje djelatnosti Zavoda.

Prema odredbama spomenutog Zakona Vlada Republike Hrvatske donosi nacionalne akcijske planove zapošljavanja. Na temelju tih planova Zavod i druge mjerodavne pravne osobe provode mjere za poticanje zapošljavanja, u cilju unaprjeđenja zapošljavanja, razvijanja poduzetništva, poticanja prilagodljivosti poslodavaca i radnika/radnica uvjetima na tržištu rada, kao i poticanju istih uvjeta pri zapošljavanju žena i muškaraca. Za praćenje provedbe planova Vlada Republike Hrvatske osniva povjerenstvo sastavljeno od socijalnih partnera, mjerodavnih ministarstava i ostalih interesnih skupina koje djeluju na tržištu rada.

Mjere za poticanje zapošljavanja provode se na temelju programa koje donosi Zavod, a obuhvaćaju osobito:

- 1 programe za otvaranje novih radnih mjesta
- 2 programe prilagodbe radnih mjesta za pojedine skupine nezaposlenih
- 3 programe zapošljavanja posebno osjetljivih skupina nezaposlenih osoba kojima prijeti socijalna isključenost
- 4 programe samozapošljavanja nezaposlenih osoba
- 5 programe pripreme radnika kod poslodavaca koji prelaze na nove proizvodne programe ili na nove tehnologije
- 6 programe prostorne i profesionalne pokretljivosti
- 7 programe humanitarnih, ekoloških, komunalnih, infrastrukturnih sadržaja, očuvanja kulturnih i povijesnih spomenika i drugih djelatnosti ako neposredno zapošljavaju nezaposlene osobe
- 8 programe izrade studija, istraživačkih i drugih projekata vezanih za tržište rada
- 9 programe obrazovanja nezaposlenih osoba za potrebe tržišta rada.

Nacionalnom strategijom za sprječavanje nasilja u obitelji (NN 20/11) predviđeno je da će se **posebnim mjerama poticati zapošljavanje žrtava nasilja** te je predviđeno **planiranje i programiranje zapošljavanja žena žrtava nasilja** te **poticanje poslodavaca da ih zaposle, a sve u svrhu jačanja njihova položaja na tržištu rada**. Kako smo već naveli, zapošljavanje je često, nažalost, **jedini mogući izlaz žrtve iz pakla nasilja** jer je **ekonomska ovisnost žena** jedan od najvažnijih razloga zbog kojeg trpe nasilje.

U skladu sa Zakonom i Nacionalnom strategijom za sprječavanje nasilja u obitelji Hrvatski zavod za zapošljavanje donio je mjeru o sufinanciranju zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba, među kojima se nalaze i žene žrtve nasilja.

3B Strategije, politike i međunarodni dokumenti

Republika Hrvatska donijela je sljedeće strategije, nacionalne planove i dokumente kojima se želi postići veća ravnopravnost i socijalna uključenost žena koje su preživjele nasilje u obitelji te trgovanje u svrhu seksualnog iskorištavanja:

- 1 Nacionalna strategija za borbu protiv nasilja u obitelji za razdoblje 2011. - 2016. godine (prva je donesena 2005.- 2007., a druga za razdoblje 2008. - 2010.)
- 2 Nacionalni plan poticanja zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu (kao i NPPZ za razdoblje 2009. i 2010.)
- 3 JAP (Zajednički memorandum o prioritetima politike zapošljavanja Republike Hrvatske)
- 4 Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova
- 5 Zagrebačka socijalna politika
- 6 **Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima 2009. - 2011.**
- 7 **Protokol o integraciji i reintegraciji žrtava trgovanja ljudima.**

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV NASILJA U OBITELJI ZA RAZDOBLJE 2011. - 2016. GODINE Nacionalna strategija u svom dijelu *VI. Zbrinjavanje i potpora žrtvama nasilja u obitelji* navodi kako je posebnu brigu potrebno posvetiti brizi o žrtvama nasilja u obitelji 'a vezano uz zapošljavanje i rješavanje stambenog pitanja što predstavlja ključne uvjete za **osamostaljenje žrtava nasilja, najčešće žena i djece**'. Ovdje je vidljivo da je zapošljavanje žena koje su preživjele nasilje prepoznato kao bitan faktor suzbijanja svih segmenata nasilja protiv žena te bitan faktor njihova oporavka i preuzimanja kontrole nad vlastitim životom. Nadalje se navode podaci HZZ-a prema kojima je u 2009. 'u svim područnim službama Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje evidentirano 69 nezaposlenih osoba - žrtava nasilja u obitelji, od kojih je zaposleno njih 13. U razdoblju od 1. siječnja do 30. rujna 2010. godine u evidenciji nezaposlenih bilo je prijavljeno 154 žrtava nasilja u obitelji od kojih je zaposleno njih 20. U cilju povećanja zapošljivosti nezaposlenih osoba - žrtava nasilja u obitelji iste su bile uključene u radionice aktivnog traženja posla i psihosocijalne potpore, aktivnosti profesionalnog usmjeravanja i procjene radne sposobnosti te obrazovne aktivnosti.'

No ovi podaci upućuju na veću učinkovitost mjere poticanja zapošljavanja nego što uistinu jest. Naime, velika većina ovih žena zaposlene su bez korištenja mjere poticanja zapošljavanja žrtava nasilja.

U tom smislu, dokument također navodi poražavajuće podatke o učinkovitosti Mjere iz Nacionalnog plana zapošljavanja: 'U razdoblju od 8. veljače 2010. godine do 30. rujna 2010.

godine mjerama iz nadležnosti Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u sklopu Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja 2009. – 2010. obuhvaćeno je 9.540 osoba, od toga 4 osobe žrtve obiteljskog nasilja. Od ukupnog broja žrtava obiteljskog nasilja obuhvaćenih mjerama za dvije osobe je sufinancirano zapošljavanje, a za dvije osobe je financirano obrazovanje.' Samo dvije žene koje su preživjele nasilje u obitelji u cijeloj 2010. zaposlene su prema posebnoj poticajnoj mjeri koja za cilj ima poboljšati položaj žena žrtava nasilja na tržištu rada kroz subvencionirano zapošljavanje i školovanje i na taj način pridonijeti suzbijanju svih segmenata nasilja u obitelji. Ni u 2009. godini nisu ostvareni bolji rezultati – samo su dvije žene žrtve nasilja uključene u programe javnih radova (privremeni posao na šest mjeseci) te su dvije uključene u programe obrazovanja – zaključno, nijedna žena nije zapravo zaposlena prema ovoj mjeri u 2009. godini. Unatoč dodatnim olakšavajućim okolnostima vezanima za ovu mjeru – '(...) umjesto propisane dužine prijave od najmanje 6 ili 12 mjeseci u evidenciji nezaposlenih za ostvarivanje prava na sufinanciranje ili financiranje obrazovanja i zapošljavanja dovoljna je samo prijava u evidenciju nezaposlenih, kao i da se za njih po prestanku radnog odnosa zbog viška zaposlenika može primijeniti potpora za zapošljavanje kod drugog poslodavca bez prijave u evidenciju nezaposlenih', primjena ove mjere pokazala se neučinkovitom.

Jedan je od ciljeva Nacionalne strategije **'osigurati zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji'**, te uz to vezati sljedeće aktivnosti:

5. Planirati i programirati zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji'

Nositelj je ove aktivnosti Hrvatski zavod za zapošljavanje, a sunositelji su Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave prema usvojenim planovima, obrazovne institucije, poslodavci te organizacije civilnog društva.

Aktivnosti predviđene u ovom dijelu jesu:

- 1 *izraditi analizu rezultata Nacionalnog akcijskog plana zapošljavanja za svaku godinu u odnosu na žrtve nasilja u obitelji*
- 2 *poticati zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji*
- 3 *pratiti zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji*
- 4 *pratiti provedbu mjera iz strategije osnaživanja poduzetništva žrtava nasilja u obitelji.*

Tijekom izrade ovog dokumenta, među ostalim, provele smo i istraživanje koje je pokazalo da nije napravljena analiza Nacionalnog plana poticanja zapošljavanja predviđena Nacionalnom strategijom. Terenskim prikupljanjem podataka preko anketa koje su poslone u nekoliko lokalnih ureda HZZ-a – pri tome govorimo o HZZ-u Istarske, Ličko-senjske, Brodsko-posavske, Karlovačke, Primorsko-goranske i Požeško-slavonske županije te HZZ-a Grada Zagreba došle smo do spoznaje da navedeni HZZ-ovi uredi nisu imali žene uključene u programe poticanja zapošljavanja kada je riječ o ženama žrtvama nasilja u obitelji, osim HZZ-a Grada Zagreba koji je imao jednu ženu uključenu u ovaj program. Prikupljanjem podataka došle smo do spoznaje kako ne postoji ni sustav praćenja položaja žene nakon što mjera istekne, dakle nakon što poslodavac prestane primati poticaje za njezino zaposlenje. Kako je već navedeno, u 2010. tek su dvije žene zaposlene prema NAPZ-u, stoga je jasno da ni 2. i 3. aktivnost. nisu provedene uspješno. Iz svega navedenog može se zaključiti da ovaj cilj nije realiziran.

'6. Poticati poslodavce na zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji'

Nositelj je ove aktivnosti Hrvatski zavod za zapošljavanje, a sunositelji su Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, Hrvatska obrtnička komora, Hrvatska gospodarska komora, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave prema usvojenim planovima te organizacije civilnog društva.

Aktivnosti predviđene u ovom dijelu jesu:

- 1 informirati poslodavce o mogućnostima i prednostima zapošljavanja žrtava nasilja u obitelji preko predavanja, tiskanih materijala te informativnih televizijskih i radioemisija
- 2 pratiti provedbu programa uvođenja potpora poduzetnicima, pravnim i fizičkim osobama koje zapošljavaju žrtve nasilja u obitelji.

Pokazatelji uspješnosti koji su predviđeni kako bi dokazali učinkovitost ove mjere jesu:

- 1 broj održanih predavanja, tiskanih materijala, informativnih televizijskih i radioemisija o mogućnostima i prednostima zapošljavanja žrtava nasilja u obitelji
- 2 broj poslodavaca sudionika predavanja
- 3 osigurano praćenje provedbe programa uvođenja potpora poduzetnicima, pravnim i fizičkim osobama koje zapošljavaju žrtve nasilja u obitelji
- 4 broj poslodavaca koji su ostvarili pravo na potporu zapošljavanjem žrtava nasilja u obitelji.

Ovaj cilj također nije postignut jer nisu proizvedeni nikakvi materijali usmjereni na poslodavce, a koji se tiču poticajnog zapošljavanja žena koje su preživjele nasilje u obitelji. Nedovoljno su vidljivi i transparentni postojeći programi za poduzetnike te su oni neinformirani kao i žene koje imaju pravo na zapošljavanje prema ovoj osnovi. Jedino istraživanje koje se referira na poslodavce pokazalo je poražavajuće rezultate u provedbi ovih mjera (detaljnije o istraživanju dalje u tekstu).

NACIONALNI PLAN ZA POTICANJE ZAPOS LJAVANJA ZA 2011. I 2012. GODINU (relevantne stavke) Uz Nacionalnu strategiju borbe protiv nasilja u obitelji 2011. - 2016. važan je i već spomenuti Nacionalni plan poticanja zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu. Dvogodišnji nacionalni planovi zapošljavanja donose se od 2008. otkad je Vlada RH potpisala JAP (*Memorandum o prioritetima politike zapošljavanja Republike Hrvatske*).

Nacionalni plan poticanja zapošljavanja donosi se svake dvije godine, a za njegovu provedbu mjerodavan je Hrvatski zavod za zapošljavanje. Ovdje donosimo stavke koje su relevantne za zapošljavanje žena koje su preživjele nasilje:

3.1.2. Osigurati više obrazovnih programa osposobljavanja i usavršavanja prilagođenih potrebama i okolnostima žena primarne dobne skupine (posebno onih s nedovoljnim ili neodgovarajućim vještinama) koje se vraćaju na tržište rada (osobito nakon rodiljnog dopusta, odnosno intenzivne skrbi o djeci/obitelji ili nakon privremene nesposobnosti za rad).

Ciljne skupine	Rok provedbe	Aktivnosti	Pokazatelji / indikatori provedbe	Odgovorne i provedbene institucije	Planirana financijska sredstava	Novi Mjere
Nezaposlene žene žrtve nasilja u obitelji.	2011. - 2012.	3.1.2.3. Povećanje sudjelovanja nezaposlenih žena žrtava obiteljskog nasilja u programima obrazovanja za tržište rada.	Povećani broj nezaposlenih žena žrtava obiteljskog nasilja u programima obrazovanja.	HZZ	Za 2011. Državni proračun, razdjel 05025, aktivna politika tržišta rada 3301, aktivnost A689023, račun naknada građanima 3722, iznos 116.357.900,00 kn.	Da

3.1.4. Istražiti, u suradnji sa socijalnim partnerima, načine za povećanje dostupnosti fleksibilnog radnog vremena.

Ciljne skupine	Rok provedbe	Aktivnosti	Pokazatelji / indikatori provedbe	Odgovorne i provedbene institucije	Planirana financijska sredstava	Novi Mjera
Poslodavci	2011. - 2012.	3.1.4.1. Informirati poslodavce o mogućnostima korištenja fleksibilnog radnog vremena – o zakonskoj odredbi o smanjenim doprinosima za nepuno radno vrijeme te o mogućnostima rada kod kuće i od kuće.	Broj informiranih poslodavaca, broj objavljenih članaka, broj održanih sastanaka, broj odaslanih biltena.	HOK; HGK; HUP	Osiguravaju nositelji u okviru svojih redovnih aktivnosti.	Ne

3.4.3. Učinkovitije provoditi postojeće programe za osjetljive skupine na tržištu rada te ih proširiti, posebno u namjeri da se učini znatniji utjecaj na zapošljavanje osoba srpske nacionalne manjine, osoba romske nacionalne manjine i ostalih manjina. (U tom kontekstu, provesti posebna istraživanja s ciljem analize i praćenja stanja zapošljavanja srpske nacionalne manjine i romske manjine, određujući rizike s kojima se susreću i utvrđujući odgovarajuće političke odgovore.)

Ciljne skupine	Rok provedbe	Aktivnosti	Pokazatelji / indikatori provedbe	Odgovorne i provedbene institucije	Planirana financijska sredstava	Novi Mjera
Nezaposlene osobe: hrv. branitelji, samohrani roditelji , roditelji četvero i više malodobne djece, roditelji djece s posebnim potrebama, žrtve obitelji. nasilja , liječeni ovisnici, žrtve trgovanja ljudima , azilanti, povratnici s odsluženja zatvorske kazne, osobe na uvjetoj kazni, mladi koji izlaze iz sustava institucionalne skrbi (ustanove soc. skrbi i udomiteljske obitelji), Osobe u otkaznom roku, osobe koje nisu stekle srednjoškolsko obrazovanje te samohrani roditelji.	2011. - 2012.	3.4.3.1. Sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba iz evidencije HZZ-a te onih koji se nalaze u otkaznom roku.	Broj i spol osoba iz posebnih skupina zaposlenih s pomoću sufinanciranja.	HZZ	Za 2011. godinu Državni proračun, razdjel 05025, aktivna politika tržišta rada 3301, aktivnost A689023, račun 3522 - subvencija trgovačkim društvima izvan javnog sektora (iznos 30.200.000,00 kuna) i 3523 - subvencija obrtnicima i poljoprivrednicima (iznos 25.000.000,00 kn).	Ne

<i>Ciljane skupine</i>	<i>Rok provedbe</i>	<i>Aktivnosti</i>	<i>Pokazatelji / indikatori provedbe</i>	<i>Odgovorne i provedbene institucije</i>	<i>Planirana financijska sredstava</i>	<i>Novi Mjera</i>
<p>Nezaposlene osobe: osobe s invaliditetom, hrv. branitelji, samohrani roditelji, roditelji četvero i više malodobne djece, roditelji djece s posebnim potrebama, žrtve obitelji, nasilja, liječeni ovisnici, žrtve trgovanja ljudima, azilanti, povratnici s odsluženja zatvorske kazne, osobe na uvjetnoj kazni, mladi koji izlaze iz sustava institucionalne skrbi (ustanove socijalne skrbi i udomiteljske obitelji).</p>	2011. – 2012.	3.4.3.2. Sufinanciranje zapošljavanja na 'dijeljenom radnom mjestu' posebnih skupina nezaposlenih osoba iz evidencije HZZ-a.	Broj i spol osoba iz posebnih skupina zaposlenih s pomoću sufinanciranja.	HZZ	Za 2011. godinu Državni proračun, razdjel 05025, aktivna politika tržišta rada 3301, aktivnost A689023, račun 3522 – subvencija trgovačkim društvima izvan javnog sektora (iznos 30.200.000,00 kuna) i 3523 – subvencija obrtnicima i poljoprivrednicima (iznos 25.000.000,00 kn).	Da
<p>Nezaposlene osobe: osobe s invaliditetom, hrv. branitelji, samohrani roditelji, roditelji četvero i više malodobne djece, roditelji djece s posebnim potrebama, žrtve obitelji, nasilja, liječeni ovisnici, žrtve trgovanja ljudima, azilanti, povratnici s odsluženja zatvorske kazne, osobe na uvjetnoj kazni, mladi koji izlaze iz sustava institucionalne skrbi (ustanove socijalne skrbi i udomiteljske obitelji).</p>	2011. – 2012.	3.4.3.4. Financiranje obrazovanja posebnih skupina prema potrebama tržišta rada.	Broj i spol osoba iz posebnih skupina uključenih u programe obrazovanja.	HZZ	Za 2011. godinu Državni proračun, razdjel 05025, aktivna politika tržišta rada 3301, aktivnost A689023, račun naknada građanima (3722), iznos 116.357.900,00 kn.	Ne

Ciljane skupine	Rok provedbe	Aktivnosti	Pokazatelji / indikatori provedbe	Odgovorne i provedbene institucije	Planirana financijska sredstava	Novi Mjera
Nezaposlene osobe: osobe s invaliditetom, hrv. branitelji, samohrani roditelji, roditelji četvero i više malodobne djece, roditelji djece s posebnim potrebama, žrtve obitelji nasilja , liječeni ovisnici, žrtve trgovanja ljudima , azilanti, povratnici s odsluženja zatvorske kazne, osobe na uvjetnoj kazni, mladi koji izlaze iz sustava institucionalne skrbi (ustanove socijalne skrbi i udomiteljske obitelji).	2011. – 2012.	3.4.3.5. Sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina u programima javnih radova.	Broj i spol osoba iz posebnih skupina zaposlenih u programima javnih radova.	HZZ	Za 2011. godinu Državni proračun, razdjel 05025, aktivna politika tržišta rada 3301, aktivnost A689023, račun naknada građanima (3722), iznos 116.357.900,00 kn.	Ne

Mjere koje se smatraju poticajima za zapošljavanje (www.hzz.hr)

Točka 5. definira poticajne mjere kojima su obuhvaćene žene žrtve nasilja u obitelji i žrtve trgovanja ljudima:

5. Sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba

Ciljane skupine:

- 1 Nezaposleni hrvatski branitelji, djeca i supružnici poginulih i nestalih hrvatskih branitelja, roditelji s četvero i više malodobne djece, roditelji djece s posebnim potrebama, roditelji djece oboljele od malignih bolesti, samohrani roditelji, *žrtve obiteljskog nasilja*, liječeni ovisnici, *žrtve trgovanja ljudima*, azilanti, mlade osobe koje su izašle iz sustava skrbi domova za djecu, povratnici s odsluženja zatvorske kazne, osobe na uvjetnoj kazni:

- najmanje 6 mjeseci u evidenciji nezaposlenih.
- 2 Liječeni ovisnici, *žrtve trgovanja ljudima*, *žrtve obiteljskog nasilja* i azilanti:
- koje su prijavljene u evidenciju nezaposlenih i imaju potpisan Profesionalni plan zapošljavanja, ILI
- zaposlene osobe koje su u otkaznom roku na temelju viška radnika ili poslovno uvjetovanog otkaza.

Napomena: Osobe s invaliditetom, liječeni ovisnici, *žene žrtve nasilja*, *žrtve trgovanja ljudima*, azilanti, bivši zatvorenici mogu biti zaposleni uz potpore i ukoliko su bili uključeni u program obrazovanja.'

Ovu mjeru provodi Hrvatski zavod za zapošljavanje te je u tu svrhu na njihovoj internetskoj stranici objavljen postupak i postotak sufinanciranja za ove skupine nezaposlenih osoba. Tako se visina dodijeljene potpore zapošljavanju određuje prema veličini poslodavca te prema stručnoj spremi osobe koja se zapošljava. Veličina poslodavca dijeli se na:

- Mikro poslodavca, čija aktiva ne prelazi 32.500.000,00 kuna, prihodi ne prelaze dva milijuna kuna, a ukupan broj zaposlenih ne prelazi deset radnika.
- Malog poslodavca, čija aktiva ne prelazi 32.500.000,00 kuna, prihodi ne prelaze 65 milijuna kuna, a ukupan broj zaposlenih ne prelazi 50 radnika.

- Srednjeg poslodavca, čija aktiva ne prelazi 130.000.000,00 kuna, prihodi ne prelaze 260 milijuna kuna, a ukupan broj zaposlenih ne prelazi 250 radnika.
- Velikog poslodavca, čija aktiva, prihodi i broj zaposlenih prelaze one navedene za srednjeg poslodavca.

Da bi poslodavac ostvario pravo na sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba, potrebno je da najprije dostavi dokaze o veličini poslodavca. Financijska dokumentacija koja se pri tom dostavlja jest:

Obveznik poreza na dobit (trgovačka društva i fizička osoba po izvavi – obrtnici i samostalne djelatnosti):

- Godišnji financijski izvještaj poduzetnika - GFI-POD obrazac (rok predaje je 31. ožujka za proteklu godinu), ovjeren u FINA-i;
- Prijava poreza na dobit s Bilancom i Računom dobiti i gubitka (rok predaje je 30. travnja za proteklu godinu), ovjerena u Poreznoj upravi.

Obveznik poreza na dohodak – (obrnici i samostalne djelatnosti):

- Prijava poreza na dohodak s Pregledom poslovnih primitaka i izdataka (rok predaje je 28. veljače za proteklu godinu), ovjerena u Poreznoj upravi.

Prema Kriterijima za utvrđivanje broja osoba za dodjelu potpore za zapošljavanje, potpora za zapošljavanje može se dodijeliti poslodavcima ako to zapošljavanje dovede do povećanja broja zaposlenih u odnosu na prosječan broj zaposlenih u posljednjih dvanaest mjeseci. Drugi kriterij za dodjelu potpore jest da poslodavac ima minimalno jednog zaposlenog radnika u posljednja tri mjeseca. Broj osoba koje poslodavac može dobiti uz potporu za zapošljavanje ne može biti veći od 50% prosječnog broja zaposlenih u posljednjih dvanaest mjeseci. Potpora za zapošljavanje može se dodijeliti poslodavcima koji nemaju povećano zapošljavanje tijekom posljednjih dvanaest mjeseci već opravdano upražnjena radna mjesta koja nadoknađuju zapošljavanjem uz potporu. Razlika u upražnjenim radnim mjestima ne smije biti rezultat viška radnika.

Financijska dokumentacija za utvrđivanje broja osoba za dodjelu potpore za zapošljavanje

- ID obrasci za razdoblje prethodnih dvanaest mjeseci koje ovjerava Porezna uprava (promatra se broj osiguranja osoba po osnovi rada za podnositelja izvješća).
- RS obrasci str. A za razdoblje prethodnih dvanaest mjeseci koje ovjerava REGOS; Potvrda o stanju nepodmirenih obveza na dan, ovjerena u Poreznoj upravi.

Intenzitet potpore za zapošljavanje radnika u nepovoljnom položaju ne smije iznositi više od 50% opravdanih troškova kod malog i srednjeg poslodavca i 30% kod velikog poslodavca. Intenzitet potpore određuje se i prema stručnoj spremi radnika kojeg se zapošljava s obzirom na to da se koristi različit izračun osnovice za obračun doprinosa. Za radnika s NKV stručnom spremom, mali i srednji poslodavac može dobiti 18.861,60 kuna na godinu, a veliki poslodavac 11.316,84 kuna. Za radnika sa SSS-om, mali i srednji poslodavac može dobiti 29.190,40 kuna na godinu, a veliki poslodavac 17.514,20 kuna. Za radnika koji ima visoku stručnu spremu, mali i srednji poslodavac može dobiti 36.011,12 kuna na godinu, a veliki poslodavac 21.606,64 kuna.

Potpore se može dodijeliti i za samozapošljavanje, a iznos potpore za samozapošljavanje određen je prema intenzitetu potpore za malog poslodavca i razini naobrazbe osobe koja se samozapošljava.

Trajanje potpore različito je prema stručnoj spremi radnika koji se zapošljava, a iznosi za NKV radnika dvanaest mjeseci, radnika sa SSS-om deset mjeseci te s VSS-om osam mjeseci.

Potpore za zapošljavanje ne mogu se dodijeliti poslodavcima koji sredstva za rad i plaće radnika osiguravaju iz Državnog proračuna prema posebnim ugovorima s tijelima državne i javne uprave (primjerice, dječji vrtići u privatnom vlasništvu, obiteljski domovi za skrb o starijim i nemoćnim osobama, ugovorene zdravstvene ordinacije i sl.), bez obzira na status vlasništva.

Potpore za zapošljavanje ne može se odobriti za zapošljavanje vlasnika, suvlasnika, osnivača, člana uprave, direktora, prokurista kao ni za osobe koje poslodavac mora zaposliti zbog ispunjavanja zakonskih uvjeta (stručne osobe, poslovođe, ovlaštene projektanti i sl.).

Obiteljska poljoprivredna gospodarstva ne mogu koristiti potpore za zapošljavanje jer nisu registrirana sukladno Zakonu o obrtu ili Zakonu o trgovačkom društvu.

Poslodavci koji nemaju zaposlenog radnika ne mogu koristiti potpore za zapošljavanje jer su potpore usmjerene na osobe u nepovoljnom položaju na tržištu rada te im je nužno uvođenje u posao i praćenje tijekom procesa rada.

Poslodavci koji imaju nepodmirene obveze prema Potvrdi Porezne uprave uz izuzeće poslodavaca koji imaju Rješenje MF-Porezne uprave o obročnoj uplati nepodmirenih obveza.

Donositelji Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji 2011. - 2016., u taj su dokument uvrstili problematiku zapošljavanja i stanovanja žena koje su preživjele nasilje u obitelji. Unatoč toj činjenici provedba mjera zapošljavanja nije na zadovoljavajućoj razini jer **je u cijeloj 2009. zaposleno tek 13 žrtava nasilja u obitelji, dok je u prvih devet mjeseci 2010. prema toj osnovi zaposleno 20 žrtava nasilja u obitelji** (pri tom nije naveden spol osoba koje su zaposlene). Osim toga, navodi se da su prema Nacionalnom planu poticanja zapošljavanja za 2009. i 2010. godinu u razdoblju od 8. veljače 2010. godine do 30. rujna 2010. godine mjerama iz područja odgovornosti HZZ-a obuhvaćene četiri osobe, od kojih je za dvije sufinancirano zapošljavanje, a za dvije osobe financirano je obrazovanje. Također se kao prednost za žrtve nasilja u obitelji navodi da kako bi ostvarile prava na poticaje u zapošljavanju ili doškolovanju ne moraju zadovoljiti uvjete kao svi ostali nezaposleni tj. da budu minimalno šest ili dvanaest mjeseci prijavljene u evidenciji HZZ-a. Broj zaposlenih žena prema ovoj mjeri ispod je svake razine te upućuje na to da ova mjera ne funkcionira dobro. Razlozi za to su različiti:

- mjera nije dovoljno dobro pripremljena i izrađena
- mjera ne obraća pozornost na specifičnost problema kad je riječ o zaštiti žena od dodatne viktimizacije – žene koje su preživjele nasilje zbog traumatskog iskustva i ostalih razloga ne žele na ovakav način biti etiketirane (osjećaju se nezaštićene, ne žele da njihova okolina to zna...)
- djelatnici i djelatnice HZZ-a nedovoljno informiraju klijentice o mogućim poticajima i pravima žena koje su preživjele nasilje
- ne postoji jasno propisan sustav funkcioniranja ove mjere, koja u obzir uzima i osjetljivost žrtve
- sredstva namijenjena provedbi ovih poticaja nisu sigurna, tj. iako su početkom godine predviđena, događa se da ih država rebalansom proračuna povuče natrag te je nemoguće realizirati poticaje
- mjera je za poslodavce teško provediva zbog složene procedure, što dovodi do gubitka njihova interesa i dr.

Ovi brojevi su osobito nezadovoljavajući kad uzmemo u obzir činjenicu da su slične mjere bile predviđene i u Nacionalnoj strategiji zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2008. do 2010. Zapošljavanje žena žrtava nasilja u obitelji izdvojeno je kao prioritarno područje zaštite i osnaživanja žrtava nasilja u obitelji. Ciljevi su propisani u suradnji s HZZ-om te Ministarstvom gospodarstva, rada i poduzetništva. Mjere koje se odnose na žrtve nasilja i poslodavce, indikatori su iste, kao i one propisane u aktualnoj Nacionalnoj strategiji.

Predviđene analize provedenih mjera i strategija nikad nisu napravljene, što dovoljno govori o ozbiljnosti pristupa provedbi mjera kojima se želi suzbiti sve segmente nasilja protiv žena u obitelji.

U vezi s poticanjem poslodavaca za zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji, mjere predviđene ovim dokumentom nedostatne su, a osim toga i one predviđene nisu provedene. Mjera kojom se informiraju potencijalni poslodavci te potiče njihovo aktiviranje u primjeni poticaja pri zapošljavanju žrtava nasilja u obitelji, ali i žrtava trgovanja ljudima, nije realizirana kako je predviđeno Nacionalnom strategijom. Prema informacijama dobivenim iz HZZ-a (Područna služba Zagreb), prikupljenih preko dostavljene ankete, informacije o mjerama poticaja distribuiraju se na sljedeće načine:

- na sajmu poslova (sve područne službe Zavoda organiziraju sajam poslova na svom području u ožujku svake godine)
- organizacijom okruglih stolova za poslodavce na temu NPPZ-a (kada počne njegova primjena početkom kalendarske godine)
- nezaposlena osoba prijavljena u evidenciji Zavoda sa svojim savjetnikom potpisuje profesionalni plan zapošljavanja i ako može biti uključena u mjere poticajnog zapošljavanja, u profesionalni plan se upisuje mjera odnosno mjere prema kojima može biti zaposlena. Sama nezaposlena osoba može u izravnom kontaktu s poslodavcem predočiti profesionalni plan ili usmeno informirati poslodavca da za njezino zapošljavanje poslodavac može dobiti određena financijska sredstva od Zavoda.

Na internetskim stranicama lokalnih HZZ-a, pojedinih općina i gradova te u nekim medijima objavljena je vijest o početku primjene poticajnih mjera za poslodavce u sklopu Nacionalnog plana poticajnog zapošljavanja 2011./2012., bez detaljnih informacija o kojim je mjerama riječ i koje su skupine njima obuhvaćene. Ni u jednom objavljenom dokumentu ne spominju se specifično mjere kojima se potiče zapošljavanje žena koje su preživjele nasilje u obitelji ili bile predmet trgovanja radi seksualnog iskorištavanja.

Na internetskim stranicama lokalnih područnih službi HZZ-a u vezi s Nacionalnim planom poticanja zapošljavanja, mogu se naći podaci o provedenim projektima edukacije i kvalifikacije nezaposlenih osoba, izvješća o provedbi aktivnih mjera zapošljavanja, a pri tom se ne navode posebne skupine nezaposlenih osoba kao što su, primjerice, i žene žrtve nasilja i žrtve trgovanja ljudima.

Na stranici HZZ-a (www.hzz.hr) nalaze se informacije namijenjene poslodavcima o poticajima u vezi sa zapošljavanjem prema Nacionalnom planu poticajnog zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu: '(...) obavještavamo Vas da od 4. veljače 2011. možete podnijeti zahtjev za dodjelu potpore za zapošljavanje ili usavršavanje radnika u 2011., putem aktivnih mjera zapošljavanja iz **Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu**. Sve potrebne dodatne informacije također možete dobiti u Područnim službama Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje, prema Vašem sjedištu. Zahtjev za dodjelu potpore možete pronaći na ovoj Web stranici i popunjenog ga dostaviti nadležnoj Područnoj službi (...). Sufinancira se zapošljavanje mladih osoba bez radnog staža, dugotrajno nezaposlenih osoba, osoba iznad 50 godina starosti, osoba s invaliditetom i **zapošljavanje posebnih skupina nezaposlenih osoba**.'

U ovoj obavijesti nije jasno naglašeno da mjera obuhvaća i žrtve nasilja u obitelji te žrtve trgovanja ljudima nego su one stavljene u zajedničku kategoriju 'posebna skupina nezaposlenih osoba', što pridonosi manjoj vidljivosti ove mjere kad je riječ o navedenim skupinama. Posebnoj skupini nezaposlenih osoba pripadaju nezaposleni hrvatski branitelji, djeca i supružnici poginulih i nestalih hrvatskih branitelja, roditelji s četvero i više malodobne djece, roditelji djece s posebnim potrebama, roditelji djece oboljele od malignih bolesti, samohrani roditelji, **žrtve obiteljskog nasilja**, liječeni ovisnici, **žrtve trgovanja ljudima**, azilanti, mlade osobe koje su izašle iz sustava skrbi domova za djecu, povratnici s odsluženja zatvorske kazne, osobe na uvjetnoj kazni.

Kao što je vidljivo, posrijedi je velika i vrlo raznolika skupina s različitim osobitostima i potrebama te je na taj način gotovo nemoguće usredotočiti se na specifične probleme svake od navedenih skupina. Mnoge od ovih skupina i dodatno su „pokrivene“ posebnim zakonima koji štite njihova specifična prava s obzirom na njihove potrebe (npr., hrvatski branitelji i članovi njihovih obitelji). Stječe se dojam da su žene žrtve nasilja ubačene u ovu skupinu kako bi se formalno riješio problem brige o njima a da prethodno nije napravljena analiza potreba i mogućih boljih rješenja. Tako sada na papiru postoje mjere koje se u realnosti ne provode, ali su ispunjene formalne obveze države.

Ovdje donosimo dio izvještaja o provedbi Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji za 2009. godinu, dio koji se tiče zapošljavanja žrtava nasilja u obitelji. U odnosu na provedbu točke 5. **Planirati i programirati zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji** čiji su nositelji HZZ i Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva navodi se sljedeće:

‘HZZ izvjestio je kako su se u 2009. godini provodile redovne aktivnosti Zavoda u okviru posredovanja pri zapošljavanju i pripreme za zapošljavanje žena žrtava obiteljskog nasilja, kao što su uključivanje žena žrtava nasilja (od kojih su neke bile štitičnice sigurnih kuća) u evidenciju Zavoda za zapošljavanje i omogućavanje redovitog prijavljivanja, individualno savjetovanje, izrada profesionalnog plana, uključivanje u programe stručnog osposobljavanja i zapošljavanja. Pri tome je ostvarena dobra suradnja s različitim organizacijama civilnoga društva, centrima za socijalnu skrb, predstavnicima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, obrazovnim institucijama i slično.

*Nadalje, provođenje navedenih aktivnosti bilo je znatno otežano iz razloga što su podaci o žrtvama obiteljskog nasilja povjerljivi i broj osoba žrtava obiteljskog nasilja koje su registrirane u evidenciji Zavoda ovisi isključivo o izjavi nezaposlene osobe i/ili transparentnoj dokumentaciji. Iz navedenog razloga u evidenciji nezaposlenih osoba **registrirane su bile 22 osobe žrtve obiteljskog nasilja, od kojih su dvije osobe bile uključene u obrazovne aktivnosti kroz mjeru “Financiranje obrazovanja nezaposlenih osoba prema potrebama tržišta rada”, 11 osoba je zaposleno – od čega su dvije osobe zaposlene kroz mjeru “Sufinanciranje zapošljavanja nezaposlenih osoba u javnom radu”. Za zapošljavanje dviju nezaposlenih osoba žrtava obiteljskog nasilja kroz mjeru “Sufinanciranje zapošljavanja nezaposlenih osoba u javnom radu” utrošeno je ukupno 35.940,50 kuna, dok je za obrazovanje dviju žrtava obiteljskog nasilja kroz mjeru “Financiranje obrazovanja nezaposlenih osoba prema potrebama tržišta rada” utrošeno ukupno 23.944,50 kuna.***

*Predstavnici HZZ-a također su sudjelovali u aktivnostima i inicijativama koje su usmjerene na socijalno uključivanje i poboljšanje položaja žena žrtava obiteljskog nasilja na tržištu rada kroz obrazovne aktivnosti. Tako su Područna služba Križevci i Područna služba Split bile uključene u **pripremu projektnog prijedloga** unutar IPA programa “Žene na tržištu rada” kojim se otvara mogućnost uključivanja žena žrtvi obiteljskog nasilja u programe obrazovanja s ciljem poboljšanja njihovog položaja na tržištu rada, te povećanja mogućnosti zapošljavanja i stjecanja ekonomske neovisnosti.*

*Nadalje, Područna služba Vukovar ostvarila je suradnju s Centrom za socijalnu skrb i Sigurnom kućom u Vukovaru u okviru Projekta socijalnog i gospodarskog oporavka područja posebne državne skrbi Republike Hrvatske (PSGO), potprojekta “Centar za žene”. **Tom je prilikom uspostavljen model prijave žena koje se nalaze u Sigurnoj kući u Vukovaru u evidenciju Zavoda uz maksimalnu diskreciju i zaštitu njihovih podataka te je dogovoreno održavanje radionica “Kako napisati životopis” i “Kako se predstaviti poslodavcu” za žene u Sigurnoj kući tijekom 2010. godine.** Područna služba Čakovec ostvarila je suradnju na projektu Međimurske županije “Uspostava podrške u socijalnom uključivanju i zapošljavanju socijalno ugroženih i marginaliziranih skupina” s ciljem smanjenja socijalne isključenosti žena, posebno žrtava obiteljskog nasilja te dugoročno nezaposlenih žena.’*

Redovite aktivnosti HZZ-a, u koje su uključene i žene žrtve nasilja u obitelji, nisu razvile posebne modele rada s ovom ciljanom skupinom iako je i u ovom izvještaju navedeno da je zbog specifičnosti skupine i njezinih potreba bilo problema u realizaciji aktivnosti. Navedeno je da su dvije žene zaposlene na javnim radovima i dvije uključene u programe doškoloavanja.

Model prijave žena koje su preživjele nasilje u obitelji u evidenciju HZZ-a koji se razvio u Vukovaru, s jedne je strane za pohvalu, ali ukazuje na mnogo veći problem - na nacionalnoj razini nije definiran takav model koji bi trebao biti jasan i propisan te na taj način obvezujući. Naglašavam kako ovaj model treba voditi računa o specifičnosti skupine o kojoj je riječ te posebno educirati službenice HZZ-a o problemu nasilja i njegovim posljedicama. Uspostavljanje suradnje predstavnica NVO-a koje rade izravno sa ženama koje su preživjele nasilje u obitelji s predstavnicima/predstavnica HZZ-a najčešće je na osobnoj razini. Ovakav način suradnje najčešće iniciraju predstavnice NVO-a i ovisi o dobroj volji i spremnosti na suradnju predstavnica HZZ-a. Nepostojanje sustava suradnje i prijave žena koje su preživjele nasilje u evidenciju HZZ-a i na taj način ostvarenje poticaja za zapošljavanje, predstavlja velik propust u realizaciji ovog cilja.

Iz izvješća o provedbi ove mjere vidljivo je da se najveći postotak aktivnosti financirao iz IPA-ina projekata djelovanjem organizacija civilnog društva, a ne iz sredstava koje je osigurala država. Nepoznati su precizni podaci o tome koliko je konkretno žena bilo uključeno u različite programe osnaživanja i koliko je žena nakon toga zaposleno. Nešto su transparentniji rezultati aktivnosti prezentirani samo u projektima u kojima su sudjelovale i nevladine organizacije, dok rezultati aktivnosti područnih ureda HZZ-a nisu jasno definirani. Ponavljaju se samo naslovi projekata koji ništa konkretno ne govore o postignutim rezultatima ili konkretnim učincima za žene koje su ciljane skupina.

U odnosu na provedbu točke 6. ***Poticati poslodavce na zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji, prema navedenom izvješću, postignuti su slijedeći rezultati: Hrvatski zavod za zapošljavanje izvijestio je kako su provedene aktivnosti individualnog i grupnog informiranja poslodavaca, predstavnika jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, predstavnika udruga, nezaposlenih osoba, javnosti i ostalih dionika na tržištu rada o Mjerama aktivne politike zapošljavanja u okviru Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja za 2009. i 2010. godinu. U sklopu navedenih aktivnosti organiziran je niz okruglih stolova, info-seminara, informativnih sastanaka, prezentacija Mjera iz nadležnosti Zavoda na sjednicama strukovnih grupa poslodavaca, realizirane su redovite posjete poslodavcima i slično.***

U cilju upoznavanja šire javnosti o mogućnostima korištenja poticaja za zapošljavanje i obrazovanje, mogućnostima korištenja usluga Zavoda koje su namijenjene različitim ciljnim skupinama, mjesečno su ili češće održavane tiskovne konferencije u Središnjoj i svim područnim službama Zavoda, izrađivana su različita priopćenja za javnost, redovito su predstavnici Zavoda sudjelovali na gostovanjima u radio i tv emisijama. Također, informacije o poticajima, pravima, tržištu rada, kao i o svim aktivnostima i inicijativama koje se za navedene skupine provode u sklopu različitih projekata ili kroz redovne aktivnosti Zavoda, redovito su ažurirane na Internet stranicama Zavoda – www.hzz.hr.

U cilju bolje informiranosti poslodavaca, nezaposlenih osoba i svih ostalih partnera i dionika, izrađeno je 12 različitih vrsta informativnih letaka koji su tiskani u više od 345.000 primjeraka, za što je utrošeno 45.541,00 kuna.

Letci se odnose na poticaje za zapošljavanje, programe za usavršavanje i obrazovanje, programe javnih radova, aktivnosti profesionalnog usmjeravanja, profesionalne rehabilitacije i zapošljavanje osoba s invaliditetom, informacije o radionicama za nezaposlene osobe i tražitelje zaposlenja te drugo.'

Iako je iz citata izvješća o provedbi ove mjere razvidno da su mjerodavne institucije uložile trud u promociju posebnih mjera zapošljavanja, podaci iz izvješća nisu prezentirani segregirano prema ciljanim skupinama pa tako ne znamo koliko je tiskovnih konferencija, dopisa, televizijskih ili radijskih emisija bilo posvećeno poticaju zapošljavanja žena koje su preživjele nasilje u obitelji ili bile objektom trgovanja u svrhu seksualnog iskorištavanja. Pretraživanjem internetskih stranica HZZ-a i ostalih relevantnih stranica, nismo naišle na podatke koji spominju prezentiranje mjera namijenjenih navedenim skupinama žena, a od predstavnica HZZ-a dobile smo informaciju da nije moguće voditi preciznu evidenciju u vezi s tim pitanjem. Ako je vidljivost ove mjere kada je riječ o ženama žrtvama različitih oblika nasilja bila prezentirana kao i sam naslov *Mjera – zapošljavanje posebnih skupina nezaposlenih osoba* – pod koju ove skupine potpadaju, jasno je da su opet ostale nevidljive. Nijedan od navedenih letaka ne sadrži informacije o zapošljavanju žena koje su preživjele nasilje u obitelji ili trgovanje ljudima radi seksualnog iskorištavanja te stoga i nisu djelovale u smjeru informiranja i poticanja poslodavaca na zapošljavanje ovih ranjivih skupina. Jasno je da ne postoji nikakva sustavna praksa informiranja poslodavaca o Mjeri koja poslodavcu u i do 50% iznosu subvencionira zapošljavanje žena koje su preživjele navedene oblike nasilja.

Sasvim je izvjesno da se o podacima koji se tiču poticaja zapošljavanja zlostavljanih žena u javnosti govori samo jedanput do dvaput na godinu: obično kada se obilježavaju datumi relevantni na nacionalnoj (22. rujna – Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama) ili međunarodnoj (25. studenog – Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama) te eventualno 8. ožujka (Međunarodni dan žena) razini za borbu protiv nasilja nad ženama i to samo kada predstavnice nevladinih organizacija to nametnu kao temu.

Koliko je učinkovita ova mjera, govori i zasad jedino istraživanje provedeno na temu korištenja subvencija za zapošljavanje žena žrtava nasilja. Naime, 2008. godine Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova proveo je u suradnji sa ženskom grupom 'Oaza' iz Belog Manastira *Istraživanje o korištenju subvencija za zapošljavanje posebnih skupina nezaposlenih osoba: žena žrtava nasilja na području Baranje*. U istraživanju je analizirana provedba HZZ-ovog godišnjeg plana za poticanje zapošljavanja za 2008. godinu (Mjera 4. – mjera sufinanciranja zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba u koju su uključene i žene žrtve nasilja). Prema navedenoj mjeri trajanje poticajne mjere zapošljavanja za sve stupnjeve stručne sprema iznosi od 12 do 18 mjeseci, a iznosi se razlikuju ovisno o stupnju naobrazbe i veličini poslodavca (manja poduzeća dobivaju veće poticaje). Istraživanje je provedeno tijekom studenog i prosinca 2008. u mjestima Darda, Grabovac, Vardarac, Kneževi Vinogradi, Karanac, Suza, Bilje, Batina, Petlovac, Jagodnjak i Beli Manastir. Metoda istraživanja koja je korištena jest anketa kojom je bilo obuhvaćeno 75 obrtnika i 37 obrtničkih društava – ukupno 115 poslodavaca, tj. 107 malih i pet srednjih poslodavaca (prema broju zaposlenih i visini godišnjeg prometa). Anketni listić sadržavao je jedanaest osnovnih pitanja s potpitanjima koja klasificiraju odgovore na glavna pitanja. Ukupno 27 poslodavaca izjavilo je da su u 2008. godini podnijeli zahtjev za dodjelu sredstava prema bilo kojoj mjeri iz Godišnjeg plana za poticanje zapošljavanja u 2008. (za 40 osoba), dok je 85 poslodavaca odgovorilo negativno. Od 27 koji su podnijeli zahtjev jedanaest poslodavaca je dobilo potporu i zaposlilo ukupno 20 osoba. Kategorije koje su zapošljavali navedene su u tablici:

Mjera za poticanje zapošljavanja	Broj zahtjeva
Dugotrajno nezaposleni	7
Zapošljavanje mladih osoba	6
Iz škole do zaposlenja	1
Žene iznad 45 g.	1
Osobe s invaliditetom i starije osobe	1
Žene iznad 50 g.	1
Visokoobrazovani bez radnog iskustva	1

Na pitanje jesu li upoznati sa sljedećim mjerama iz Godišnjeg plana poticanja zapošljavanja za 2008. godinu, poslodavci su odgovorili sljedeće:

Mjera iz Godišnjeg plana poticanja zapošljavanja	Da	%	Ne	%
4.1. Sufinanciranje zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva	73	69	33	31
4.2. Sufinanciranje zapošljavanja dugotrajno nezaposlenih osoba	71	67	35	33
4.3. Sufinanciranje zapošljavanja starijih osoba	75	67	31	29
4.4. Sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih	55	50	56	50
4.5. Sufinanciranje zapošljavanja za poznatog poslodavca	47	43	63	57

Vidljivo je da su poslodavci najslabije informirani upravo o poticajnim mjerama koje se tiču zapošljavanja i dokvalifikacija za žene žrtve obiteljskog nasilja i žrtve trgovanja ljudima. Na pitanje je li im poznato što se prilaže uz Zahtjev za dodjelu potpore Sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih – Mjera 4., koja se odnosi i na žene žrtve nasilja u obitelji i žrtve trgovanja ljudima – 12 poslodavaca (11%) odgovorilo je da im je poznato dok je čak 100 poslodavaca (89%) odgovorilo da im nije poznato. Jednaku neupućenost poslodavci su pokazali i kad je posrijedi Opći kriteriji za primjenu Mjere 4. – za žene žrtve nasilja (za subvencioniranje njihova zapošljavanja). Naime, nakon utvrđivanja veličine poslodavca, prema unaprijed navedenim općim kriterijima i na temelju predložene financijske dokumentacije, utvrđuje se broj osoba za koje poslodavac može ostvariti potporu za otvaranje novih radnih mjesta. Sa sadržajem općih kriterija nisu bila upoznata 102 poslodavca (91%), a znalo je samo devet (8%) poslodavaca. Poražavajuće nizak broj poslodavaca informiran je o poticajnim mjerama zapošljavanja.

U vezi s podnošenjem zahtjeva za dodjelu potpore za primjenu Mjere 4. – za žene žrtve nasilja loša je komunikacija između poslodavaca i mjerodavne područne službe HZZ-a, kao i komunikacija između poslodavaca i žena žrtava nasilja ili drugih osoba koje bi u njihovo ime kontaktirale s poslodavcem.

HZZ ili mjerodavna područna služba kontaktirali su sa **samo pet poslodavaca, dok su samo dvije žene žrtve nasilja** kontaktirale s poslodavcima osobno. U samo jednom slučaju s poslodavcem je u ime žene žrtve nasilja kontaktirala treća osoba.

Poslodavci koji su znali za potpore i primjenu Mjere 4. – za žene žrtve nasilja u vezi sa sufinanciranjem zapošljavanja, a zahtjev nisu podnijeli, u najvećoj mjeri su naveli sljedeće razloge:

- traži se previše dokumentacije (8)
- dugo se čeka na rješenja zahtjeva (16)
- nema potrebe (8)
- traži se previše dokumenata i dugo se čeka (6).

Rezultati istraživanja pokazali su da jedan od najvećih problema predstavlja motiviranje poslodavaca da primjenjuju ovu poticajnu mjeru i zapošljavaju žrtve nasilja u obitelji. Vidljivo je da najčešće kao razloge nekorištenja ove poticajne mjere poslodavci navode razloge – kompliciran i dugotrajan proces. Dakle, iz navedenog se zaključuje kako je nužno pojednostavniti i skratiti postupak za poslodavce kako bi ih se u što većem broju potaknulo da aktivno sudjeluju u ostvarivanju ove Mjere.

Na pitanje hoće li se nakon istraživanja obratiti mjerodavnoj službi HZZ-a za detaljnije informacije u vezi s dobivanjem potpora za zapošljavanje iz Godišnjeg plana za poticanje

zapošljavanja za 2009. godinu, čak njih 69 (62%) odgovorilo je da ne namjerava, a njih 43 (38%) da će to učiniti. Oni koji su odgovorili pozitivno upitani su hoće li se u tom slučaju zanimati za sufinanciranje – žena žrtava nasilja: 59 (53%) je odgovorilo pozitivno, 52 (46%) negativno, a jedan poslodavac da ne zna.

Zaključno možemo reći da je pohvalno postojanje ovih mjera, ali veliki problem predstavlja njihova implementacija i nepostojanje sustava praćenja slučajeva nakon što istekne mjera poticajnog zapošljavanja žena koje su preživjele nasilje u obitelji. Poslodavci su neinformirani i nezainteresirani.

O provedbi točke 7. Planirati i provoditi program doškolovanja odraslih osoba žrtava nasilja u obitelji, čiji su nositelji Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa izvijestilo je kako je Agencija za obrazovanje odraslih tijekom 2009. godine provodila različite programe osposobljavanja i/ili školovanja odraslih osoba, no ne postoje programi koji su isključivo namijenjeni žrtvama nasilja u obitelji i trgovanja ženama.

Sam izvještaj govori kako nema posebno prilagođenih programa za žene koje su preživjele nasilje što je nužno u takvim slučajevima. Programi ekonomskog osnaživanja žena koje su preživjele nasilje moraju uključivati uvodni selekcijski dio koji se odrađuje pojedinačno i osobno sa ženama koje će sudjelovati u edukacijama. Posebno je indikativna činjenica da se u izvještaju navodi kako za provedbu ove mjere nisu bila potrebna financijska sredstva. Bilo kakav otpor nasilju protiv žena te sanacija posljedica tog nasilja nije moguća bez znatnijih financijskih sredstava. Upravo visina proračunskih sredstava namijenjena rješavanju pojedinih problema ukazuje na ozbiljnu nakanu države da taj problem i riješi.

Iskustva žena žrtava nasilja u obitelji koje su se za pomoć obratile Autonomnoj ženskoj kući Zagreb u vezi s ostvarivanjem mjera poticajnog zapošljavanja, takva su da ih se na HZZ-u informira kako 'su sredstva za provođenje navedene mjere povučena od strane države' ili 'da koriste radije mjere iz drugih kategorija poticanja zapošljavanja (najčešće dugotrajno nezaposleni), nego žene žrtve nasilja'. Centar za žene žrtve rata nije imao iskustva s provedbom ove mjere poticajnog zapošljavanja za svoje klijentice žrtve trgovanja ljudima. U slučaju jedne klijentice ostvaren je inicijalni kontakt s predstavnicom lokalnog ureda HZZ-a u smjeru ostvarenja ove mjere. U daljnjem procesu pratit ćemo realizaciju ovog slučaja.

Komentar iz UNDP-ove STUDIJE U izdanju UNDP-a (Program Ujedinjenih naroda za razvoj) 2010. godine objavljen je izvještaj – Pregled zakonodavstva i mjera javnih politika suzbijanja nasilja u obitelji u Hrvatskoj, a navode kako unatoč Nacionalnoj strategiji za suzbijanje nasilja u obitelji ne funkcionira posebna shema u vezi sa zapošljavanjem žrtava nasilja u obitelji što je vidljivo u činjenici da je prema Nacionalnoj strategiji zaposleno veoma malo ljudi. '(...) konkretno govoreći šest osoba 2008. godine. Zavod za zapošljavanje obavijestio je Pravobraniteljicu za ravnopravnost spolova o problemima na koje je naišao u provedbi te mjere. Spomenuto je kako žrtva, zbog odredbi o privatnosti, treba dati svoje dopuštenje socijalnom radniku i/ili radniku zavoda za zapošljavanje da bi se osobne okolnosti te osobe mogle dijeliti s drugima, kako bi te osobe mogle biti uključene u posebnu shemu. Žrtve često odbijaju to učiniti zbog straha od daljnje stigmatizacije.' Kao drugi problem navodi se kako zaposlenici lokalnih ureda HZZ-a nisu upoznati s postojanjem sheme zapošljavanja žrtava nasilja u obitelji te zbog toga i ne informiraju potencijalne primateljice usluga. Ova činjenica je poražavajuća te je potrebno informirati i educirati zaposlenike/zaposlenice o postojanju određenih mjera koje su dužni provoditi. Osim toga, navodi se i problem nedovoljnih sredstava za realizaciju sheme te situacije kada je ženama teško ostati na poslu zbog brige o djeci. To je dodatni problem te im je potrebno izaći u susret s planiranjem radnog vremena i brige o djeci.

'Zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji programirano je i planirano, a posljedično je šest žrtava zaposleno 2008. godine u sklopu posebnih odredbi i sustava poticaja Zavoda za zapošljavanje (mjera 4.5). Sredstva su također pružena i nevladinim organizacijama za programe zapošljavanja usmjerene na zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji, putem kojih je provedena izobrazba žena, što je za posljedicu imalo još 10 žena koje su zaposlene tijekom programa. Tijekom 2009. godine 22 registrirane nezaposlene osobe deklarirale su se službi za zapošljavanje kao žrtve nasilja u obitelji. Dvije od tih osoba uključene su u obrazovne aktivnosti u organizaciji HZZ-a, dvije su uključene u program javnih radova, a 11 osoba je zaposleno.

Kako bi se poboljšale mogućnosti zapošljavanja i djelotvornost sheme zapošljavanja žrtava nasilja u obitelji, Zavod za zapošljavanje predstavio je u svim svojim regionalnim centrima (njih 22) i lokalnim centrima (njih 95), kao i svim svojim partnerima i poslodavcima, sustav posebnih poticaja u sklopu svog Godišnjeg plana za poticanje zapošljavanja za 2008. godinu. Povrh toga, tiskano je i distribuirano 50.000 raznih informativnih materijala, a obavljeno je i 17.519 posebnih posjeta poslodavcima, kako bi se predstavili sustavi Zavoda za zapošljavanje (mjera 4.6). Slične aktivnosti, usmjerene na poslodavce, provedene su 2010. godine: 345.000 raznih informativnih materijala tiskano je i distribuirano, dok su mjere kojima se podupire zapošljavanje žena žrtava nasilja u obitelji predstavljene u svim javnim događanjima u kojima je HZZ sudjelovao. Djelotvornost sheme mogla bi se dodatno poboljšati sustavnim praćenjem i evaluacijom zadovoljstva sudionika i poslodavaca zapošljavanjem koje se kroz shemu ostvaruje. Uspjeh ove mjere mogao bi u budućnosti biti dodatno potaknut indikatorima sa specifičnim ciljnim vrijednostima, kao što je točan broj žrtava nasilja u obitelji koje bi trebale biti zaposlene kroz shemu.'

Unatoč velikom broju materijala tiskanim radi promoviranja mjera iz NPPZ-a, nijedan od njih ne informira javnost, žene ili poslodavce o mjerama koje se tiču upravo žena žrtava nasilja u obitelji ili trgovanja ljudima. HZZ ima obvezu prezentirati sve svoje poticajne mjere i na taj način poticati njihovo korištenje, ali ne postoji izvještaj ni na jednoj internet-skoj stranici lokalnih HZZ-a, među izvještajima o prezentacijama NPPZ-a, koji spominje žene žrtve nasilja i poticaje za njihovo doškolovanje ili zapošljavanje.

JAP – ZAJEDNIČKI MEMORANDUM O PRIORITETIMA POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA REPUBLIKE HRVATSKE Važno je napomenuti da se nacionalni planovi poticanja za zapošljavanje nastali upravo zbog dokumenata koje je RH potpisala s Europskom unijom.

U travnju 2008. godine Vlada Republike Hrvatske je Zaključkom prihvatila Zajednički memorandum o prioritetima politike zapošljavanja Republike Hrvatske (*Joint Assessment of the Employment Policy Priorities of the Republic of Croatia – JAP*). Zajednički memorandum pripremljen je u okviru Pretpristupne strategije Europske unije za Republiku Hrvatsku, a nastao je suradnjom Europske komisije (Opće uprave za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti) i Vlade RH (Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva) te ga čine skup ciljeva politike zapošljavanja, nužnih za unaprjeđenje transformacije tržišta rada države i pripremu za pristup Europskoj uniji, posebice prilagođavanjem sustava zapošljavanja, kako bi u budućnosti bili sposobni implementirati Europsku strategiju zapošljavanja.

JAP su u svibnju 2008. potpisali u Bruxellesu predstavnici Europske komisije i Vlade RH. Riječ je o dokumentu u kojem se analizira gospodarsko stanje i stanje na tržištu rada te hrvatska politika zapošljavanja, a definiraju se također i izazovi zapošljavanja i prioriteti za djelovanje u Hrvatskoj.

Definirani prioriteti za djelovanje jesu:

- privući i zadržati više ljudi u statusu zaposlenosti, povećati ponudu radne snage i modernizirati sustave socijalne zaštite
- poboljšati prilagodljivost radnika i poduzeća
- povećati ulaganja u ljudski kapital kroz bolje obrazovanje i vještine
- promičući načela dobrog upravljanja, uključiti socijalne partnere u implementaciju JAP-a.

Usvajanjem Zajedničkog memoranduma o prioritetima politike zapošljavanja Republike Hrvatske (JAP), Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, kao mjerodavno tijelo za koordinaciju provedbe JAP-a, imenovalo je radnu skupinu za izradu plana provedbe mjera iz JAP-a. Radna skupina izradila je Nacionalni plan za poticanje zapošljavanja 2009. - 2010. (NPPZ), a na sjednici održanoj 21. svibnja 2009. godine Vlada RH donijela je Odluku o donošenju Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja 2009. - 2010. U Zajedničkom memorandumu o prioritetima politike zapošljavanja Republike Hrvatske (JAP) identificirani su glavni problemi:

- stopa zaposlenosti u RH znatno je niža od prosjeka EU
- niske stope zaposlenosti rezultat su i niskih stopa aktivnosti i visokih stopa nezaposlenosti
- dugotrajna nezaposlenost trajno je na vrlo visokoj razini u Hrvatskoj
- nezaposlenost mladih predstavlja još jedan važan izazov za hrvatsko tržište rada jer je permanentno na vrlo visokoj razini
- nerazmjer vještina, odnosno nerazmjer izmjene strukture vještina ponuđene radne snage i strukture vještina tražene radne snage
- rizik 'fleksibilnosti na margini' (segmentacija tržišta rada)
- neke nacionalne i etničke manjine i dalje se suočavaju s teškoćama u obrazovanju i na tržištu rada
- ostale ranjive skupine susreću se s teškoćama na tržištu rada (osobe s invaliditetom, hrvatski branitelji iz Domovinskog rata...)
- znatne regionalne razlike.

U JAP-u su identificirani ključni prioriteti, kao rezultat analize tržišta rada u Hrvatskoj, a oni su:

- povećanje razine zapošljivosti i stope participacije žena primarne dobne skupine (posebice onih s niskim ili neodgovarajućim vještinama) na tržištu rada
- povećanje razine zapošljivosti i stope participacije starijih osoba na tržištu rada
- povećanje razine zapošljivosti i stope participacije mladih ljudi na tržištu rada
- rješavanje problema dugotrajne nezaposlenosti
- smanjenje nerazmjera vještina (neusklađenosti znanja i vještina radne snage s potrebama tržišta rada) te povećanje ulaganja u ljudski potencijal s pomoću kvalitetnijeg obrazovanja i vještina
- poboljšanje prilagodljivosti radnika i poduzeća
- dobro upravljanje
- izgradnja administrativnih kapaciteta.

U JAP-u se zaključuje kako je stopa zaposlenosti žena u Hrvatskoj niža od stope zaposlenosti muškaraca te je potrebno djelovati u smjeru smanjivanja tih razlika. Očekivalo se kako će u poglavlju 2.3. *Socijalna i teritorijalna kohezija – 2.3.1. Ranjive skupine i skupine s poteškoćama* biti spomenute i žene žrtve nasilja u obitelji te žrtve trgovanja ženama, ali u ovom poglavlju se spominju samo nacionalne manjine, veterani rata i invalidi. Navedene se kategorije spominju samo na jednom mjestu i to u dijelu 3.3.3 *Programi aktivnog tržišta rada* gdje se navode već provedene mjere: Vlada je 2006. godine uvela novi paket mjera aktivnog tržišta rada u okviru Godišnjeg plana poticanja zapošljavanja, koji se temelji

na Nacionalnom akcijskom planu zapošljavanja za razdoblje od 2005. do 2008. godine. Mjere koje je provodio Zavod uključuju sufinanciranje zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva, dugotrajno nezaposlenih, starijih nezaposlenih osoba i drugih posebnih skupina, uključujući osobe s otežanim faktorom zapošljavanja, osobe s invaliditetom, samohrane roditelje i roditelje s četvero ili više djece, žene koje se vraćaju na tržište rada nakon rođenja trećeg djeteta, branitelje, djecu i supruge poginulih branitelja, **žene žrtve obiteljskog nasilja ili trgovine ljudima**, azilante, bivše ovisnike i bivše zatvorenike. Iznos subvencije niži je za veće poslodavce i viši za zapošljavanje visokoobrazovanih. Iznos subvencije za zapošljavanje iznosio je od 625 kn do 3.000 kuna na mjesec u trajanju od 12 do 18 mjeseci. Subvencionirano zapošljavanje trebalo je značiti neto povećanje ukupnog broja zaposlenih u poduzeću za dvije ili tri godine. Mjere su također uključivale i sufinanciranje obrazovanja novozaposlenih i dugotrajno nezaposlenih, kao i prekvalifikaciju zaposlenih osoba kojima je prijetila nezaposlenost ili nezaposlenih osoba koje su voljne raditi na sezonskim poslovima i deficitarnim zanimanjima. Sufinanciranje obrazovanja moglo je trajati do devet mjeseci, s pokrićem koje je iznosilo od 25% do 80% troškova edukacije.

Izvještaj o provedbi JAP-a za 2009., u prijašnjim se ne navode mjere koje su provedene, a tiču se žena žrtava nasilja:

'U 2009. godini prema mjerama u nadležnosti Hrvatskog zavoda za zapošljavanje operativno je provedena mjera Sufinanciranje zapošljavanja dugotrajno nezaposlenih osoba i posebnih skupina koja uključuju osobe s invaliditetom, hrvatske branitelje, liječene ovisnike, samohrane roditelje, žene žrtve obiteljskog nasilja, žrtve trgovanja ljudima i druge. Potporama za zapošljavanje cilj je integrirati na tržište rada sve one skupine nezaposlenih osoba kojima prijeti trajna nezaposlenost i socijalna isključenost zbog razine obrazovanja, socio-ekonomskih uvjeta življenja, zdravstvenih i drugih osobina ličnosti. Ovim aktivnostima ranjive skupine se dodatno motiviraju za rad i ostanak na tržištu rada, a u cilju dugoročnog zapošljavanja. Bez obzira što se radi o sufinanciranju zapošljavanja ranjivih skupina primjenjuju se kriteriji i uvjeti državnih potpora te su dostupne profitnim poslodavcima uz propisane uvjete za dodjelu potpora i intenzitet potpore (pojašnjenje o usklađenosti tih potpora s nacionalnim zakonodavstvom i čl. 40. GBR-a već je navedeno na str. 41.). U 2009. godini primjenom potpore za zapošljavanje zaposlilo se 65 osoba, od čega 16 žena (ili 24,61%), uz ukupan trošak od 1.654.322,76 kuna. Prema statusu nezaposlenih osoba najveći obuhvat je iz skupine hrvatskih branitelja, 44 osobe, zatim osoba s invaliditetom, 9 osoba, samohrani roditelja, 5 osoba te po 2 liječena ovisnika i roditelja 4 i više malodobne djece. Osim sufinanciranja zapošljavanja, navedena skupina bila je uključena i u programe obrazovanja prema potrebama tržišta rada. Od ukupnog broja od 3.025 osoba uključenih u obrazovanje, 332 osobe su iz navedene skupine i to prvenstveno hrvatski branitelji, samohrani roditelji, roditelji 4 i više malodobne djece i osobe s invaliditetom. Značajniji obuhvat posebnih skupina imamo u provedbenoj aktivnosti javni radovi, gdje je od ukupnog broja zaposlenih (1.935 osoba), 540 iz posebne skupine, uz značajan obuhvat hrvatskih branitelja (298), osoba s invaliditetom (107), roditelja s četvero i više malodobne djece (87) te manji broj liječenih ovisnika, žrtava obiteljskog nasilja i sl.

U 2009. godini zbog rebalansa državnog proračuna na poziciji usmjerenoj prema poslodavcima, obuhvat osoba iz navedene skupine uključenih u programe obrazovanja prema potrebama tržišta rada smanjen je za 80% u odnosu na 2008. godinu, što je izrazito negativan trend u odnosu na ostale sufinancirane skupine nezaposlenih. Bez obzira na postignute rezultate u 2009. godini, zbog karakteristika nezaposlenih i zaposlenih osoba iz ciljane skupine i otežanog faktora pristupa i zadržavanja na tržištu rada te nepostojanja prilagođenih programa obrazovanja, aktivnosti usmjerene na sufinanciranje zapošljavanja ili obrazovanja trebaju se proširiti i uskladiti s njihovim potrebama i traženjima uz aktivno uključivanje drugih dionika.'

Vidljivo je da je nedovoljan, tj. minoran broj žena žrtava nasilja u obitelji uključen u provedbu ovih mjera, dok se žrtve trgovanja ljudima čak i ne spominju kao osobe koje su realizirale ovu mjeru. (Ne)važnost ove mjere za postojeću vladajuću politiku jasno je

vidljiva u činjenici da je čak 80% sredstava namijenjenih za poticaje poslodavcima ove ciljane skupine u odnosu na sredstva za 2008. godinu rebalansom proračuna, povučeno. Jasno je da socijalna uključenost žena žrtava nasilja u obitelji i žena žrtava trgovanja ljudima, unatoč obećanjima i dokumentima koje je sama Vlada donijela i jamčila provedbu, nije politički prioritet vladajućih struktura. Još jedanput možemo zaključiti da unatoč mnogim zakonima, sprazumima, protokolima i nacionalnim planovima koje je Hrvatska donijela u procesu pristupanja EU, oni ostaju samo mrtvo slovo na papiru koje nema pravu težinu.

NACIONALNA POLITIKA ZA PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010. predviđjela je jednu mjeru usmjerenu k poticanju zapošljavanja ciljanih skupina nezaposlenih žena:

'2.2.5. Subvencionirat će se zapošljavanje ciljanih skupina nezaposlenih žena prema Nacionalnom akcijskom planu zapošljavanja za razdoblje od 2005. do 2008. godine i godišnjim planovima za poticanje zapošljavanja, za 2006. 2007. i 2008. godinu.' Nositelji ove mjere bili su Hrvatski zavod za zapošljavanje, mjerodavna tijela državne uprave te jedinice lokalne i područne samouprave. Sama Nacionalna politika ne definira koje su to ciljane skupine nezaposlenih žena, no referira se na Nacionalni akcijski plan zapošljavanja za 2006. godinu, u kojem je predviđena mjera *'Sufinanciranje zapošljavanja ciljanih skupina s otežanim faktorom zapošljivosti kao što su nezaposleni samohrani roditelji malodobne djece, nezaposlene ženske osobe nakon povratka s rodiljnog dopusta za treće i svako sljedeće dijete, žene žrtve nasilja, žrtve trgovanja ljudima, azilanti, nezaposleni hrvatski branitelji koji se najmanje šest mjeseci nalaze u evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, djeca i bračni drugovi poginulih i nestalih hrvatskih branitelja i drugi, a koje je nositelj Hrvatski zavod za zapošljavanje.'*

Napominjemo da je Sabor RH Nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova za razdoblje od 2011. do 2015. usvojio tek 15. srpnja 2011. sa zakašnjenjem od više od pola godine, što znači da pola godine nije bila na snazi nikakva nacionalna politika.

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova za razdoblje od 2011. do 2015. uopće ne spominje potrebe poticajnog zapošljavanja žena žrtava nasilja niti navodi mjere provedbe, iako sva izvješća Hrvatskog zavoda za zapošljavanje ukazuju na činjenicu da dosadašnje mjere poticajnog zapošljavanja za žene žrtve nasilja u obitelji te žene žrtve trgovanja ljudima nisu uistinu realizirane te da problem zapošljavanja ovih ranjivih skupina nije riješen već naprotiv, zahvaljujući teškoj ekonomskoj krizi u zemlji, postaje sve alarmantniji.

SOCIJALNA POLITIKA GRADA ZAGREBA Program socijalne politike Grada Zagreba od 2009. do 2012. navodi sljedeće relevantne mjere koje se tiču izravne pomoći ženama koje su preživjele nasilje:

ŽRTVE NASILJA U OBITELJI

MJERA 23: psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u obitelji

MJERA 24: dom za djecu i odrasle - žrtve obiteljskog nasilja " – Zagreb"

MJERA 25: izgradnja novog objekta Doma "Duga II – Zagreb".

SOCIJALNE USLUGE ZA ŽRTVE NASILJA

MJERA 26: alternativni smještaj za žene i djevojke žrtve trgovanja ljudima i prisile na prostituciju.'

Vidljivo je da se u Socijalnoj politici grada Zagreba ne spominju poticaji ili drugi oblici potenciranja zapošljavanja žrtava nasilja u obitelji. Grad Zagreb bavi se samo prvim korakom u suzbijanju nasilja protiv žena i pritom se velika količina novca koristi na promjenu lokacije postojećeg Doma za djecu i odrasle – žrtve obiteljskog nasilja ili na psihosocijalni tretman nasilnika. Iz samog naslova institucije jasno je da nije riječ o smještaju namijenjenom samo ženama, tako da je upitno rehabilitacijsko djelovanje na žene, ako prostor moraju dijeliti i s muškarcima. Izostanak bilo kakvih programa ekonomskog osnaživanja i poticanja socijalnog uključivanja žena koje su preživjele nasilje u obitelji, pokazatelj je nedovoljnog djelovanja u smjeru suzbijanja nasilja protiv žena.

U vezi s Mjerom 26. koja se tiče alternativnog smještaja za žene i djevojke žrtve trgovanja ljudima i prisile na prostituciju – samo jedan inicijalni sastanak na inicijativu predstavnica Centra za žene žrtve rata ROSA održan još 2009., ali nikakvi pomoci nisu postignuti te nije osiguran alternativni smještaj za navedenu ranjivu skupinu. Predstavnice Grada tada su izjavile da stambeni prostori nisu predmet njihova rada. Ova mjera je u socijalnu politiku ušla na prijedlog predstavnica Centra za žene žrtve rata ROSA, ali nakon donošenja Strategije nije bilo volje za implementaciju iste.

NACIONALNI PLAN ZA SUZBIJANJE TRGOVANJA LJUDIMA 2009. – 2011. Ovaj dokument nema nikakvih informacija o zapošljavanju žrtava, a jedina mjera koja se navodi u vezi s reintegracijom žrtava u dijelu Pomoć i zaštita žrtava trgovanja ljudima jest *Mjera 1. Izrađivanje individualnih programa pomoći i zaštite za svaku identificiranu žrtvu trgovanja ljudima sukladno Protokolu za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima* – no nikakva dodatna sredstva nisu predviđena za ovu Mjeru. Nositelji ove Mjere su Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Crveni križ i organizacije civilnog društva što znači da je riječ o klasičnoj izradi plana za žrtve koji nije uključio institucije poput HZZ-a koje bi imale konkretne zadatke.

PROTOKOL O INTEGRACIJI I REINTEGRACIJI ŽRTAVA TRGOVANJA LJUDIMA Protokol je donesen 5. svibnja 2011. i sadrži relevantne odredbe za zapošljavanje žrtava trgovanja ljudima. Tako se u dokumentu navode sljedeći segmenti: ***Izrada individualnog programa ili plana integracije za žrtve trgovanja ljudima*** koji uključuje program integracije i reintegracije (izrada dokumenata, obrazovanje, prekvalifikacije, dokvalifikacije, tečajevi, rješavanje stambenog pitanja, socijalna i zdravstvena zaštita te pristup tržištu rada). Za nas relevantna stavka ***'Pristup tržištu rada'*** sadrži sljedeće odredbe:

Članak 7.

Prijavom u evidenciju nezaposlenih Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje službenici su u obvezi žrtvi dati informacije i savjete o pravima i obvezama za vrijeme nezaposlenosti, upoznati je s osnovnim informacijama o stanju na lokalnom tržištu rada, uključiti je u radionice za nezaposlene osobe i informirati o mogućnostima plaćanja troškova obrazovanja prema potrebama tržišta rada i subvencioniranog zapošljavanja kroz programe aktivne politike koje se odnose na osobe u nepovoljnom položaju na tržištu rada.

Članak 8.

Obveza savjetodavca za zapošljavanje je informirati žrtvu o oglasenom slobodnom radnom mjestu koje prema kvalifikacijskim i stručnim uvjetima te prethodnom radnom iskustvom odgovora žrtvi i pomoći joj da uspostavi kontakt s potencijalnim poslodavcem.

Članak 9.

Također, obveza savjetodavca je upoznati i uključiti osobu u programe obrazovanja prema potrebama tržišta rada za koje žrtva udovoljava s obzirom na razinu obrazovanja.'

Ovdje su, osim osnovnih prava svih nezaposlenih osoba u RH, uključena i prava osoba koje su preživjele trgovanje ljudima, propisana i Nacionalnim planom zapošljavanja 2011.

i 2012. Predstavnici HZZ-a imaju obvezu nezaposlenu osobu koja je preživjela trgovanje ljudima informirati o njezinim posebnim pravima (subvencioniranom školovanju ili subvencioniranom zapošljavanju), ali nije definirano na koji način će se uspostaviti kontakt i definirati status žrtve trgovanja ljudima. Ključna karika koja nedostaje u ovom protokolu jest upravo to, jer ovdje je riječ o visokotraumatiziranim osobama koje ne žele o svom iskustvu svjedočiti pred još jednom institucijom. Potrebno je definirati sustav komunikacije i jasno ga propisati kako on ne bi ostao na dobroj volji i osobnim poznavanjima predstavnika/predstavnica HZZ-a i organizacija koje u svom tretmanu imaju žene koje su preživjele trgovanje u svrhu seksualnog iskorištavanja. Iskustva Centra za žene žrtve rata ROSA iz ovog područja upravo su takva – kontakte i posredovanja s HZZ-om za klijentice uspostavljamo na osobnoj razini. Ovaj način suradnje veoma je problematičan i nesustavan. Krajnje je neizvjesno koliko će dugo na poziciji u HZZ-u biti osoba kojoj se obraćamo i koja razumije problem nasilja te djeluje u pravcu pozitivnog rješavanja problema. Ovaj zaključak temeljimo na iskustvima suradnje s drugim institucijama – kad je u jednoj od institucija koje rade na suzbijanju trgovanja ljudima došlo do promjene osobe zadužene za kontakte, promijenila se i kvaliteta suradnje, tj. novoimenovana osoba nije imala razumijevanja za problem trgovanja ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja te nije djelovala u pravcu razrješenja konkretnog problema koji je žrtva trgovanja ženama imala, nego je on još i više eskalirao.

Nacrt *Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima 2012. – 2015.* donosi novost u odnosu na prethodni nacionalni plan u području obrazovanja djelatnika HZZ-a vezano uz pristup tržištu rada za žrtve trgovanja. Novost je 'Mjera 7: Obrazovanje djelatnika Hrvatskog zavoda za zapošljavanje' čija je glavna aktivnost 'Održavanje seminara za djelatnike Hrvatskog zavoda za zapošljavanje vezano uz pristup tržištu rada za žrtve trgovanja ljudima'.

Ova aktivnost je iako korisna, nedovoljna. Uz nju je potrebno definirati i sustav prijava žrtava trgovanja ljudima na HZZ te ulogu nevladinih organizacija i institucija koje u svom tretmanu imaju žrtve trgovanja. Korisno bi bilo iskoristiti ove seminare za uspostavljanje kontakata i određivanje predstavnika/predstavnica HZZ-a koji će biti zaduženi za rad sa žrtvama i definiranje sustava prijava žrtava na HZZ-u i njihova zapošljavanja, definiranja važnosti tajnosti podataka kako na HZZ-u tako i u poduzeću u kojem se žrtva zaposli. Potrebno je definirati jasnu proceduru provedbe Mjera poticajnog zapošljavanja žrtava trgovanja koja će biti propisana i primjenjiva u svim uredima HZZ-a u cijeloj Hrvatskoj.

Zaključno možemo reći da su svi koraci koje je poduzela država kako bi poboljšala socijalni položaj žena koje su preživjele ili nasilje u obitelji ili trgovanje u svrhu seksualnog iskorištavanja, nedovoljni i neprilagođeni stvarnim potrebama žena. Postojanje Mjere za poticanje zapošljavanja skupina koje se teško zapošljavaju u koju su uz mnoge druge uključene i žene žrtve navedenih oblika nasilja, u najmanju je ruku upitno. One etiketiraju i stigmatiziraju žene koje ih koriste jer da bi realizirale ovu Mjeru one moraju otići u još jednu instituciju i svoje traumatično iskustvo iznijeti pred nepoznatim osobama. To je osobito problematično u manjim sredinama gdje žene nakon što se izvuku iz situacije nasilja i rade na svom ozdravljenju i rješenju traume, ne žele da o tome znaju nepoznati službenici/službenice u državnim institucijama. Iako u tom slučaju one ne pričaju cijelu svoju priču o nasilju, dovoljna je spoznaja da se moraju deklarirati prema toj osnovi. A takvo deklariranje ostavlja dugotrajan trag. Dakle, iako Mjera na prvo čitanje može imati pozitivan doživljaj, krajnje je upitno koliko je ona sama korisna za žene. Iz analize je vidljivo da se s pomoću ove Mjere zaposlio minoran broj žena u 2010., odnosno dvije žene u cijeloj RH. Nakon svega postavlja se pitanje što je dobro rješenje za socijalno uključivanje žena žrtava rodno utemeljenog nasilja.

4 ISKUSTVA ŽENA (izvještaj fokus grupa)

Prof. dr. sc. Darja Maslić Seršić, psihologinja
Dr. sc. Anita Lauri Korajlija, psihologinja

Problemi vezani
uz zapošljavanje
i radno ponašanje
žena koje su bile
žrtve nasilja u
obitelji i trgovine
ljudima

Zagreb, veljača 2011.

KVALITATIVNA ANALIZA PODATAKA PRIKUPLJENIH METODOM GRUPNIH DISKUSIJA (FOKUS GRUPE) I POLUSTRUKTURIRANIH INDIVIDUALNIH INTERVJUA

Kvalitativno istraživanje radnih iskustava žena žrtava nasilja u obitelji provedeno je metodom fokus grupa u kojima je sudjelovalo trinaest žena, bivših ili sadašnjih štićenica Autonomne ženske kuće Zagreb. Sve sudionice imaju djecu, a razlikovale su se prema tome jesu li u vrijeme zlostavljanja bile zaposlene ili ne. Organizirane su dvije fokus grupe u kojima je sudjelovalo šest, odnosno sedam žena. U devedesetominutnoj grupnoj diskusiji sudionice su iznosile vlastite probleme vezane uz nezaposlenost i traženje posla te iskustva na poslu i radu. Bile su potaknute da iznose teškoće u ostvarivanju svoje radne uloge za koje smatraju da su povezane s iskustvom i posljedicama nasilja u obitelji.

Zbog procjene da žene žrtve trgovine ljudima nisu spremne izravno sudjelovati u istraživanju jer im je za njihovu psihološku dobrobit izrazito važna potpuna zaštita anonimnosti i neizlaganje sekundarnoj traumatizaciji davanja iskaza o vlastitim traumatičnim iskustvima, podaci o njihovim iskustvima u radu i specifičnim teškoćama na koje nailaze u ovom području života, prikupljeni su na temelju devedesetominutnih polustrukturiranih intervjua s njihovom savjetnicom, socijalnom pedagoginjom. Sve tri žene višegodišnje su klijentice Centra za žene žrtve rata ROSA. Iskustva svake žene bit će analizirana zasebno.

REZULTATI FOKUS GRUPE – RADNA ISKUSTVA ŽENA ŽRTAVA NASILJA U OBITELJI

Probleme zaposlenosti i zadržavanja posla treba analizirati različito u odnosu na dva vremenska razdoblja – za vrijeme braka (veze) i nakon odlaska. U svakom od tih vremenskih razdoblja problemi zapošljavanja i održavanja posla su znatni i uvelike određeni iskustvom obiteljskog zlostavljanja koje je sudionica prolazila.

Dosadašnja iskustva Već na početku razgovora uočava se snažna povezanost između obiteljskog zlostavljanja i količine radnog iskustva koje sudionice imaju.

Većina je sudionica, zbog situacija koje su proživljavale i uvjeta u kojima su živjele, bila na neki način prisiljena svoj profesionalni razvoj i posao staviti u drugi plan pa je većina njih bila nezaposlena tijekom braka. Pri tome treba razlikovati one koje su bile zaposlene, ali su dale (dobile) otkaz i one koje nisu nikad bile zaposlene.

Kod sudionica koje su u brak ušle zaposlene, najčešće su prestajale raditi u prvih nekoliko godina braka. Sudionice navode nekoliko različitih razloga za prekidanje radnog odnosa, ali u podlozi svakog od razloga stoji snažna potreba njihovih partnera za kontrolom i ekonomskim zlostavljanjem.

'Ja sam radila deset godina prije nego što sam se udala. Kad sam se udala, radila sam svega tri mjeseca.'

Jedan od često navođenih razloga za prekid radnog odnosa povezan je s proširivanjem obitelji. Nakon prestanka roditeljskog dopusta, sudionicama je često implicirano da „prave“ majke ostaju kod kuće i brinu se za svoju djecu te da je partner taj koji se može samostalno brinuti za potrebe obitelji. Ako je sudionica nastavila s poslom nakon roditeljskog dopusta, prekid radnog odnosa uslijedio je vrlo brzo praćen strahom za djecu. Sudionice su prestajale raditi jer su se bojale ostavljati djecu samu sa zlostavljačem ili ih je suprug ometao na poslu postavljajući pitanja o osnovnoj brizi za djecu (što je njih stavljalo u neugodnu poziciju u odnosu na poslodavca), ili je jednostavno ostavljao djecu samu kod kuće. U tim okolnostima sudionice su donosile odluku o prestanku radnog odnosa.

'Ja sam se bojala ostaviti njih nasamo s njim.'

Drugi često opisivani scenarij jest onaj u kojem se sudionicama implicira da su žene koje rade 'kurve' te da posao koriste u te svrhe. Mnoge od njih imaju iskustva ljubomornih supruga koji su im stvarali i probleme na poslu pa ih je poslodavac na to upozorio. One bi najčešće iz osjećaja nelagode dale otkaz jer nisu htjele praviti probleme.

*'Ja sam nastojala pobjeći na sve moguće načine. Sve moguće...
a što vrijedi kad sam svaki put morala doći raditi i on me čeka pred firmom.
Uhvati me među ženama i naglavce me u auto.'*

Tek manji dio sudionica bio je zaposlen cijelo vrijeme braka i one su najčešće bile jedine koje su u tom razdoblju radile. Njihovi partneri nisu bili zaposleni, ali su polagali pravo na sav zarađen novac i najčešće ih ostavljali bez novca za osnovne potrebe.

'Cijelo to vrijeme on nije radio. I kad je on počeo raditi, onda se zaposlio, nikad mi nije dao neku kunu ili nešto.'

Iz razgovora sa sudionicama uočava se i važnost radnog odnosa (bez obzira na to koliko je dugo trajao) u razdoblju dok su bile žrtve zlostavljanja. Odlazak na posao značio je odmak od situacije u kojoj žive i mirno provođenje vremena – to je na neki način bilo vrijeme za njih. Situacija u kojoj su se nalazile na različite načine utjecala na njihov radni učinak – neke od njih bile su iznimno učinkovite jer im je to pomagalo da odvrate misli od zlostavljanja, dok su neke od njih bile rastresene, dekoncentrirane, pospane i imale su zamjetno smanjenu učinkovitost. Često su odlazile na bolovanje ili odlazile s posla tijekom radnog vremena zbog okolnosti koje im je priređivao suprug. Poslodavci su s obzirom na tu okolnost reagirali različito: najčešće, ako ih nisu otpustili zbog toga, stavljali su ih na listu radnika koji su prvi za otpust.

'Više nisam radila onako kako sam normalno radila.'

Radna iskustva nakon odlaska od partnera S obzirom na to da su sudionice diskusije žene koje su bile ili i dalje jesu štitičnice skloništa za žene Autonomne ženske kuće Zagreb, za većinu je odlazak od partnera značio napuštanje okruženja u kojem su živjele većinu svog života i odlazak u novu sredinu. Većina dolazi bez ušteđevine i prihoda koji bi bili dovoljni za samostalan život u podstanarstvu s djecom. Stoga su prisiljene što prije pronaći bilo kakav posao i izvor prihoda, katkad i neprimjeren razini naobrazbe i iskustvu koje imaju.

'Ja sam svašta probala, svašta mi je palo na pamet. Znam gdje je jedna fotokopiraona jako jeftina, pa sam sama zatražila da mi isprintaju 50-ak letaka. To je bilo baš za praznike, ljetne ili zimske... Dijelila sam letke da šecem tuđe pse, da pomažem u kući...'

Sudionice navode kako im je dosta teško pronaći posao koji bi im odgovarao. One navode kako im je zbog situacije u kojoj se nalaze kao samohrane majke, potrebno pronaći posao koji ne uključuje rad u smjenama i vikendom jer tada nemaju nikoga da se brine o djeci. Suprotno, u realnosti im se najčešće nude upravo takvi poslovi. Kako je najčešće riječ o ženama s vrlo malo radnog iskustva, poslovi koji im se nude u uslužnim su djelatnostima koji najčešće uključuju i rad vikendom i u smjenama.

'To čuvanje djece ili pomoć u kući. Radije ću to prihvatiti jer je većinom u jutarnjim satima pa da ja mogu biti sa svojom djecom nego... ne mogu si priuštiti da ću platiti nekoga da s njima bude. Onda mi se ne isplati raditi. To si ne mogu priuštiti. Nije jednostavno niti ženama koje imaju normalnu podršku partnera ili roditelja ili bilo koga, a pogotovo ne nama.'

'Ja konkretno sada imam jedan dogovor za posao, recimo čišćenje. Ipokušavam organizirati u onom vremenu kad su u školi i boravku.'

Osim toga, poslovi koji im se nude najčešće uključuju rad na određeno vrijeme. U tom razdoblju one ne mogu izbjeći odlaske na bolovanje i traženje slobodnih dana (što im često treba zbog odlazaka na sud i u centar za socijalnu skrb), a znaju da im se zbog toga ugovor neće produžiti.

'Ja sam zbog toga i dobila otkaz na zadnjem poslu... Ja sam radila od devet do pet. Ja sam barem jedanput mjesečno morala otići na centar, policiju. Nekad i dva puta... ili na sud. To se poslodavcu ne sviđa.'

Sudionice često ne žele ni priznati da su samohrane majke jer znaju da to većina poslodavaca smatra velikom zaprekom kad je o zapošljavanju riječ – ne doživljavaju ih kao pouzdane radnice spremne na prekovremeni rad. To je donekle i točno, ali ne zato što one ne žele raditi, nego zato što im životne okolnosti to ne dopuštaju.

Zbog svega navedenog, sudionice najčešće traže privremene poslove pomaganja u kućanstvu koji im omogućuju prilagođeno radno vrijeme. No, u tim je poslovima razina prihoda znatno ispod razine koja je potrebna za samostalan život. Navode i poneka iskustva odrađenog, ali neplaćenog posla jer im 'poslodavac', uviđajući da su nezaštićene, ne želi isplatiti zarađeni novac.

'Bila sam 2 sata radila kod jedne gospođe, speglala joj sve kaj je imala, kad je trebala platiti ona je pozvala supruga koji me je istjerao van. I to vam se isto događa, to spada pod normalno, na žalost.'
'Radila sam u jednom kafiću sedam dana, a nisam dobila lovu.'
'Ljudi znaju da vas mogu manje platiti.'

Manji broj žena ističe pozitivna iskustva koja imaju s nekim poslodavcima i to najčešće onima koji su povezani s Autonomnom ženskom kućom Zagreb i znaju što su one prošle. Takvi su im poslodavci spremni izlaziti u susret, razumiju ih i na sve im načine pokušavaju pomoći.

Situaciju u kojoj se nalaze nakon odlaska od zlostavljača sudionice doživljavaju kao novi početak i imaju podijeljeno mišljenje o tome trebaju li budući poslodavci biti upućeni u njihovu povijest. Dvije sudionice su bile upoznate s mjerama Hrvatskog zavoda za zapošljavanje koji prednost pri zapošljavanju daje zlostavljanim ženama. Ipak, one imaju dojam da ih ta mjera dodatno stigmatizira. Smatraju da ih to etiketira i onemogućuje im da same odlučuju kome i u kojim uvjetima žele ispričati kroz što su prošle.

'Ponekad imam dojam da sam roba s greškom. Kad vidite u dućanu na policama nekakav škart... kao netko kome nešto fali.'
'Kod privatnika ni slučajno ne spominjem svoju situaciju. Ali iste sekunde... ne bi me ni do kraja saslušali i već bih izletjela van. Ali kod nekih recimo poludržavnih firmi u sustavu ja bih rekla firmi... ja jesam negdje spomenula situaciju, nisam dobila ni povratnu informaciju što je bilo sa zamolbom.'
'Kad se trebamo zaposliti: ta ima problema, isfrustrirana, ranjena... žele manipulirati jer naučila si da se manipulira s tobom. To je jako ružno. Tako se danas gleda.'

Za kraj, sve sudionice navode kako žele zaposlenje, ne samo zbog financijske stabilnosti, već i zbog osjećaja koristi i zadovoljstva koje rad pruža. Žele osjetiti samostalnost i kontrolu nad svojim životom koje bi im zaposlenje omogućilo, ali i osjećaj ispunjenja i zadovoljstva. Nemogućnost pronalaženja i zadržavanja

posla samo produžava tešku situaciju u kojoj se nalaze i otežava i usporava oporavak i početak novog života.

'Ne očekujem niti želim sebe uljuljati u tu neku... ono da će mene netko... želim raditi, bilo što. Ja bih mela ulicu, vrlo rado. Zašto ne? Jer ono što sami zaradimo, meni je puno vrednije od onoga što bih ja od nekog dobila. O. K., ja sam zahvalna, ali meni bi puno značilo da ja uspijem za sebe i za svoju djecu zaraditi, da ja mogu nešto.'

Zaključak Iskustvo obiteljskog zlostavljanja ima izravan utjecaj na količinu i kvalitetu radnih iskustava žena do trenutka napuštanja nasilnika, a neizravan i nakon toga.

Dok je nasilje u obitelji aktualno, nedopuštanje nasilnika da žena radi te njegovo ometanje radnog ponašanja žene, predstavlja čestu strategiju nasilne kontrole i izolacije žrtve. Dio je to uobičajenog repertoara nasilnog ponašanja koje ima jasan cilj – jačanje moći nasilnika uz istodobno slabljenje moći žrtve. Zbog toga žene koje su preživjele nasilje imaju u prosjeku manje radnog iskustava, a time i slabije radne kompetencije od drugih žena koje traže posao. U trenutku kad napuste nasilnika i odluče potražiti zaposlenje, njihove su radne predispozicije i izgledi da pronađu adekvatan posao već na početku manje, u odnosu na drugu radnu snagu.

Nakon napuštanja nasilnika, ovoj se činjenici pridružuju i druge okolnosti koje otežavaju njihov položaj na tržištu rada i smanjuju njihovu konkurentnost. Teške objektivne okolnosti koje uključuju malo radnog iskustva, promjenu mjesta boravka, samohrano majčinstvo te stigmatizaciju žrtava nasilja, otežavaju im pronalazak adekvatnog zaposlenja i njegovo zadržavanje. To posebno dolazi do izražaja u trenucima ekonomske krize, visoke stope nezaposlenosti i općenito smanjenih radnih i socijalnih prava, kada je potražnja za radnim mjestima velika, a zahtjevi poslodavaca za prekovremenim radom i radom vikendima česti. Osim što bi im trajno zaposlenje osiguralo financijsku stabilnost i sigurnost te mogućnost rješavanja stambenog pitanja, ono bi pridonijelo i poboljšanju psihičkog blagostanja. Zaposlenje predstavlja poseban izvor zadovoljstva i snage zbog vjerovanja da se mogu brinuti o sebi i djeci, što pozitivno utječe na samopouzdanje. Zbog toga je zaposlenje važan faktor resocijalizacije ovih žena, kao i njihove djece.

Žene žrtve nasilja u obitelji treba promatrati kao rizičnu skupinu za dugotrajnu nezaposlenost, siromaštvo i socijalnu isključenost. Navedene pojave možemo smatrati neizravnim, ali teškim posljedicama života u nasilju koje trpe i njihova djeca jer je najčešće riječ o samohranim majkama. Da bismo sve navedeno izbjegli, potrebna je potpora javnih institucija koja bi bila usmjerena na stvaranje posebnih programa za žene žrtve nasilja u obitelji čiji je cilj: (1.) osnaživanje i razvoj radnih kompetencija i (2.) društveno podržano zapošljavanje u stabilnim tvrtkama s razvijenim odjelima za upravljanje ljudskim resursima. Pri organizaciji i provedbi ovih programa posebnu pozornost treba posvetiti izbjegavanju dodatne stigmatizacije ovih žena te očuvanju privatnosti i dostojanstva kako njih samih, tako i njihove djece.

'Prednost je u tome da nam netko da dostojanstvo, da se ostvarimo, da po nečem vrijedimo. To je nešto što trebamo.'

REZULTATI POLUSTRUKTURIRANIH INTERVJUA – RADNA ISKUSTVA ŽENA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Sve tri žene višegodišnje su klijentice Centra za žene žrtve rata ROSA, a njihova je savjetnica diplomirana socijalna pedagoginja, članica nacionalnog mobilnog tima za pomoć ženama žrtvama trgovine ljudima. Dvije žene imaju donekle slična iskustva vezana uz trgovinu ljudima: bile su zatočene na istom mjestu, danas se poznaju i međusobno kontaktiraju. Obje su udane i majke, u dvadesetim godinama života. Žrtve trgovine ljudima postale su kao odrasle osobe u dobi od 20 godina. U kontakt s trgovcima ljudima došle su na svom poslu, a žrtve prijevare su postale prihvativši njihovu ponudu za dobro plaćenim, legalnim poslom u inozemstvu. Četiri godine su klijentice Centra za žene žrtve rata ROSA. Treća žena je bila izložena različitim oblicima zlostavljanja od najranijeg djetinjstva, žrtvom trgovine ljudima postala je u dobi od 15 godina. Tri godine nakon toga, kao punoljetna osoba, postala je klijenticom Centra za žene žrtve rata ROSA. U stalnom je kontaktu sa savjetnicom, danas već punih osam godina.

Informacije o radnom iskustvu ovih žena pružila je njihova savjetnica u dva navrata. U razgovoru je ostavila dojam visokoangažirane osobe u poslu koji radi, sa sve tri žene tijekom godina uspostavila je prijateljski i blizak odnos povjerenja. Nije pretjerano reći kako ona predstavlja najvažniji oslonac i potporu ovim ženama. Izvrsno je informirana o svim njihovim dosadašnjim životnim situacijama i iskustvima.

ŽENA A – Žrtva trgovine ljudima u odrasloj dobi

Žena A ima završenu osnovnu školu. Radila je na telefonskim seks i tarot-linjama. Žrtva trgovine ljudima postala je kad je prihvatila ponudu da isti posao, ali bolje plaćen, obavlja u inozemstvu, riječ je dakako bila o prijeveri. U dobi od 20 godina, više od četiri mjeseca bila je zatočena i držana u ropstvu u stanu u inozemstvu gdje je seksualno iskorištavana u prostituciji. 'Poslom' je upravljala organizirana grupa kriminalaca. Nakon mnogo bezuspješnih pokušaja, uspjela se osloboditi i pobjeći uz pomoć jednog muškarca, inače korisnika seksualnih usluga. Nakon povratka u Hrvatsku, nije prijavila policiji da je bila žrtva trgovine ljudima niti je to povjerala svojoj okolini. Identificirala ju je policija kao svjedokinju u akciji otkrivanja i privođenja kriminalne organizacije čija je bila žrtva. Pritom su pozvali nacionalni mobilni tim za pomoć žrtvama trgovine ljudima čija je članica otada njezina savjetnica.

Prije nego što je postala žrtvom trgovine ljudima, u dobi od 15 godina bila je žrtva seksualnog nasilja: zlostavljač nije bio član njezine obitelji. Odrastala je u nesređenim obiteljskim okolnostima, uz oca alkoholičara. Roditelje opisuje kao grube i bez razumijevanja. U životu se snalazila samostalno, bez socijalne potpore obitelji.

Danas je udana, ima jedno dijete, trenutačno je trudna, živi u sređenim i adekvatnim stambenim prilikama. Do prije nešto više od godine dana, živjela je u zajednici s muževim roditeljima. Zbog stalnih sukoba i nasilja, često je intervenirala policija. Suprugovi roditelji nisu je prihvaćali i osuđivali su je nakon što su doznali za njezinu prošlost. Smatrali su je nevrijednom njihova sina i obiteljskom sramotom. Nakon što su se odvojili od roditelja, ne prate ih incidenti, a savjetnica ih opisuje kao skladan par. Suprug joj je uvijek pružao potporu i nije ju osuđivao zbog prošlosti.

Savjetnica ženu A smatra dominantnom i poduzetnom osobom i u privatnoj i u poslovnoj domeni. Doima se stabilnom, sposobna je nositi se s vlastitim problemima. To potvrđuju i biografski podaci. Žena A nikada nije zatražila ili prihvatila ponudenu pomoć psihologa ili psihijatra, nije sklona samookrivljanju zbog proživljenih traumatičnih iskustava. Sama je u kratkom vremenu izgradila kuću u kojoj danas stanuju.

U poslu je žena A uvijek pokazivala visok stupanj snalažljivosti. Uvijek je imala jasne poslovne ideje koje je uspješno i realizirala. U tom smislu, gotovo da joj i nije bila potrebna potpora. Osnovala je tvrtku za pružanje tarot-usluga i razgovore s muškarcima koji preko

telefona žele upoznati partnericu. U određenom razdoblju, uz nju i supruga, u tvrtki su bile zaposlene još četiri osobe. Zbog trenutačne ekonomske krize, bila je prisiljena otpustiti zaposlenike, a tvrtku je registrirala za mnogo širi dijapazon djelatnosti kako bi smanjila troškove poslovanja. Ona i njezin suprug i dalje uspijevaju živjeti od ovog oblika samozapošljavanja te podmirivati sve financijske obveze, među kojima je i kredit za izgradnju kuće.

Zaključak Žena A primjer je poslovno proaktivne osobe, poduzetničke karijere. Iako se poslovi kojima se ona bavi smatraju 'rubnim i marginalnim aktivnostima uslužnog sektora', riječ je o legalno prijavljenim djelatnostima. Savjetnica smatra kako je posao i ekonomska situiranost važna determinanta psihosocijalne rehabilitacije ove žene. Činjenica da ova žena uspijeva u teškim društvenim prilikama pronalaziti i organizirati poslove koji su izvor ekonomske sigurnosti nje i njezine obitelji proizlazi iz njezinih individualnih osobina: proaktivnosti, snalažljivosti, odlučnosti i emocionalne stabilnosti. Žena A primjer je kako potpora ženama žrtvama trgovine ljudima treba biti individualizirana i ovisiti o osobinama te posebno o emocionalnoj stabilnosti same žrtve. Drugim riječima, osobe koje su bile žrtve trgovine ljudima ne treba promatrati kao homogenu skupinu, a posebno je važno podržati njihovu vlastitu i autonomnu snagu nošenja sa samim događajem i njegovim posljedicama. Dijelim dojam savjetnice koja procjenjuje da bi inzistiranje na psihološkoj ili psihijatrijskoj pomoći ženi A, kao i njezino uključivanje u strukturirane programe socijalne rehabilitacije, bila sekundarna viktimizacija.

ŽENA B – žrtva trgovine ljudima u odrasloj dobi Žena B ima srednju stručnu spremu agronomskog smjera. Bila je žrtva trgovine ljudima i riječ je o istoj kriminalnoj organizaciji kao i u slučaju žene A. Zanimljivošću je da su obje bile zatočene na istome mjestu i s istim ciljem. Također ju je, u istoj akciji, identificirala policija kao svjedokinju te je na isti način kao i žena A postala klijenticom Centra za žene žrtve rata ROSA. Prije zatočeništva radila je kao konobarica te je također prihvatila (lažnu) ponudu da se zaposli na tarot-telefonskoj liniji u inozemstvu. Tada je imala 21 godinu. U ropstvu je provela više od mjesec dana, a oslobodila ju je majka.

Kada je imala 16 godina, njezin je otac poginuo u prometnoj nesreći. Uz oca je bila jako vezana, teško je podnijela njegovu smrt i bila je pod psihijatrijskom skrbi. Majka se ubrzo preudala za čovjeka koji je navodno bio nasilnik. Prije nego što je postala žrtvom trgovine ljudima, nije bila žrtva seksualnog zlostavljanja. Danas živi u izvanbračnoj zajednici s 14 godina starijim partnerom i ima jedno dijete. Njezin je partner nezaposlen i katkad zarađuje povremenim poslovima. Stanuju u blizini kuće njezine majke u samostalnom manjem objektu koji bi trebalo renovirati. Stambeni i ekonomski uvjeti u kojima žive loši su i na rubu siromaštva. Izjavljuje kako se suprug opija. Suprug je upoznat s njezinom prošlošću. Savjetnica procjenjuje da je suprug ne cijeni te da njihova veza nije skladna. Žena B ga opravdava i smatra kako nema smisla očekivati više.

Donedavno je bila nezaposlena i bezuspješno je pokušavala pronaći posao. Nedavno se zaposlila kao konobarica u obližnjem kafiću. Ima sređeni radni status, a poslodavac joj je omogućio rad isključivo u jutarnjoj smjeni kako bi se mogla brinuti o djetetu. Posao je prihvatila iz nužde, kao jedinu mogućnost. Na poslu se osjeća nesigurnom i izjavljuje kako u kafiću vidi iste osobe, povezane s trgovinom ljudima, kako 'vrbuju' neke druge žene. Zbog svega je uplašena, brine se zbog svjedočenja i boji se trenutka kada osuđene osobe odsluže kaznu i izađu iz zatvora.

Žena B je bila u tretmanu psihologa i psihijatra te i danas odlazi psihijatru. Vrlo je nesigurna, sklona samookrivljavanju zbog proživljenih događaja. Iako ju je majka izbavila iz zatočeništva, nikad joj nije rekla punu istinu o tome čemu je bila izložena. Osim savjetnice,

nije razvila drugu mrežu socijalne potpore. Prije trudnoće imala je faze pretjerane konzumacije alkohola i tableta za smirenje. Savjetnica procjenjuje kako žena B ne bi prihvatila neki program društveno poticanog zapošljavanja kada bi joj se nudio, jer se izrazito boji stigmatizacije te trenutačnu situaciju ne doživljava dovoljno lošom da s njom ne bi mogla živjeti.

Zaključak Žena B je primjer psihički vulnerabilne osobe, socijalno izolirane i sklone samookrivljanju. Ove karakteristike vjerojatno manjim dijelom predstavljaju njezine urođene ili u djetinjstvu stečene predispozicije, a posebno su se razvile nakon ovako traumatičnog životnog iskustva. Uz to, ona pokazuje i snagu da se nosi s proživljenim traumama: navedimo samo da je majka te da je samostalno uspjela pronaći zaposlenje. Njezina psihološka dobrobit bi bila znatno bolja kada bi mogla raditi posao koji nije u istom okruženju u kojem je postala žrtvom trgovine ljudima te koji bi joj pružio ekonomsku i statusnu sigurnost. Zato bi joj koristilo društveno poticano zapošljavanje. Pritom posebnu pozornost treba posvetiti izbjegavanju stigmatizacije kao žrtve trgovine ljudima.

Recimo nakraju kako su se obje ove žene vratile poslovima koje su radile prije nego što su postale žrtvama trgovine ljudima, odnosno poslovima na kojima su radile kada su prihvatile prijevare 'poslovne ponude' trgovaca ljudima. Zato se možemo upitati: da su se na ovim poslovima osjećale zadovoljno i situirano, bi li prihvatile 'ponudu' i krenule na put u nepoznato? Vjerojatno, ne. Doprinosi li njihovo vraćanje u kontekst u kojem su donijele svoju najlošiju životnu 'odluku' njihovoj psihosocijalnoj rehabilitaciji? Također, vjerojatno, ne. Iako žena A i žena B različito vide svoj sadašnji posao (žena A kao vlastiti izbor u egzistencijalnom snalaženju, a žena B kao nemogućnost da nađe bolje zaposlenje), smatramo kako bi za dobrobit obje bilo nužno osigurati im drukčija zaposlenja.

ŽENA C – žrtva trgovine ljudima tijekom djetinjstva Žena C bila je žrtva trgovine ljudima s 15 godina. Dotada je živjela u inozemstvu u mnogočlanoj obitelji. Njezin otac i djed bavili su se organiziranim kriminalom: trgovinom ljudima, držanjem ljudi u ropstvu, preprodajom droge. Od djetinjstva je bila izložena različitim oblicima nasilja i seksualnom zlostavljanju. Otac ju je i prije pokušao prodati, ali se spasila tako što je sama sebi ozlijedila nogu. Bila je uključivana u kriminalne poslove preprodaje droge. U dobi od 15 godina otac ju je pokušao prodati, a Hrvatska je bila tranzitna zemlja na putu odvođenja u ropstvo. Žena C, tada djevojčica, bila je drogirana, ali se uspjela za vrijeme tranzita kroz Hrvatsku osvijestiti te je pobjegla i prijavila se policiji. Godinu i pol je provela u prihvatnoj stanici, a nakon toga je prebačena u dom za maloljetnice s poremećajem u ponašanju gdje je provela vrijeme do punoljetnosti. Cijelo to vrijeme nije imala nikakve osobne dokumente, niti je formalno utvrđen njezin identitet. Nije bila uključena ni u kakav sustav obrazovanja. Za vrijeme boravka u domu, ponovno je postala žrtvom trgovine ljudima, a sa 17 godina pronašla ju je policija u jednoj raciji. S 18 godina dom prestaje biti mjerodavan i ona postaje klijenticom Centra za žene žrtve rata ROSA. O njoj se počinje brinuti savjetnica, zajedno s drugim suradnicima. Danas ima 26 godina i u gotovo je svakodnevnom kontaktu sa savjetnicom.

Savjetnica je opisuje kao potpuno nesocijaliziranu djevojku. Uz veliki napor i trud te ustrajan rad i potporu, počinje pokazivati promjene u ponašanju. Uključuje se u večernju školu i uspijeva je završiti, a nakon toga završava srednju kuharsku školu. Savjetnica postaje središnja osoba u njezinu životu s kojom stvara čvrsti prijateljski odnos i uspostavlja povjerenje. Velikim trudom i ustrajnošću, Centar za žene žrtve rata ROSA uspijeva formalno utvrditi njezin identitet i žena C dobiva osobne dokumente. Izrazito teškoću u njezinoj psihosocijalnoj rehabilitaciji predstavljale su zapreke za ostvarivanje stalnog boravišta u Hrvatskoj i nemogućnost zapošljavanja. Prije nešto više od godine dana, žena C postala je hrvatska državljanka. U međuvremenu je prema vlastitoj želji promijenila identitet.

Danas živi s partnerom u iznajmljenom stanu. Radi na povremenim sezonskim poslovima u turizmu. Prodaje karte za jednodnevne izlete brodom. U poslu je vrlo uspješna zbog svoje marljivosti, komunikativnosti i poznavanja stranog jezika. Od zarade uspijeva živjeti tijekom cijele godine. Poslovi koje obavlja nisu prijavljeni pa ima status nezaposlene osobe. Neuspješno pokušava pronaći stalno zaposlenje.

Žena C ima ozbiljne i teške psihičke posljedice zbog proživljenih trauma. Sklona je suicidu koji je više puta i pokušavala, depresivnosti, a ima dijagnosticiran disocijativan poremećaj ličnosti. Iako ostavlja dojam vedre, šarmantne i komunikativne osobe, ne uspijeva stvoriti čvrste i stabilne veze s drugim ljudima te razviti socijalnu mrežu potpore. Njezina je veza s partnerom višegodišnja, ali nestabilna.

Savjetnica procjenjuje kako je pronalaženje zaposlenja ključno za njezinu psihosocijalnu rehabilitaciju. Osim razvoja samopoštovanja i ekonomske sigurnosti, zaposlenje bi ženi C pružilo vremensku strukturu dana, izvuklo je iz socijalne izolacije i odredilo poziciju u društvu. Također bi joj pružilo mogućnost planiranja budućnosti. Sve navedeno, bitne su determinante psihološkog zdravlja, a zaposlenje predstavlja njihov nezamjenjiv izvor. Teškoće u pronalaženju zaposlenja proizlaze iz unutarnjih i izvanjskih ograničenja na koje savjetnica i žena C nailaze: (1.) zbog narušene psihološke dobrobiti žena C često nije u stanju dugoročno planirati, nema jasne životne ciljeve; (2.) zbog nesređenih dokumenata i nemogućnosti prijave boravišta, žena C donedavno nije bila u mogućnosti prijaviti se na Državni zavod za zapošljavanje, njezin formalni status u društvu dugo je vremena uvelike bio neriješen. S druge strane, žena C pokazuje i kompetencije koje su cijenjene na tržištu rada: marljiva je, sposobna i snalažljiva, komunikativna, govori strani jezik, privlačnog je i šarmantnog izgleda. Vrijedi napomenuti kako na sezonskom poslu prodaje izletničkih karata godinama radi kod istog poslodavca koji je njezinim radom vrlo zadovoljan, godinama (neprijavljeno) stanuje kod istog stanodavca koji je nedavno dopustio i prijavu boravišta na podstanarskoj adresi.

Zaključak Životni put žene C primjer je mogućeg uspjeha u radu s osobama koje je društvo smjestilo u kategoriju 'beperspektivnih slučajeva'. Da bi se ovakvi rezultati psihosocijalne rehabilitacije postigli, potreban je bio zaista intenzivan i požrtvovan rad savjetnice koji je u mnogočemu predstavljao osobnu misiju i u znatnoj mjeri premašio očekivane profesionalne okvire. Ali, prema našoj procjeni, nikada previše i nikada kontraproduktivno ni za savjetnicu ni za klijenticu. Također, žena C dokaz je kako je i nakon najtraumatičnijih iskustava u formativnoj fazi djetinjstva moguće postati funkcionalan i vrijedan član društva. Osim zasluga savjetnice, zaslužne su i očito snažne predispozicije same klijentice.

Zbog teških trauma u djetinjstvu, žena C trpi teške i dugoročne psihičke posljedice. No, i uz njih moguće je živjeti dovoljno kvalitetno. Uvjet je ekonomska i statusna sigurnost koju može pružiti jedino zaposlenje pa bi takve osobe trebale biti uključene u društveno podupirano zapošljavanje. Nepostojanje institucionalne potpore u traženju adekvatnog posla i zapošljavanja klijentice, trenutačno predstavlja najveću zapreku za njezinu aktualnu dobrobit.

5

STUDIJE SLUČAJA

5A Tri studije slučaja – žrtve partnerskog nasilja

KLIJENTICA SKLONIŠTA A. A. A. A. se obratila za pomoć Autonomnoj ženskoj kući Zagreb nakon dugogodišnjeg teškog psihičkog i fizičkog nasilja koje je preživjela: nasilnik je bio njezin suprug. Nasilju su često prisustvovala i maloljetna djeca koju je njihov otac (žrtvin suprug) također često tukao. A. A. je odrastala u peteročlanoj obitelji u ruralnoj sredini gdje se od nje, kao od najstarijeg ženskog djeteta, očekivalo da se brine o mlađoj braći i sestrama. Završila je osnovnu školu te se nakon školovanja do udaje posvetila brizi o kućanstvu u kojem je živjela sa svojom primarnom obitelji. Udala se kao devetnaestogodišnja djevojka te je do svoje tridesete godine u braku rodila troje djece. Radila je u obližnjoj trgovini, no budući da ju je suprug fizički zlostavljao, često je bila na bolovanju. Sav zarađeni novac morala je predavati suprugu u ruke te nije smjela raspolagati novcem. Kako je postala tehnološkim viškom, tako je počela raditi honorarno kao nadničarka. Obitelj je od prihoda imala njezinu nadnicu koja nije bila redovita te suprugu plaću, međutim, kako je suprug bio ovisan o alkoholu i kocki, tako je sav novac trošio na svoju ovisnost, često ostavljajući nju i djecu bez ijedne kune za hranu i s neplaćenim računima za struju, vodu i telefon. Nakon posljednjeg fizičkog napada A. A. je nakon izlaska iz bolnice potražila pomoć u Autonomnoj ženskoj kući Zagreb te je s djecom smještena u sklonište za žene i djecu žrtve nasilja.

S dolaskom u sklonište Autonomne ženske kuće Zagreb, A. A. je započela svoj dugotrajni psihofizički oporavak od nasilja. Imala je zacrtane jasne ciljeve koji bi joj osigurali budućnost i život bez nasilja. Kako je često znala izjavljivati, financijska ovisnost o suprugu bila je jedan od glavnih razloga zašto je i ostala u braku s njim sve te godine i trpjela nasilje. Jedan od njezinih ciljeva bio je i pronalaženje stalnog zaposlenja koje bi joj donijelo financijsku sigurnost i stabilnost. Kako je od formalnog obrazovanja imala samo završenu osnovnu školu te nedovoljno radnog iskustva kojim bi ozbiljno mogla konkurirati na tržištu rada, uz pronalaženje posla koji bi nosio zadovoljavajuću zaradu, konzultirajući se sa svojom savjetnicom u skloništu, kao dugoročan cilj sebi je postavila i doškolovanje, odnosno prekvalifikaciju. Ipak, za njezino je samopouzdanje bilo ključno odmah pronaći bilo kakav posao kako bi mogla sama uzdržavati sebe i svoju djecu te tako vratiti vjeru u sebe i svoje sposobnosti. Traumatizirana muškim nasiljem koje je doživjela od supruga, za nju, jedina opcija koja nije dolazila u obzir kao zaposlenje, bio je rad u kafiću na mjestu konobarice. Grozila se svakodnevnog doticaja i bilo kakve komunikacije s muškarcima, a pogotovo u okruženju gdje se toči alkohol. Bojala se uvreda, neželjenih fizičkih kontakata i ponižavajućih komentara muških gostiju. U savjetodavnom razgovoru i suradnji s radnicom skloništa, napravila je popis poslova koje je mogla i znala obavljati te plan traženja posla. Smanjenog samopouzdanja, A. A. je pokazivala izrazite simptome nelagodnosti pri svakom kontaktu s potencijalnim poslodavcem; tih, brz i nerazgovijetan govor, zamuckivanje. S njom su radnice skloništa svakodnevno radile na podizanju samopouzdanja i povratku vjere u sebe samu, ukazivale joj na mnoge osobne kvalitete koje ima, a također i vještine koje posjeduje, a koje uzima „zdravo za gotovo“ ne shvaćajući ih kao

dovoljne za konkuriranje na tržištu rada. Također, sudjelujući na nekoliko radionica koje su organizirane u skloništu, A. A. je svladala osnovne komunikacijske vještine potrebne za pronalaženje posla, napisala je svoj prvi životopis i postala još odlučnijom da u što kraćem roku pronade zaposlenje. Nakon savjetodavnog razgovora i uputa kako se najbolje prezentirati poslodavcu, obavila je nekoliko telefonskih poziva i poslala nekoliko zamolbi za posao. Pozitivan odgovor je dobila od jednog poslodavca: s A. A. se, neposredno prije razgovora za posao, intenzivno radilo na sljedećem:

- podizanju samopouzdanja i osjećaju sigurnosti u sebe samu
- prezentaciji osobnih kvaliteta, vještina i znanja.

Uspješno je odradila taj razgovor za posao te se honorarno zaposlila radeći šest sati na dan. Taj joj je posao ostavljao dovoljno slobodnog vremena koje je mogla posvetiti brizi za svoju djecu, ali kako je za podizanje troje djece potreban veći iznos novca, a suprug nije pridonosio za uzdržavanje djece, u savjetodavnom razgovoru o osobnim i profesionalnim ciljevima u životu, izrazila je želju za što bržom prekvalifikacijom i pronalaskom posla koji bi joj donio veće prihode. S A. A. se također svakodnevno radilo na njezinu osnaživanju i educiralo je se kako da se izbori za zakonom joj zajamčena prava i mogućnosti. Redovito je odlazila na mjesečna savjetovanja u Hrvatski zavod za zapošljavanje gdje se informirala o raznim mogućnostima profesionalnog usavršavanja i napredovanja te je tako odlučila upisati se na prekvalifikaciju za deficitarno zanimanje koju je uspješno završila. Završetak doškoloovanja izuzetno je poticajno djelovao na A. A., donio joj je veću sigurnost u vlastite sposobnosti i podigao razinu samopouzdanja. Radeći prvi honorarni posao, još je aktivnije počela tražiti novi posao te je u tome i uspjela šest mjeseci nakon prekvalifikacije. Na tom su joj putu sve radnice skloništa pružale potporu te joj bile dostupne za pomoć oko pisanja životopisa, motivacijskog pisma i pripreme natječajne dokumentacije koju je trebala priložiti uz molbu.

A. A. je sada zaposlena u struci, ambiciozna je, i dalje želi napredovati te štediti novac kako bi se mogla dalje školovati. Posebno se ponosi sobom i činjenicom da otkad se zaposlila, još nije bila na bolovanju, uspješna je na svom radnom mjestu te zajedno sa svojom djecom živi život bez nasilja. A. A. je uz financijsku stabilnost, uz posao koji joj donosi adekvatne prihode i osjećaj uspjeha, vratila povjerenje u sebe i preuzela kontrolu nad vlastitim životom te tako eliminirala jedan od ključnih razloga koji su je primorali da trpi nasilje u braku, odnosno, obitelji.

KLIJENTICA SKLONIŠTA B. B. Klijenticu B. B. je u sklonište Autonomne ženske kuće Zagreb uputila socijalna radnica kojoj se povjerala da je njezin suprug nasilnik koji je zlostavlja psihički, fizički i seksualno. U braku je rodila troje djece. Svakodnevna ponižavanja, seksualne i fizičke napade na sebe skrivala je od svoje okoline, kako obiteljske, tako i poslovne. Odmah nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja, zaposlila se u struci, a na radnom mjestu je upoznala svog supruga, koji je poslije promijenio posao, ali je svakodnevno navraćao na njezino radno mjesto te ju je, uz ostale oblike kontrole, i tako kontrolirao. B. B. je često znala govoriti da joj je posao, uz djecu, bio jedina svijetla točka u životu. Na poslu se nije osjećala kao zlostavljana žena, već kao uspješna mlada žena kojoj nijedan zadatak nije bio težak. Kako je dala otkaz na poslu da je suprug ondje ne bi pronašao, tako je prvi put u svom životu postala nezaposlena.

B. B. je nezaposlenost teško pala. Osjećala se besposlenom, beskorisnom i bila je nadasve ljuta na činjenicu da je ona ta, a ne njezin suprug, koja mora mijenjati svoj život, pa čak i posao. Bojala se da u ovim recesijskim vremenima neće moći pronaći posao, a kako su joj djeca bila visoko traumatizirana te su pokazivala jasne simptome PTSP-a, teško su se i sporo psihički oporavljala od nasilja koje su preživjela, tako je B. B. sve više tonula u depresiju i beznade. Često je znala ponavljati da čemu joj sve, i posao i novac ako joj se djeca možda nikad neće oporaviti. Mučila ju je krivnja što nije odmah otišla iz nasilnoga

braka, patila je od nesanice, noćnih mora, prisilnih slika te reaktivne depresije. Bilo je jasno da u takvu stanju nije sposobna odmah početi tražiti novi posao te se B. B. uputila na intenzivnu psihološku terapiju. Uz profesionalnu psihološku pomoć, B. B. su radnice skloništa svakodnevno hrabrile, osnaživale, ukazivale joj da nije ona kriva za situaciju u kojoj se trenutačno nalazi, niti se ima čega sramiti. Također, B. B. se ukazalo na činjenicu da je pronalaženje zaposlenja za nju nužno i da joj može samo pomoći u njezinu oporavku. Nakon nekoliko mjeseci redovite psihološke terapije i svakodnevnog savjetodavnog rada te emocionalne potpore u skloništu, B. B. je postajala spremnija za aktivno traženje zaposlenja. Uz pomoć savjetnice u skloništu, napravila je plan traženja posla, napisala životopis i počela redovito pretraživati internetske stranice i portale tražeći natječaje na koje bi se mogla prijaviti. Nakon nekoliko tjedana bila je pozvana na razgovor za posao koji nije dobila. To ju je obeshrabrilo u daljnjem traženju posla. Osjećala se bezvrijednom, glupom i neuspješnom. Radnice skloništa svakodnevno su je hrabrile, ukazivale joj na vrline koje posjeduje te je motivirale i poticale u nastojanjima da pronađe zaposlenje. B. B. je otišla na još nekoliko razgovora za posao, ali rezultat nije bio pozitivan. S B. B. se u tom razdoblju intenzivno radilo na sljedećem:

- psihološkom terapijskom radu
- motivacijskim razgovorima za pronalazak zaposlenja
- podizanju samopouzdanja i osjećaju sigurnosti u sebe samu
- prezentaciji osobnih kvaliteta, vještina i znanja kroz igranje uloga.

B. B. se nakon svakog razgovora za posao koji nije dobila, osjećala sve bespomoćnijom te je bilo jasno da mora poraditi na prezentaciji sebe kao kvalitetne radne snage.

Nakon mnogih sati savjetovanja kako se predstaviti poslodavcu u najboljem svjetlu i nakon mnogih razgovora za posao, B. B. je uspjela pronaći posao u struci. S vremenom su se simptomi depresije i PTSP-a znatno ublažili, kako kod nje same, tako i kod njezine djece. Uspjela je zadržati posao, zajedno sa svojom djecom u slobodno se vrijeme bavi sportskim aktivnostima, a i pobijedila je svoj strah od nezaposlenosti i traženja posla. Štoviše, u ovim recesijskim vremenima, B. B. je pronašla još dva dodatna honorarna posla. Sada radi tri posla, zarađuje, kako sama kaže, više nego što je ikad očekivala da je moguće zarađivati.

KLIJENTICA SKLONIŠTA C. C. C. C. je u sklonište Autonomne ženske kuće Zagreb došla zbog dugogodišnjeg fizičkog i psihičkog nasilja kojemu ju je podvrgavao njezin suprug. Visoko je obrazovana, a do dolaska u sklonište bila je nezaposlena jer joj suprug nije dopuštao da radi, uz izgovor da nije dovoljno sposobna i organizirana kako bi bila i zaposlena i brinula se o djeci. U braku je rodila dvoje djece.

Kako je godinama slušala od supruga da je nesposobna za oboje, tako je i sama u to počela vjerovati. Radnice skloništa s njom su svakodnevno radile na podizanju samopouzdanja. C. C. je izrazito komunikativna, inteligentna žena te posjeduje sve preduvjete za uspješno pronalaženje posla. Međutim, problemi koji su se pokazali ključnima pri traženju zaposlenja ponajprije su se odnosili na nerazumijevanje poslodavca za samohranu majku. C. C. je bila na mnogim razgovorima za posao, međutim s većine se razgovora vraćala ljuta na poslodavce koji su je pitali o njezinu statusu: je li udana, ima li djece, planira li opet roditi i koristiti roditeljni dopust. Nastavila je aktivno tražiti posao, javljala se na sve natječaje za posao u struci, a i na mnoge koji nisu bili u njezinoj struci. Kako je često znala ući u uži izbor, a potom ipak ne dobiti posao, gubila je motivaciju. S C. C. se intenzivno radilo na sljedećem:

- psihološkom terapijskom radu
- motivacijskim razgovorima u vezi s traženjem zaposlenja
- podizanju samopouzdanja i osjećaju sigurnosti u sebe samu
- prezentaciji osobnih kvaliteta, vještina i znanja.

C. C. je uspjela nakon nekoliko mjeseci pronaći posao u struci. Nije posve zadovoljna jer je zaposlena honorarno i primanja joj nisu dovoljna kako bi podmirila egzistencijalne troškove sebe i svoje djece, međutim i dalje, uz taj posao, intenzivno traži i novi koji bi joj omogućio napredovanje u karijeri i veće prihode.

5B Tri studije slučaja – žrtve trgovanja ljudima

Sve tri žene višegodišnje su klijentice Centra za žene žrtve rata ROSA, dvije imaju donekle slična iskustva vezana uz trgovinu ljudima jer su bile zatočene na istom mjestu pa i danas međusobno kontaktiraju. Treća žena je bila izložena različitim oblicima zlostavljanja od najranijeg djetinjstva, žrtvom trgovanja ljudima postala je u dobi od 15 godina. Tri godine nakon toga, kao punoljetna osoba, postala je klijenticom Centra za žene žrtve rata ROSA. U stalnom je kontaktu sa savjetnicom već punih osam godina.

KLIJENTICA 1 Od naobrazbe, klijentica ima završenu samo osnovnu školu. Kao djevojčica koja je živjela u nesređenoj obitelji, koja nije imala razumijevanja za probleme njezina odrastanja, nije uspjela završiti srednju školu. U vrlo ranoj dobi bila je žrtva seksualnog nasilja koje je počinio stariji muškarac, koji je u sudskom postupku i osuđen i taj je događaj vjerojatno u znatnoj mjeri pridonio njezinoj odluci da napusti školu. U životu se uglavnom snalazila samostalno, bez socijalne potpore obitelji pa tako nije imala dovoljno poticaja ni u školovanju. Prije nego što je postala žrtvom trgovanja ljudima radila je na tarot-linijama i u tom poslu se dobro snalazila pa nije ni razmišljala da završi srednju školu koju je napustila. Ponuda da isti posao radi u inozemstvu za veću plaću, dovela ju je u situaciju da postane žrtvom trgovanja ljudima.

Nakon povratka iz ropstva osnovala je obitelj i vratila se poslu koji je prije radila – vođenju tarot-linije, s tim da je vrlo brzo svoja prijašnja iskustva pretvorila u vlastiti obrt, odlučna da 'radi za sebe'. Vrlo sposobna u svladavanju administrativnih zapreka i udovoljavanju zahtjevima za vođenje obrta, uspješno je radila i u jednom trenutku uza sebe i supruga zapošljavala još četiri osobe. Obrt je zatim preregistrirala u poduzeće sa širim okvirima djelovanja, kako bi se na taj način suočila s krizom zbog koje su se pozivi na komercijalnu liniju znatno smanjili.

Do prije nešto više od godine dana, živjela je u zajednici sa suprugovim roditeljima gdje je zbog stalnih sukoba i nasilja često intervenirala policija, ali posao nije zanemarila. Nakon što su se odvojili od roditelja i počeli živjeti samostalno, nisu ih pratili incidenti te se doimaju kao skladan par, kako u privatnoj, tako i u poslovnoj sferi. Suprug je podupire i ne osuđuje zbog prošlosti.

Danas živi u sređenim i adekvatnim stambenim prilikama, uspjela je dobiti kredit i izgraditi kuću te očekuje drugo dijete. Smatra se odlučnom i poduzetnom osobom, doima se stabilnom, sposobna je nositi se s vlastitim problemima. Zanimljiva je činjenica da nikada nije zatražila ili prihvatila ponudenu pomoć psihologa ili psihijatra. Vjerojatno zato što nije sklona samookrivljavanju zbog proživljenih traumatičnih iskustava i moguće je da je to jedan od faktora koji je pridonio njezinom uspješnom oporavku.

U poslu je otpočetak pokazivala visok stupanj snalažljivosti; nedostatak formalnog obrazovanja nadoknađivala je sama, ciljano učeći ono što je smatrala potrebnim za posao. Uvijek je imala jasne poslovne ideje koje je uspješno i realizirala. U tom smislu, gotovo da joj i nije bila potrebna potpora. Ona i njezin suprug i dalje uspijevaju živjeti od ovog oblika samozapošljavanja te podmirivati sve financijske obveze, među kojima je i kredit za izgradnju kuće.

Klijentica 1 primjer je poslovno proaktivne osobe, poduzetničkog duha. Posao i ekonomska situiranost bitno su pridonijeli njezinoj psihosocijalnoj rehabilitaciji. Činjenica da ona u teškim društvenim prilikama uspijeva pronalaziti i organizirati poslove koji su izvor ekonomske sigurnosti nje i njezine obitelji, proizlazi iz njezinih individualnih osobina: asertivnosti, snalažljivosti, čvrstini i emocionalnoj stabilnosti. Ona je primjer kako je kod žrtava važno poduprijeti i osnažiti njihovu vlastitu snagu nošenja sa samim događajem i njegovim posljedicama. Vjerujemo kako bi inzistiranje na psihološkoj ili psihijatrijskoj pomoći, kao i njezino uključivanje u strukturirane programe socijalne rehabilitacije, za takvu osobu predstavljalo sekundarnu viktimizaciju i umjesto osnaživanja, oslabilo bi je, s obzirom na to da se osjećaj samopoštovanja gradi kod osobe kad se s realnošću uspješno nosi samostalno.

KLIJENTICA 2 Klijentica 2 ima srednju stručnu spremu poljoprivrednog smjera. Bila je žrtva trgovanja ljudima: riječ je o istoj kriminalnoj organizaciji kao i u prethodnom slučaju. Obje su žene bile zatočene na istom mjestu i s istim ciljem te su na isti način došle u program potpore Centra za žene žrtve rata ROSA. Prije nego što je postala žrtvom trgovanja ljudima, klijentica 2 radila je kao konobarica te je na tom poslu prihvatila ponudu za lakše i bolje plaćeno zaposlenje u inozemstvu, bez prethodne provjere i razmišljanja.

U djetinjstvu je doživjela traumu: njezin je otac poginuo u prometnoj nesreći. Kako je za njega bila jako vezana, teško je podnijela njegovu smrt i bila je pod psihijatrijskom skrbi. Nova trauma kao žrtve trgovanja ljudima još je više opteretila njezinu krhku psihu i dodatno otežala snalaženje u realnosti. Danas živi u izvanbračnoj zajednici i ima jedno dijete. Njezin je partner trenutačno nezaposlen, kućanstvu pridonosi povremenim poslovima. Stambeni i ekonomski uvjeti u kojima žive loši su i na rubu siromaštva. Partner je upoznat s njezinom prošlošću i prihvatio ju je, ali se stječe dojam kako je ne cijeni dovoljno te da njihova veza za žrtvu nije zadovoljavajuća. Ona prihvaća realnost i miri se s postojećim stanjem, s opravdanjem kako realno i ne može očekivati više.

Donedavno je bila nezaposlena i bezuspješno je pokušavala pronaći posao. Nedavno se ponovno zaposlila kao konobarica u kafiću u svom gradu. Imala je sređeni radni status, poslodavka joj je omogućila rad isključivo u jutarnjoj smjeni kako bi se mogla brinuti o djetetu, međutim to nije dugo trajalo jer posao navodno nije išao pa je opet ostala bez posla. Ubrzo je prihvatila sličan posao, iz nužde, kao jedinu mogućnost. Ondje se osjećala nesigurnom, vlasnik joj je natuknuo da zna što joj se dogodilo, a u kafiću je čula i neprikladne komentare na svoj račun. Zbog svega je uplašena, zabrinuta i voljela bi raditi posao koji nije toliko stresan i u kontaktu s ljudima. Ponudu da se obrati posebnoj savjetnici pri HZZ-u za pomoć u pronalaženju posla preko programa društveno poticanog zapošljavanja, dugo je odbijala jer nije htjela „da se zna“. Sada je prihvaća, čak je ostvarila inicijalni kontakt sa savjetnicom, no s realizacijom će krenuti od jeseni, kada bude manje ponuda za sezonske poslove koji su dostupni ljeti. Dotada će i dalje raditi kao konobarica jer se to najviše traži.

Klijentica 2 je bila na tretmanu psihologa i psihijatra te i danas koristi psihijatrijsku potporu. Vrlo je nesigurna, sklona samookrivljavanju i vrlo niske razine samopoštovanja. Osim savjetnice i druge žrtve s kojom je u kontaktu, nije razvila širu mrežu socijalne potpore.

Klasičan je primjer psihički izuzetno ranjive osobe, socijalno izolirane i sklone samookrivljanju. Ove karakteristike vjerojatno dijelom predstavljaju njezine urođene ili u djetinjstvu stečene predispozicije, a dodatno su se razvile nakon posljednjeg traumatičnog životnog iskustva. Ipak, ona pokazuje i snagu da se na svoj način nosi s proživljenim traumama: dobra je majka i samostalno je uspjela pronaći zaposlenje. Njezino psihičko stanje bilo bi znatno bolje kada bi mogla raditi posao koji nije u istom okruženju u kojem je postala žrtvom trgovanja ljudima i koji bi joj pružio dugoročnu ekonomsku i statusnu sigurnost. Zato bi joj izuzetno koristilo društveno poticano zapošljavanje. Pri tome posebnu pozornost treba posvetiti izbjegavanju stigmatizacije njezinim etiketiranjem kao žrtve trgovanja ljudima, što je sada u sustavu moguće jer su savjetnice za takve osobe posebno odabrane osobe i samo će one biti upoznate s tom činjenicom.

Indikativno je da su se obje ove klijentice vratile poslovima koje su radile prije nego što su postale žrtvama trgovanja ljudima te su se tako vratile u isti kontekst u kojem su donijele svoju najlošiju životnu 'odluku'. Međutim, njih dvije potpuno različito vide svoj sadašnji posao – jedna kao napredak u egzistencijalnom snalaženju, a druga kao nužno zlo jer ne može naći bolje zaposlenje. To je također jedan od indikatora oporavka, budući da nalaženje i zadržavanje posla zahtijeva određenu psihičku stabilnost i snagu koja je traumatskim iskustvom bitno poremećena. Klijentica koja se samozaposlila izbjegla je poslovno okruženje u kojem bi mogla biti izložena neugodnostima, primjerice, suradnika i rukovoditelja, pa je pitanje bi li bila jednako uspješna u sredini u kojoj bi se s takvim problemima morala svakodnevno suočavati. U svakom slučaju, pri potpori kod zapošljavanja trebalo bi voditi računa, ne samo o vrsti posla, nego i o okruženju u koje žrtva dolazi. Budući da je riječ o teško traumatiziranim osobama, radna okolina bi trebala imati razumijevanja i podupirati ih, što je u današnjim uvjetima poslovanja dosta teško naći.

KLIJENTICA 3 Klijentica 3 bila je žrtvom trgovanja ljudima kao dijete, a Hrvatska je bila tranzitna zemlja na putu odvođenja u ropstvo. Na putu je bila drogirana, ali se uspjela osvijestiti te je pobjegla i prijavila se policiji. Rođena je izvan Hrvatske, pri identifikaciji nije imala nikakve osobne dokumente, niti je formalno utvrđen njezin identitet. Kao maloljetna tri godine je smješтана po ustanovama socijalne skrbi, u kojima nije bila uključena ni u kakav sustav obrazovanja jer nije imala nikakvih dokumenata. S 18 godina socijalna skrb prestaje biti mjerodavna i ona postaje klijenticom Centra za žene žrtve rata ROSA. Danas ima 26 godina i dalje je u gotovo svakodnevnom kontaktu sa savjetnicom.

U početku rehabilitacije bila je potpuno nesocijalizirana, sa samo četiri razreda osnovne škole. Velikim trudom i ustrajnošću, Centar za žene žrtve rata ROSA uspijeva formalno utvrditi njezin identitet i stupanj naobrazbe te ona dobiva osobne dokumente. Uz konstantnu potporu, ona postupno počinje pokazivati pozitivne promjene u ponašanju. Uključuje se u večernju osnovnu školu i uspijeva je završiti, a nakon toga završava i srednju kuharsku školu. Izrazitu teškoću u njezinoj rehabilitaciji predstavljale su zapreke za ostvarivanje stalnog boravišta u Hrvatskoj te nemogućnost zapošljavanja za vrijeme školovanja za odrasle osobe, koje se plaća. U ovom slučaju Centar za žene žrtve rata ROSA je, zahvaljujući projektu koji financira Ured za ljudska prava Vlade RH, mogao podmiriti taj trošak, no mnoge druge žrtve nasilja nemaju tu povlasticu i moraju se snalaziti same.

Danasklijentica 3 živi s partnerom u iznajmljenom stanu i radi na povremenim sezonskim poslovima u turizmu. U poslu je vrlo uspješna zbog svoje marljivosti, komunikativnosti i zbog poznavanja stranog jezika. Radeći samo ljeti, nastoji i štedjeti pa uspijeva preživjeti tijekom ostatka godine. Poslovi koje obavlja nisu u njezinoj struci jer je nakon nekoliko neuspješnih pokušaja da se zaposli kao kuharica odustala i privremeno se zadovoljila činjenicom da radeći nešto drugo, može preživljavati. Ona bi realno pripadala kategoriji nezaposlenih osoba, no nije se prijavljivala na Zavod za zapošljavanje jer nije mogla riješiti pitanje trajnog boravišta. To je čest problem žrtava nasilja koje moraju mijenjati mjesto

stanovanja, najčešće su podstanari kod stanodavaca koji ih ne žele prijaviti, a na adresi na kojoj su prijavljene više ne žive pa i ne mogu udovoljavati obvezama koje proizlaze iz statusa nezaposlenosti – dolaziti na savjetovanja, redovno se svaki mjesec javljati na evidenciju i sl.

Uz to, klijentica 3 i dalje ima ozbiljne psihičke posljedice proživljenih trauma. Sklona je suicidu koji je više puta i pokušavala, depresivnosti, a ima dijagnosticiran i disocijativni poremećaj ličnosti. Iako ostavlja dojam vedre, šarmantne i komunikativne osobe, ne uspijeva stvoriti čvrste i stabilne veze s drugim ljudima te razviti socijalnu mrežu potpore. Njezina je veza s partnerom višegodišnja, ali nestabilna.

Procjenjujemo kako je pronalaženje zaposlenja ključno za njezinu potpunu psihosocijalnu rehabilitaciju. Osim razvoja samopoštovanja i ekonomske sigurnosti, zaposlenje bi joj pružilo vremensku strukturu dana, izvuklo je iz socijalne izolacije i odredilo poziciju u društvu. Također bi joj dalo mogućnost planiranja budućnosti. Sve navedeno predstavlja bitne determinante psihičkog zdravlja, no zaposlenje predstavlja njegov nezamjenjiv izvor. Teškoće u pronalaženju zaposlenja proizlaze iz unutarnjih i izvanjskih ograničenja. Zbog narušene psihološke dobrobiti, žrtva često nije u stanju dugoročno planirati, nema jasne životne ciljeve, a zbog nemogućnosti prijave stalnog boravišta, žrtva nije u mogućnosti prijaviti se na Državni zavod za zapošljavanje. S druge strane, ona pokazuje kompetencije koje su cijenjene na tržištu rada: marljiva je, sposobna i snalažljiva, komunikativna, govori strani jezik, privlačnog je i šarmantnog izgleda. Vrijedi napomenuti kako na sezonskom poslu godinama radi kod istog poslodavca koji je vrlo zadovoljan njezinim radom, godinama (neprijavljeno) stanuje kod istog stanodavca koji je nedavno dopustio i prijavu prebivališta na podstanarskoj adresi.

Životni put ove klijentice primjer je mogućeg uspjeha u radu s osobama koje je društvo odbacilo svrstavanjem u kategoriju neperspektivnih grupa. Također, ona je dokaz kako je i nakon najtraumatičnijih iskustava u ranoj fazi djetinjstva moguće postati funkcionalan i vrijedan član društva, za što su uz jaku i dugotrajnu potporu zaslužne očito snažne i dobre predispozicije same klijentice.

Iako zbog teških trauma u djetinjstvu trpi teške i dugoročne psihičke posljedice, klijentica pokazuje da je i uz njih moguće živjeti donekle kvalitetno. Nedostatak je ekonomska i statusna sigurnost koju može pružiti isključivo zaposlenje pa bi trebalo pronaći mogućnost da takve osobe budu uključene u društveno podupirano zapošljavanje. U sadašnjem trenutku, nepostojanje institucionalne potpore u traženju adekvatnog posla i zapošljavanja ove klijentice, predstavlja najveću zapreku za njezinu aktualnu i dugoročnu dobrobit.

6 ZAKLJUČCI

- 1 U sklopu Nacionalnog plana poticanja zapošljavanja za 2011. i 2012. (kao i za prijašnje dvije godine) u RH postoji posebna Mjera za sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih (kojima pripadaju i žene žrtve nasilja u obitelji i žrtve trgovanja ljudima). Provedbom te Mjere u Hrvatskoj su u 2010. zaposlene dvije žene (u Mjeru su uključene ukupno četiri žene – dvije u obrazovanje, a dvije su zaposlene uz sufinanciranje).
- 2 Žene koje su preživjele nasilje i imaju posebna prava, neinformirane su o Mjeri za sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih, a kojima i one pripadaju. Zaposlenici/zaposlenice lokalnih službi HZZ-a neinformirani/neinformirane su o postojanju poticajnih mjera koje se tiču žena koje su preživjele nasilje u obitelji ili bile žrtve trgovanja ljudima. Ne postoji razrađen i propisan sustav prijave žena žrtava nasilja na HZZ u smislu ostvarenja njihovih posebnih prava. Dosad uspostavljena suradnja temelji se na osobnim kontaktima predstavnica NVO-a koje izravno rade s ranjivim skupinama žena. Ovakav način rada dovodi do neujednačenosti u praksi rada različitih ureda HZZ-a i vodi k lošoj realizaciji postojećih mjera.
- 3 U 2009. godini 80% sredstava namijenjenih za provedbu ove Mjere usmjerene prema poslodavcima, država je povukla rebalansom proračuna. Iskustva iz prakse kao i izvještaji HZZ-a govore da se ustalila negativna praksa da država prividno dodjeljuje sredstva kako bi ispoštovala obveze prema EU, a onda ih vraća natrag u proračun. To ukazuje da je problem nasilja protiv žena potpuno marginaliziran bez obzira na deklarativne državne politike i dokumente.
- 4 Prema jedinom istraživanju provedenom 2008. u jedanaest općina na području Baranje 50% ispitanih poslodavaca izjasnilo se da nije upoznato s Mjerom za sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih, a čak je 91% onih koji nisu bili upoznati s općim kriterijima za ostvarivanje poticajnog zapošljavanja.
- 5 Administrativne procedure ostvarivanja poticaja iz Mjere 4. dugotrajne su i složene te prezahtjevne za poslodavce. Procedura je dugotrajna i zahtijeva mnogo vremena koje poslodavci nisu u mogućnosti izdvojiti.
- 6 Iako daje novčane poticaje poslodavcima, HZZ nema sustav kontrole i praćenja što se događa sa zaposlenima, koji su posao dobili s obzirom na ovu poticajnu Mjeru, nakon isteka poticaja. Također HZZ se ne uključuje u definiranje klauzule o tajnosti podataka između poslodavca i žene koja je preživjela nasilje, a koju je on zaposlio.

7 PREPORUKE

- 1 Potrebno je bolje informirati žene i poslodavce o postojanju i funkcioniranju Mjere za sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih.
- 2 Država mora prekinuti praksu povlačenja u državni proračun već odobrenih sredstava HZZ-u za poticajno zapošljavanje i školovanje ranjivih skupina. Takva loša praksa države pokazuje nedostatak prave političke volje (ili istinske namjere države) za suzbijanje svih segmenata nasilja protiv žena i ostvarenje obveza prema EU.
- 3 Poslodavce treba informirati o Mjeri za sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih dopisima upućenima poštom na imena vlasnika ili direktora poduzeća s navedenim poticajima u slučaju da zaposle ženu žrtvu nasilja ili trgovanja ljudima. Novac koji se troši na informiranje, treba biti bolje usmjeren k cilju.
- 4 Premijer/premijerka i ministar/ministrica gospodarstva trebaju kontinuirano u javnosti govoriti o Mjeri za sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih te tako postići njezinu vidljivost u javnosti.
- 5 Potrebno je pojednostavniti i ubrzati procedure s pomoću kojih se omogućuju ostvarivanja prava na poticaje za poslodavce, a potrebno je i uvjete za prijavu učiniti jednostavnijima.
- 6 U ugovore, koje dobivaju poslodavci u vezi s poticajima, treba biti uključena i klauzula kojom se jamči tajnost podataka zaposlene osobe (iskustvo nasilja) pred drugim zaposlenicima istog poduzeća.

Bilješke

